

BALTAGUL

1930

Stăpâne, stăpâne, Mai cheamă ș-un câne.

Domnul Dumnezeu, după ce a alcătuit lumea, a pus rânduială și semn fiecărui neam.

Pe țigan l-a învățat să cânte cu cetera și neamțului i-a dat șurubul.

Dintre jidovi, a chemat pe Moise și i-a poruncit: „Tu să scrii o lege; și, când a veni vremea, să pui pe farisei să răstignească pe fiul meu cel prea iubit Isus; și după aceea să îndurați mult necaz și prigonire; iar pentru aceasta eu am să las să curgă spre voi banii ca apele”.

A chemat pe ungur cu degetul și i-a ales, din câte avea pe lângă sine, jucării: „Iaca, dumnitale îți dau botfori, și pinteni, și rășină să-ți faci sfârcuri la mustăți; să fii fudul și să-ți placă petrecherile cu soții”.

S-a înfățișat și turcul: „Tu să fii prost; dar să ai putere asupra altora, cu sabia”.

Sârbului i-a pus în mână sapa.

A pofit pe boieri și domni la ciubuc și cafea: „Măriilor voastre vi-i dat să trăiți în desmierdare, răutate și ticăloșie; pentru care să faceți bine să puneți a mi se zidi biserici și mănăstiri”.

La urmă, au venit și muntenii și-au ingenuncheat la scaunul împărăției. Domnul-Dumnezeu s-a uitat la ei cu milă:

— Dar voi, necăjiților, de ce ați întârziat?

— Am întârziat, Prea slăvite, căci suntem cu oile și cu asinii. Umblăm domol; suim poteci și coborâm prăpăstii. Așa ostenim zi și noapte, tăcem, și dau zvon numai tălăncile. Iar așezările nevestelor și pruncilor ne sunt la locuri strâmte între stânci de piatră. Asupra noastră fulgeră, trăsnește și bat puhoaiete. Am dori stăpâniri largi, câmpuri cu holde și ape line.

— Apoi ați venit cei din urmă, zice Domnul cu părere de rău. Dragi îmi sunteți, dar n-am ce vă face. Rămâneți cu ce aveți. Nu vă mai pot da într-adaos decât o inimă ușoară ca să vă bucurați cu al vostru. Să vă pară toate bune; să vie la voi cel cu cetera; și cel cu băutura; s-aveți muieri frumoase și iubețe.

Povestea asta o spunea Nechifor Lipan la cumătrii și nunți, la care în vremea iernii era nelipsit. Zicea el c-ar fi învățat-o de la un baci bătrân, care fusese jidov în tinereță și binevoise Dumnezeu a-l face să cunoască credința cea adevărată. Acel baci știa și altele și cunoștea și slovă, lucru de mare mirare între ciobani. De la el Lipan deprinsese și unele vorbe adânci pe care le spunea cu înțeles la vreme potrivită.

— Nimene nu poate sări peste umbra lui.

— Ce vrei să spui cu asta? îl întreba nevastă-sa Vitoria, privindu-l pieziș.

— Spun și eu o vorbă celor care au urechi de auzit. Nevasta înțelegea ceva, dar era bănuitoare ca orice femeie și deprinsă să răsară la orice înțepătură.

— A fi cum spui, bădica; dar cel ce spune multe știe puține.

— Asta pentru cine-i? se răsucea Lipan.

— Asta-i pentru înțelepți și cărturari.

— Așa? Și, mă rog, cine-i înțelept și cărturar?

— Cine să fie? întreabă-mă și nu ți-oi putea spune.

— Măi femeie, tu iar cauți pe dracu!

— Ce să-l caut, că-i de față!

Și de poveste și de asemenea vorbe iuți, Vitoria, nevasta lui Nechifor Lipan, își aducea aminte stând singură pe prispă, în lumina de toamnă și torcând. Ochii ei căprii, în care parcă se răsfărgea lumina castanie a părului, erau duși departe. Fusul se învârtea harnic, dar singur. Satul risipit pe râpi sub pădurea de brad, căsuțele șindrilite între garduri de răzlogi, pâraul Tarcăului care fulgera devala între stânci erau căzute într-o negură de noapte. Acei ochi aprigi și încă tineri căutau zări necunoscute. Nechifor Lipan plecase de-acasă după niște oi, la Dorna, și-acu Sfântu-Andrei era aproape și el încă nu se întorsese, în singurătatea ei, femeia cerca să pătrundă până la el. Nu putea să-i vadă chipul; dar îi auzise glasul. Întocmai așa spunea el povestea; femeia îi adăugase numai puține cuvinte despre câmpuri, holde și ape line. Aceste vorbe erau ale ei, izvorâte dintr-o veche dorință, și, repetându-le în gând, ochii i se aburiră ca de lacrimi. Viața muntenilor e grea; mai ales viața femeilor. Uneori stau văduve înainte de vreme, ca dânsa.

Munteanului i-i dat să-și câștige pâinea cea de toate zilele cu toporul ori cu *cața*. (*Cată* — băț lung, cu cârlig la vârf, cu care ciobanii prind oile.)

Cei cu toporul dau jos brazii din pădure și-i duc la apa Bistriței; după aceea îi fac plute pe care le mână până la Galați, la marginea lumii. Cei mai vrednici întemeiază stâni în munte. Acolo stau cu Dumnezeu și cu singurătățile, până ce se înapoiază ziua. Asupra iernii coboară la locuri largi și-și pun turmele la iernat în bălți. Acolo-i mai ușoară viața, și-acolo ar fi dorit ea să trăiască, numai nu se poate din pricina că vara-i prea cald, și-afară de asta, munteanul are rădăcini la locul lui, ca și bradul.

Nechifor Lipan s-a arătat totdeauna foarte priceput în meșteșugul oieritului. Stânile i-au fost bine rânduite și ciobanii ascultători. Bacia nu știa numai istorisiri, ci cunoștea taina laptelui acru și-a brânzei de burduf. Îi veneau scrisori și cereri de departe, din niște târguri cu nume ciudate. Ca să i le dezlege, Lipan se ducea la părintele Dănilă, după aceea trecea pe la crâșmă să beie un pahar cu alți munteni ca și dânsul, vrednici tovarăși în treburi de acestea. Cum se simțea pe Tarcău în sus că lui Nechifor i-a căzut veste cu parale, răsăreau la crâșma lui domnu Iordan și lăutarii, parcă i-ar fi adus *haitul*. (*Hait* - unda de apă care duce plutele.) Omul se întorcea târziu acasă, însă cu chef. Femeia găsea de cuviință să se arate supărată. „Iar se oțărăsc în tine cei șapte draci!” îi zicea râzând Nechifor și-și

mângâia mustața groasă adusă a oală. La mustața aceea neagră și la ochii aceia cu sprâncene aplecate și la toată înfățișarea lui îndesată și spătoasă, Vitoria se uita ascuțit și cu îndârjire, căci era dragostea ei de douăzeci și mai bine de ani. Așa-i fusese drag în tinereță Lipan, așa-i era drag și-acum, când aveau copii mari cât dâșii. Fiind ea așa de aprigă și îndârjită, Lipan socotea numaidecât că a venit vremea să-i scoată unii din demonii care o stăpâneau. Pentru asta întrebuinta două măiestrii puțin deosebite una de alta. Cea întâi se chema bătaie, iar a doua o bătaie ca aceea ori o mamă de bătaie. Muiera îndura fără să crânească puterea omului ei și rămânea neînduplecată, cu dracii pe care-i avea; iar Nechifor Lipan își pleca fruntea și arăta mare părere de rău și jale. Pe urmă lumea li se părea iar bună și ușoară, după rânduiala lui Dumnezeu din povestea baciului care fusese jidov.

Avere aveau cât le trebuia: *poclăzi* în casă, piei de miel în pod; oi în munte. (*Pocladă* - țesătură lucrată în casă, din lână nevopsită.) Aveau și parale strânse într-un cofăiel cu cenușă. Fiindu-le lehamite de lapte, brânză și carne de oi sfărtecate de lup, aduceau de la câmpie legume. Tot de la câmpii largi cu soare mult aduceau făină de păpușoi. Uneori se ducea Vitoria singură și o încărcă în desagi pe cinci căluți. Pe cel din frunte călărea ea bărbătește; ceilalți veneau în urmă cu capetele plecate și cu frâiele legate de cozile celor dinainte.

Din șapte prunci cu cât îi binecuvântase Dumnezeu, le rămăseseră doi. Cinci muriseră de pojar ori de difterie; numele și imaginile li se uitaseră și li se amestecaseră cu florile, cu fluturii și mieii anilor. La cei rămași, amândoi se uitau cu plăcere. Lipan desmierda mai mult pe fată, care era mai mare și avea numele Minodora, așa cum auzise el de la o maică de la Agapia și-i plăcuse; iar pe flăcăuș îl chema Gheorghită și maică-sa îl ocrotea și-l apăra ori de câte ori în ochii lui Lipan erau nouri de vreme rea.

Gheorghită era numele care plăcuse Vitoriei, căci era numele adevărat și tainic al lui Nechifor Lipan. Acest nume i-l rostiseră preotul și nănașii la sfântul botez, când îl luminaseră cu agheazmă și cu mir întru credința cea adevărată. Însă într-al patrulea an al vieții se bolnăvise de hidropică și atâta slăbise încât au fost poftiți preoți de i-au făcut sfintele masle. Atuncea, după masle, a venit și țișanca cea bătrână a lui Lazăr Cobzaru, și maică-sa i l-a vândut pe fereastră luând preț pentru el un bănuț de aramă. Primindu-l de la mama lui, Cobzărița i-a suflat pe frunte descântând, și i-a schimbat numele, ca să nu-l mai cunoască bolile și moartea. De-atuncea i-a rămas numele Nechifor; dar când n-o auzea nimeni și erau singuri, Vitoria îi zicea, cu anumit glas, tot Gheorghită. Acel glas de dulceață îl avea și feciorașul.

Gheorghită coborâse cu ciobanii, cu oile, cu asinii și dulăii la vale la iernat, într-o baltă a Jijiei, într-un loc care se chema Cristești, nu departe de târgul Iași. Acolo avea să steie, după porunca lui Nechifor, până ce-a veni el singur să plătească stuhul perdelelor, fânul și simbrile. Trecuse vreme și Nechifor nu dăduse semn nici acolo, ca să se întoarcă măcar feciorul. Ii venise c-o săptămână în urmă scrisoare pe care o dezlegase tot părintele Dănilă. Flăcăul dădea răspuns că așteaptă pe tatăl său cu paralele, ca să împace pe ciobani și pe stăpânul bălții. „*Iar oile sunt bine sănătoase, adăugea el, și noi, din mila lui Dumnezeu, asemenea; și vremea-i încă bună și ni-i dor de casă. Sărut mâna, mamă; sărut mâna, tată.*”

Asta era scrisoarea lui Gheorghită și Vitoria o știa pe de rost. Vrasăzică, Nechifor Lipan nu se arătase nici acolo. Care pricină putea să-l întârzie? Mai știi! Lumea asta-i mare și plină de răutăți.

A treia zi după scrisoarea lui Gheorghită, poștașul sunase iar din trâmbiță în prund și Vitoria coborâse la pârâu, ca să mai primească un răvaș. Acesta era un răspuns de la baciul Alexa, scris de băiat. Slova era a băiatului, dar vorbele erau ale baciului Alexa.

„*Precât am înțeles, stăpână, din epistolia pe care ai trimis-o lui Gheorghită, ești tot singură acasă; iar Nechifor Lipan, stăpânul nostru și-al oilor, nici pe aici nu s-a arătat. Așa că noi având musai nevoie de parale pentru simbrile și hrana dobitoacelor și a noastră, să faci bine să ne trimeți. Dai în târg la Piatra paralele la poștă și acei de acolo scriu la poștă la Iași să ne plătească nouă atâția și atâția bani și după aceea se întâlnesc ei și se socotesc ce-au dat și-au luat, treaba lor. Asta-i bună rânduiala și-mi place, nu-i nevoie să faci un drum călare pân-aici, nici lotrul nu te pradă. Iar dacă socoti altfel, scrie poruncă feciorului să vindem unele din oile cele bătrâne. Tot trebuie să vie Nechifor Lipan, stăpânul, s-aducă oile pentru care știm c-a plecat la Dorna.*”

Ce putea să fie cu omul ei? Numai de la dânsul nu primise scrisoare.

În ajun se bucurase o clipă. Poștașul trâmbițase iar. Cu cartea poștală în mână, Vitoria grăbise la părintele Dănilă. Poate e ceva dinspre părțile Dornei.

Nu era dinspre părțile Dornei. Era de-aproape, de la Piatra. Părintele Dănilă râdea, săltându-și burta. Ascultând, obrații Vitoriei s-au îmbujorat de rușine. Și pe asta acum o știe pe de rost și-i vede îngerașii aripați și încununați cu trandafiri.

Cartea poștală cu poze era adresată domnișoarei Minodora Lipan.

Frunzuliță de mohor, Te iubesc și te ador,

Ghiță C. Topor.

Vrasăzică, feciorul dascălului Andrei, care face slujba milităriei la Piatra, tot nu se astâmpără și tulbură mințile fetei. Vinovat e și el; vinovată e și maică-sa, dascălița, căreia are să-i spuie ea cele de cuviință; vinovată mai ales trebuie să fie hăitușca asta de fată care trage cu coada ochiului în toate părțile. Cum s-a întors acasă, i-a bătut din picior, a judecat-o și-a osândit-o cu vorbe amărâte și ascuțite:

— Asta-i grija ta acuma, fată, să-mi faci asemenea rușine, să rămânem de râsul satului? Acuma ai ajuns domnișoară?

— Asta nu-i nici o rușine, mămucă; acuma așa se spune.

— Apoi știi eu; acuma vă strâmbați una la alta și nu vă mai place catrința și cămeșa; și vă ung la inimă lăutarii când cântă câte-un valț nemțesc. Îți arăt eu coc, valț și bluză, ardă-te para focului să te ardă! Nici eu, nici bunică-mea n-am știut de acestea - și-n legea noastră trebuie să trăiești și tu. Altfel îți leg o piatră de gât și te dau în Tarcău. Nu-s eu destul de năcăjită c-am rămas singură asupra iernii și nu mai știu nimica de tată-tău; acuma am ajuns s-aud pe popă citind lucruri rușinoase. Dar evanghelia asta i-a voastră, nu-i a lui.

— Aceea-i scrisoarea mea? întrebă cu viclenie fata.

— Care scrisoare?

— Aceea pe care ai pus-o la oglindă.

— Îți arăt eu ție scrisoare. Du-te și vezi de trage până în sară în *fușalăi* lâna pe care ți-am pregătit-o. (*Fușalăi* - unealtă de scărmanat lâna și cânepa.) Și să te mai prind că dai gunoiul afară în fața soarelui, cum ai făcut azi, că-ți pun la gât două pietre de *câte* cinci ocă. N-ai mai învățat rânduiala? Nu mai știi ce-i curat, ce-i sfânt și ce-i bun de când îți umblă gărgăuni prin cap și te cheamă domnișoară!

Astfel s-a frământat, fără să i se aline gândurile și fără să primească vreo veste de unde aștepta, în noaptea asta, către zori, a avut cel dintâi semn, în vis, care a împuns-o în inimă și-a tulburat-o și mai mult. Se făcea că vede pe Nechifor Lipan călare, cu spatele întors cătră ea, trecând spre asfințit o revărsare de ape.

II

Soarele bătea de cătră amiază de pe tancul Măgurii. Ridicând ochii și clipind, Vitoriei i se păru că brazilii sunt mai negri decât de obicei. Dar asta era o părere, căci sub soare lunecau pâlcuri de nouri alburii. Vremea era caldută și abia adia vântul aducând în ogradă, ca pe niște fluturi târzii, cele din urmă frunze de salcie și mesteacăn. Se auziră pe drumușor tălânci cunoscute. Venea Mitrea argatul cu cârșorul de oi și cu cele două vaci. Vitoria îl auzi răcnind și suduind încurcat, așa cum îi era obiceiul, pe când vâra animalele în țarcurile lor pe poarta din fundul gospodăriei spre munte. Lăsând la o parte furca, femeia chemă cu glas cântat:

— Minodoră, fată hăi!

— Aud, mămucă, răspunse fata din șandramaua de sub perețele de la miazănoapte.

— Lasă, fată, fușalăii și caută și de altele. Văd că vine argatul înainte de vreme. Trebuie să se fi întâmplat ceva.

Fata se arătă sprintenă, cu cămașă albă și catrința neagră vrăstată roș. Purta părul împletit în cunună, fără nici o broboadă, după rânduiala fecioarelor. Era desculță, ciuboțelele cu potcoave galbene și cu vârfuri de *glanț* cumpărate de la Gheorgheni le ținea numai pentru hore și nunți și pentru drumurile la târg. (*Glanț* - lac)

— Ție nu ți-i foame? întrebă Vitoria oftând și privind într-o parte ațintit.

— Nu mi-i foame, răspunse râzând fata. La cine te uiți, mămucă? Îl vezi pe tata?

— Îl văd, răspunse nevasta suspinând. Cine știe pe unde va fi fiind, singur și flămând. Dă fuga la fântână și adă apă. Ațâță focul și pune ceaunul de mămăligă. Caută în cuibare vreo două ouă. Scoate niște brânză în scăfiță. Pentru argat caută de cea mai iute.

— îndată, mămucă, răspunse fata lepăind prin bățatură și smuncind cofa goală de pe fundul ei.

Mitrea se strecură în ogradă pieziș, pe porțița vitelor. Era un om fără vârstă, scund și cu ochii șterși. Zâmbea încremenit cu obrazu-i spân. Ducea din când în când o mână cu gheare în păru-i roșcat, buhos și bătut.

— Ce s-a întâmplat, Mitre?

— Cum?

— Ce s-a întâmplat?

— Nu s-a întâmplat nimica.

— Atuncea de ce ai venit așa devreme acasă?

— Ha?

— De ce ai venit așa devreme acasă?

— Apoi am văzut că pogoară alți oameni din poieni oile și vacile; le-am pogorât și eu. Zice că are să vremuiască.

— Cine spune asta?

— Spun oamenii. Am văzut și eu dumbrăvencile zburând în cârduri spre soare. Se duc de unde-s ele. Dar mai ales m-am uitat la un nour către Ceahlău. Nouru acela-i cu bucluc. De-acu vine iarna. Și eu te poftesc pe dumneata, stăpână, să-mi dai *tohoarcă* și căciulă și piele pentru o păreche nouă de opinci. (*Tohoarcă* - cojoc mare ciobănesc.) De-acu-i gata. întâi are să viscolească; pe urmă au să prindă a urla lupii în fundul râpilor.

Mitrea vorbea bolborosit și din fundul gâtlejului. Pomenind de iarnă și de lupi, se holba fioros. Vitoria simți un fior prin spate. Minodoră așeză cofa cu apă la locul ei și începu a râde.

— Am auzit că te-nsori, bade Mitre.

— Ha?

— Am auzit că te-nsori.

— Da' nu mă mai însor nici pe dracu. Unde-i norocul acela! M-aș mulțami și c-o vădană, ori cu una care a făcut copil de fată mare. Dar până n-oi avea oi destule, nu găsesc. Azi îi lumea rea și femeile-s fudule. Da' nu-mi dați?

— Ce să-ți dăm?

— Apoi să-mi dați tohoarcă, opinci și căciulă, că de-acu se cheamă că vine iarna.

Stăpâna strânse din umeri. Omul se așeză mormăind pe colțul prispei. Fata ațâțase grabnic focul la vatra de-afară, umpluse ceaunul cu apă și-l așezase pe pirostrie. Zvârlise în el un pumn de făină; presarase sare. Deodată vântul trecu sușuind prin crengile subțiri ale mestecenilor din preajmă. Pădurea de brad de pe Măgura clipi din cetini și dădu și ea zvon. Înălțând fruntea, Vitoria simți adiere rece dinspre munte. Șuvițele castanii din jurul frunții i se zbătură. Clipi din ochi, silindu-se oarecum să se trezească deplin. Pe toată costișa, în gospodăriile răzlețe, se auzeau chemări și îngânări de glasuri. Câinii începeau să zăpăiască. Coloanele de fum se aplecau împrăștiindu-se pe fața pământului.

— într-adevăr, se tulbură vremea, grăi gospodina grăbit. Trebuie să ne mutăm în casă. Treci, fată, înlăuntru și fă focul în horn.

Cu mișcări iuți, fata apucă tăciunii și trecu în tindă. Aburi subțiri învăluiră soarele. Apoi nouri suiră cu hărnicie dinspre muntele cel mare.

— Mămucă, strigă fata, iese fum. Trebuie să fi făcut o dihanie cuiabar în hodgeag.

— Asta se poate; să se suie Mitrea pe casă.

— Bine, să mă sui, da' întâi și întâi să-mi dați tohoarcă, opinci și căciulă, că vine iarna.

— Așa este; scoate, fată, din casa cea mică ce-i trebuie holteiului istuia și leapădă-i toate în brațe, ca să se suie cu ele la hodgeag.

— Da' nu mă mai sui eu cu ele. Ce să fac la hodgeag?

— Să strici un cuiabar de stanei.

— Bine, am să-l stric, da' să-mi dați ce mi se cuvine.

Bombănind, Mitrea aduse scara, pe când fata scotea din odaia nelocuită de peste tindă, din mirosuri grele de piei și brânzeturi, lucrurile care-i erau lui trebuitoare și i le lepăda pe prispă:

— Na tohoarcă! Na opinci!

Argatul se suia domol pe scară și de sus își întindea într-o parte gatul, ca să vadă dacă nu-i înșelat. C-o prăjină lungă cotrobăi în hodgeag și fumul izbucni, abătut de vânt într-o lăture. În câteva clipe, uneltele de bucătărie de sub șandramaua șubredă de-afară își luară locul în tindă, pe prichici și-n jurul hornului.

Cofa intră la locul vechi după ușă. Mitrea coborî gâfâind, căută ulcica, o cufundă în apă și bău cu sete, pufnind, apoi deșertă îndărăt ce rămăsese. Trecu după aceea să cerceteze și să admire îmbrăcămintea de vreme rea. O clipă mișcarea casei se potoli și vântul își spori zvonul pe deasupra satului. Găinile se suiră pe prispă la adăpost, alungate de cele dintâi stropituri reci. Vitoria privi cu uimire la cucoșul cel mare porumbac, cum vine fără nici o frică și se așează în prag. Inima-i bătu cu nădejde, așteptând semnul cel bun. Dar cucoșul se întoarse cu secera cozii spre focul din horn și cu pliscul spre poartă. Cântă o dată prelung și se miră el singur.

— Nu vine... șopti cu îngrijorare gospodina.

— Cine? tătuca? întrebă fata înfricoșată.

— Nu vine, zise iarăși, aprig, Vitoria. Cucoșul dă semn de plecare.

— Cine are să plece?

Femeia nu răspunse. Privi în juru-i cu obrazul deodată împietrit și văzu totul rece și umed sub zloată. Soarele pierise, lumina se împuținase și vântul șfichiuia, din când în când, fulgi care dădeau domol în tindă, se topeau și dispăreau într-o clipă. Fata pregătea repede prânzul. Răsturnă mămliga pe

măsuța joasă și rotundă, tăie jumătate și o întinse pe un fundișor lui Mitrea c-o scăfiță de brânză și c-o ceapă.

— Desfă palma, să-ți pun ș-oleacă de sare... îndemnă ea. Apoi cercă ouăle fierte și le scoase din ulcica lor c-o lingură de lemn într-o strachină cu apă rece. Se opri din robotit și se uită cu îndoială spre Vitoria.

— Dumneata nu mănânci, mămucă? Femeia clătină din cap.

— Argatul s-a dus la șura lui să mănânce, urmă fata, în șoaptă. Așa are obicei, ca să nu-l vadă nimeni.

C-un ștergar acoperi masa și se feri la o parte, cu fața umbrită de întristare, cu umărul rezemat de horn. Vitoria își trase broboada peste gură și rămase dreaptă pe scăunașul ei, cu brațele încrucișate pe sâni, privind fără să vadă frământarea de-afară a stihiiilor. Din când în când învăluirile de vânt de deasupra satului păreau că se alină ș-atunci se auzea sunând cu zvon mare, sus, sub nouri, pădurea de brazi. într-un târziu privi cele din apropierea ei.

— Tu ce faci, fată?

— Nu mi-i foame nici mie, mămucă, răspunse Minodora.

— Ba tu să mă ieși cu ale mele și să mănânci. Tu nu știi câte am eu, nici câte gândesc. Ești încă un plod, care ai să cunoști de-acu înainte supărările vieții. Mănâncă și mai ales nu te gândești la lunganul acela al dascăliței. Are un nas, drept după porecla care li s-a dat tuturor din neamul dascălului. Ochii mititei și nasurile topor. Când îl văd că se mai desmiarda cu cântece și cu vorbe delicate de pe-acolo de prin străinătăți, mă bucur care nu se mai află. Să faci bine, domnișoară, să-ți vezi de rânduiri tale de fată mare, să-ți bați și să-ți scuturi perinile și lăicerele de zestre, căci, în câșlegile ce vin, am de gând să te mărit. Oi găsi eu un român așezat, cu casă nouă în sat și cu oi în munte, să i te dau și să scap de tine.

— Mămucă, nu te supăra pe mine și nu mă uri... murmură cu lacrimi fata.

— Oricât ai lăcrăma, să știi că ginere ca feciorul dascăliței nu-mi trebuie.

— Mămucă, să nu mă dai după urât și după bătrân, ca să mă bucur și eu de viață, cum te-ai bucurat dumneata.

Vitoria își trase iar broboada pe gură și rămase neguroasă. Târziu, când conteni zloata, vorbi iar, cu mai puțină asprime:

— Ți-am spus să mănânci.

Fata se supuse și dezveli masa. Nevasta se ridică în picioare, își păтури pe ea catrința și-și strânse sub sâni bărneța. Apoi intră în odaia din dreapta și-și schimbă broboada. Trase în picioare colțuni groși de lână sură și ciuboțele. își frecă palmele cu busuioc și-și netezi pleoapele. își luă pe umeri un sumăieș.

— Eu mă duc la părintele, zise ea. Trebuie să trimit scrisoare lui Gheorghită. Vezi de găini să nu se culce flămânde, și scoală pe argat. De bună-samă s-a învelit în tohoarcă și doarme cu căciula peste ochi.

— Da, mămucă, răspunse fata, cu fruntea plecată. Vitoria mai căută un băț de corn după ușă și trecu spre poartă. Vântul se alinase și vremea sta a ploaie, fără lumină, cu nourii coborâți.

Fata se mișcă pe gânduri din locul ei, ca să treacă în țarcul vitelor, să trezească pe argat. Pe obraz îi apărură un gând ș-un zâmbet. Mai întârzie puțin, ca să curățe blidele și să măture fărâmurile sub vatră. Din gura podului, din umbra neagră, o privi deodată un pui cenușiu de mătă, cu ochi rotunzi, și-și ceru dreptul de lapte c-un mieunat subțirel. Minodora puse lângă fărâmurile scăfițe știrbă și turnă în ea câteva picături de lapte. Motănașul țupăi delicat pe horn, pe prichici și jos. începu a linchi cu limbuța-i trandafirie.

Umblând cu lumina-i de gânduri în ochi, fata își făcea planul. Maică-sa are să lipsească o vreme destul de lungă, căci, ca totdeauna, are și alte treburi. în acest răstimp, poate trimite pe Mitrea după Jănică, băiatul învățătorului. îi place cât de repede scrie și cum se uită la ea cu niște ochișori de drac, negri ca două măsline. E bun cărturar; învață la liceu la Iași, într-a patra clasă, și învățătorul vra să-l facă doftor. își aduce el singur cerneala și hârtia și s-așează la masă înaintea oglinzii. întâi se uită să-și vadă mutra și pieptănătura, pe urmă se întoarce ațintit la ea, ș-așteaptă, cu condeiul gata.

Ea s-a gândit de mai nainte ce-are să spuie în scrisoarea către Ghiță Topor și cum are să spuie. A aflat ea niște vorbe frumoase care au să-i placă. Și le murmură, singură, privind spre motănaș.

„Pun condeiul pe hârtie și încep cu dor a scrie; pe hârtie gălbioară, cu dor de la inimioară. Și te-ntreb de sănătate, că-i mai bună decât toate.” Mai sunt și altele. La urmă trebuie să puie așa: *„Cu jele mă închin la fața dumnilale, eu, Minodora Lipan.”*

îi plăcea de Jănică al lui domnu Mironescu, căci scrie frumos și nu întârzie. îi scârțâie penița pe hârtie. Și pe urmă-i citește zâmbind. Alți scriitori din sat au obicei de pun vorbe de ale lor; dar aceea-i scrisoarea lor și ea vrea să trimită o scrisoare a ei.

— Mai vrei lapte? întrebă ea pe motănaș.

— Mai vreau, răspunse el subțirel.

Ea-i turnă încă un firîșor, apoi, c-o îngânare de cântec, se grăbi afară, ca să trezească din tohoarcă pe Mitrea argatul.

III

Vitoria Lipan se îndreptă spre biserică pe ulicioare lungi și cotite, apoi pe cărări printre grădini. Luneca din când în când prin mazăgă; dar altfel calea era curată, căci pietrișul și nisipul sorbiseră zloata. Biserica era așezată pe-un dâmb, cu țințirimul împrejur. În apropiere, în dreapta, se ridica gospodăria părintelui Dănilă, cu case, șuri și *heiuri*. (*Heiuri* — acareturi, dependințe.) De partea cealaltă a bisericii mai era o căsuță, ca o ciupercă singură pe toloacă. Acolo trăia baba Maranda. Vitoria avea treabă și cu dânsa. Întâi se duce la părintele, să-i alcătuiască răvașul. După ce înserează, trece la baba Maranda, pe întuneric, ca să n-o vadă nimeni.

Ca să-și pregătească toate din vreme și cu rânduială, ocolește pe la crâșmă. Intră pe dindos, ca să nu mai aibă schimburi de vorbe cu unii și cu alții. Toți o întreabă de omul ei. Ea trebuie să strângă din umeri, simțindu-se umilită și rușinată. Cu toate acestea râde și le răspunde ager.

Acuma însă n-are gust de vorbă. Poftește la dânsa, în odăița de din dos, pe domnu Iordan, crâșmar cuviincios cu obraji rumeni și cu pânțele mare abia stăpânit de chimir. El vine numaidecât, răzbind anevoie pe ușa scundă și îngustă. Îi dă o gărăfioară verde, să i-o umple c-o litră de rachiu de cel bun. Cere hârtie și plic pentru o scrisoare. Vără gărăfioară verde în sân și poartă cu mare grijă între două degete ale mâinii stângi, lângă piept, plicul și foaia învelite într-o bucățică de hârtie neagră. Așa suie la casa popii și câinii o întâmpină repezindu-se spre poartă buluc, cu larmă de lătrături.

Ea dă glas și bate cu brațul în poartă. Iese un argat buhos din bucătărioara din lătura caselor celor mari. Se stropșește la câni, îi suduie și zvârle în ei cu scurtături de lemn, pe care le caută la întâmplare aplecându-se în juru-i. Vitoria trece pe cărare la casele cele mari și intră la cucoana preoteasă. Totdeauna, în zilele de lucru, o găsește la stative, alegând scorțuri. E palidă, subțire și uscată și întruna se tângue c-o voce slabă că nu-i priește aerul de la munte. Ea-i de loc din părțile deschise de la Prut, ș-acolo lumea-i altfel, între holde și-n soare. Aici umblă și vara cu cațaveică și nu se mai poate încălzi. De douăzeci și șase de ani și-a părăsit neamurile și nu s-a mai întors la ele. Și părintele Irimia Iliuț și presviteră Măria acum-a bătrâni și nu mai pot călători către ea în munte. A dat soțului ei, părintelui Daniil, șase copii, toți băieți și toți voinici, cu obraji pietroși. Învăță pe la școli, le merge bine la câmpie și mai ales le merge bine la munte. Toată sănătatea și tot sângele cucoanei preotese Aglaia au trecut în ei și sporesc cu dobândă.

Vitoria îi dă bună sară; îi sărută mâna. Cucoana preoteasă îi răspunde cu vocea-i bolnavă:

— Dumneata, Vitorie, ai treabă cu părintele.

— Da, am venit să mă mai sfătuiesc cu sfinția sa și să-mi mai scrie un răvaș.

— Bine, Vitorie; părintele-i în odaia cea mare. Acu s-a întors din munte. A avut mult bucluc și vorbă cu oamenii; dar cum i-i obiceiul lui, i-a răpus pe toți și i-a împăcat. A mâncat, ș-acuma s-a fi hodinind.

Se deschise o ușă și s-auzi un glas gros:

— Care-i acolo?

— Noi suntem, părinte Dănilă.

— Aha! dumneata ești, Vitorie. Poftește încoace. Părintele Dănilă Milieș deschise larg ușa, ca pentru sfinția sa. Își desfăcu și brațele și-și flutură barba pe deasupra pante cului. Era un om mare și plin, cu ochii mititei foarte pătrunzători. Părul cărunt îi era strâns pieptănat și împletit în coadă la ceafă. Dinții îi străluceau sub tufele de păr ale mustăților. Vitoria intră și închise ușa după dânsa. Preotqasa rămase singură cu stativele și-și aplecă mai tare fruntea pe alesături, în umbra amurgului.

— Ai nevoie de vreo scrisoare? întrebă părintele. Șezi, iaca aprind lampa și ți-o scriu numaidecât.

— Și de asta am venit, părinte Dănilă, răspunse femeia, și mă aduce și altă nevoie, pentru un sfat.

— Bine; s-ascultăm; ce este?

Vitoria strecură pe masa rotundă din mijlocul odăii plicul și foaia albă. Stătu puțin în cumpănă, plimbându-și ochii asupra mobilelor orășenești din juru-i, dar fără să le vadă.

— Părinte, vorbi ea cu stăpânire, nu știu ce s-a făcut cu omul meu. Am început să am grijă.

Părintele Daniil își arată dinții puternici și răspunse cu voce bună:

— Ce grijă? Caută-ți de treabă. Omul se află la afacerile lui. Mâni-poimâni se-ntoarce acasă cu chimirul plin. Îți aduce de la Piatra o *casâncă* nouă de mătăasă. (*Casâncă* - broboadă.)

— Bine ar fi să fie cum spui sfinția ta. Eu socot că are o pricină, de aceea întârzie.

— Știi ceva? ai oblicit ceva?

— Nu. Tocmai de asta-s cu mare grijă. În douăzeci de ani am ajuns eu să-i știu drumurile și întoarcerile. Poate zăbovi, o zi ori două, cu lăutari și cu petrecere, ca un bărbat ce se află; însă după aceea vine la sălașul lui. Știe că-l doresc și nici eu nu i-am fost urâtă.

Părintele Daniil răsese:

— Cunoaștem asta și nu ne pare rău.

— Așa că eu, deși-s femeie proastă, am numărat pe degete zilele. S-a mai dus ș-acu șapte ani la Dorna după oi. Le-a cumpărat cu bine și s-a întors în locurile pe care le are năimite, le-a dat pe sama bacilor, a stat cu ei la numărătoare, a făcut socoteli, a plătit simbrii, a stătut și-n târg la Iași o zi, a stătut altă zi la Piatra - și după douăzeci de zile a fost înapoi. Dar acu a trecut de două ori pe atâta.

— Cum se poate? Asta n-am știut.

— Apoi, părinte, sfinția ta nu ești soț și n-ai nevoie să știi. Durerea-i la mine și socotelile acestea numai eu le fac noaptea, când îs singură trează ș-aud numai greierul din vatră. Acu, astă-noapte, am avut și semn în vis.

— Lasă visurile. Îs mai mult înșelări.

— Câteodată poate-s înșelări; dar aicea îmi răspund mie. Cât chem și cât doresc, trebuie să-mi răspundă. L-am visat rău, trecând călare o apă neagră.

— Atuncea are să vie.

— Nu. Era cu fața încolo.

— Acestea-s de-ale femeilor. De când vă bat eu capul și vă spun să nu credeți în eresuri.

— Ba-i vis cu adevărat, părinte, nu-i eres.

— În sfârșit, fie cum spui. Se poate să aibă omul o pricină de întârziere. Poate să fi căzut bolnav; și-a sclintit o mână ori un picior.

— M-am gândit la asta, părinte. Aș fi primit scrisoare. Acuma n-aș fi aici; aș fi la el.

— Va fi făcut vreo pozna. Stă la popreală. Femeia clătină din cap, neîncrezătoare.

— Să fac o slujbă și să citesc la biserică, încheie părintele. Dumnezeu are să facă lumină și are să-ți aducă pace.

— Așa, părinte; asta-i mai bine. Acu la Dumnezeu am și eu nădejde, la Maica Domnului și la sfântul Gheorghe. Te-i ruga pentru mine și ei m-or izbăvi. Acuma n-am la mine parale; dar om da cât se cuvine, căci avem de unde.

— Știu, Vitorie, de asta n-am eu grijă. Și nici nu-mi trebuie bani. Mai degrabă ți-oi fi mulțumitor pentr-un bărbăcuț cu coada groasă, de care a adus Nechifor din Basarabia. Când s-or întoarce turmele la primăvară, mi-ai face bucurie dacă mi-ai dăruia unul.

— Se poate, numai să-mi văd omul sosit acasă. Pentru acesta sfat am venit. În altă parte n-am unde mă duce. Sfinția ta ne ești aici, în pustia asta de munte, și primar și subprefect. Eu mă mai gândeam că să scrii cumva acolo la Dorna, la căpitănia târgului, să întreb de el ce și cum.

— Hm! s-ar putea; dar cine-l cunoaște?

— Nu-l cunoaște nimeni; că el e un străin acolo; ș-afară de asta oile trebuia să le neguțeze de la niște ciobani de pe Rarău.

— Apoi atuncea de ce să mai scriu? Pe Rarău a rămas stăpână Mama-Pădurii.

Părintele se veselise. Nevasta lui Lipan suspină, cu mâna la gură, întorcând fruntea într-o parte.

— Văd că ai adus hârtie. De scrisoarea asta e vorba?

— Nu. Vreau să dau o știre băietului.

— Atuncea-i bine; să ți-o scriu numaidecât.

— Da, părinte, încuviință femeia.

Își încruntă sprâncenele și privi țintă înainte-i văzându-l pe Gheorghită, între ciobanii de la câmp și între oi, și spunându-i lui vorbe apăsate.

Părintele Daniil aștepta, cu condeiul în mână, aplecat din scaun asupra mesei și cu pieptul păros desfăcut, ca pentru o muncă nu tocmai ușoară.

Vatalele cucoanei preotese bătură de câteva ori în odaia cealaltă.

„Gheorghieș dragul mamei, grăi Vitoria ațintindu-și feciorul de departe; *să știi că tatăl tău nu s-a întors la noi acasă și eu socot că poate să fi ajuns acolo la Cristești, cu voia lui Dumnezeu. Iar dacă n-a venit, tu înțelege-te cu moș Alexa baciul și vindeți cât trebuie din oile canarale¹, ca să faceți bani. {Oii canarale — oi bătrâne, îngrășate.} Iar dacă nu v-ajunge, scrie, ca să vă trimit de aici, căci mai avem acasă șaptezeci de piei de oaie și o sută de miel și șaizeci de burdufuri de brânză și nouăzeci de*

păpuși de brânză afumată. Vând și vă trimit. Iar după aceea să vii de sfintele sărbători acasă, căci am nevoie de tine, fiind acuma tu singur bărbat la gospodărie. "

Părintele Daniil Milieș ascultă cu luare-aminte încuviințând din cap și zâmbind cu îngăduință. Muind condeiul legat cu ață într-un șip colbăit de cerneală violetă, își pregăti mâna cu câteva întorsături dibace și așternu un prea frumos răvaș pe care Vitoria îl ascultă cu religiozitate.

„Prea scumpul meu fiu! citi părintele Daniil Milieș cu glasul-i gros, află că, din mila lui Dumnezeu, sunt sănătoasă și doresc să aflu și despre tine la fel. Am să vând produse din magazie și-ți voi trimite banii de care ai nevoie. "

Vitoria înțelegea că toate sunt puse în răvaș întocmai cum a voit ea, numai cât mai lămurit și mai cu pricepere. Sărută părintelui mâna și-i făgădui încă o dată bărbăcuțul.

IV

Trecu prin întuneric, pe lângă țințirim. Căsuța singură a babei Maranda trimitea fire de lumină spre vale printr-un geam cât palma. Cum se apropie de ușă, se trezi înlăuntrul un fel de chelălăit ciudat al unei dihanii de pe alt țărm. Parc-o zugruma cineva și ea se zbătea în spasmuri de moarte. Glasul blând al babei, bombănind după ușă, nu izbutea s-o liniștească.

„Asta-i cățelușă de vrăjitoare, vorbea în sine clătinând din cap Vitoria. Trebuie să aibă dințișori de criță pe care-i ascute baba Maranda c-o cute neagră.

Se deschise ușa.

— Dumneata ești, Vitorie? Te-așteptam.

— Da? se miră nevasta. Poate m-ai văzut trecând la părintele.

— Nu. Am eu veste din altă parte. Intră.

Cățelușă vrăjitoare tot mârâia subțire în *cotruța* de sub horn. (*Cotruță* - cotlon, firidă.) Era o javră slăbuță, cu urechi ciulite de liliac și cu ochii boldiți. Blănița-i subțire, de culoarea șoarecelui ș-a cenușei, din când în când tresărea zbârcindu-se. Atunci icnea, parcă voia să sperie lumea.

— Taci și fii cuminte, fetița babei, zise bătrâna ridicând asupra ei arătătorul de la mâna dreaptă.

Fetița babei tăcu, încovrigându-se în *cotruță*. Vitoria întrebă, zâmbind:

— Poate-l ții în cățelușă asta?

— Ce să țin?

— Nu știu cum să-i spun; dumneata-i cunoști mai bine numele.

— Dragă Vitorie, se holbă baba în bagdadie, pâlindu-și una de alta palmele; ți-am mai spus și altă dată să nu vorbești de dânsul și mai ales numele să nu i-l rostești, că-i primejdie.

— Bine, bine, răspunse nevasta privind în juru-i. L-ai întrebat?

— Ce să întreb?

Femeia lui Lipan se așeză pe colțul laiței în chilia scundă. Mirosea a fum; flori uscate, grămădite prin colțuri și-n grindă, amestecau cu fumul mireasmă înțepătoare. În capătul laiței, sub perne și poclăzi, sta o ladă mare brașovenească înflorită cu roș. Li atârna o lăcată grea în bălămăli tari. „Poate să fie în lada aceea”, se gândea cu îndoială Vitoria. Se vestise în tot satul că baba Maranda are ascuns la ea pe cel cu nume urât. Dacă-l spui și n-apuci a-ți face cruce cu limba, ți ia graiul. Ce demon va fi fiind, cine putea ști? Vitoria înclina să creadă că tot în cățelușă sălăsluiește. Tot ce se spune poate fi și minciună; însă adevărat este că baba are unele tainice științi și meșteșuguri.

Oftă, așteptând. Bătrâna știa bine ce vânt a adus-o pe nevasta lui Lipan; îi lăsă însă pricina la o parte și începu să se tânguie de ale sale.

— Vai de capul meu cum trăiesc eu aici! Nimeni nu mă știe, nimeni nu mă vede, nimeni nu-mi leapădă un braț de lemn ori un pumn de făină. Numai când au o scârbă, ori o boală, atunci își aduc aminte.

— Babă Maranda, vorbi Vitoria privind-o țință, tare te rog să mărturisești dacă ai ieșit vreodată din casa mea cu mâna goală.

— Ba, draga mea, dacă aș spune asta aș păcătui. Dumnezeu aude.

Vitoria ridică ochii spre răsărit. De-acolo le privea și zâmbea ascultând sfântul Sisoie, care are stăpânire asupra unora dintre demonii mărunți. Era o zugrăveală veche pe lemn de tei. Barba sfântului mai ales, căruntă și învăluită de un vânt neclintit, era ceva minunat.

— Atuncea de ce vorbești asupra mea?

— Nu vorbesc asupra dumnilale. Vorbesc de lumea asta rea, lângă care trăim.

— Ba mie, babă Maranda, se cuvine să-mi vorbești de altele. Iaca, ți-am adus o litră de rachiu de cel bun de la Iordan. Deșartă-l în plosca dumnilale și să-mi dai gărăfioara, ca să-ți mai aduc și altă dată.

Iar dacă te ostenești mâni pe la mine, nu uita să-ți iei desaga. Și s-aduci ș-o strachină, ca să-ți pun într-însa brânză.

Baba rămase cu ochii amintiți asupra gazornitei care-și pălpăia sâmburele de lumină de pe prichiciul hornului.

— Lumea-i rea, draga mătușii, se tângui ea cu jale, făcându-și gura pungă și clătinând din cap. Am înțeles despre soțul dumnitale, Nechifor Lipan, că a ajuns cu bine în locul acela la Dorna, unde trebuia să cumpere oi de la niște ciobani. Dar după aceea s-a găsit una cu ochii verzi și cu sprâncenele îmbinate, care s-a pus prag și nu-l lasă să treacă.

Vitoria își ținu răsuflarea; simți că se înăbușă.

— Oile le-a cumpărat?

— Asta încă nu pot ști, draga mătușii. Chiar dacă le-a cumpărat, i-au mai rămas bani de cheltuială. El acolo-i ca un fecior de crai. Ia galbănu-n gură și-l stupește tocma între lăutari.

— Să fie adevărat asta, mătușă Marandă? Mie parcă tot nu mi-ar veni a crede.

— Adevărat, drăguța babei. Pot să-ntind și cărțile, să vezi și dumneata singură cu ochii cum s-arată. Asemenea mi s-a întâmplat și mie cu omul meu în tinereță.

— Și s-a întors?

— S-a întors. I-am făcut eu atuncea mândră petrecere. Baba trase din brâu cărți soioase și rupte la colțuri. Sui pe laiță măsuța cu trei picioare, întinse pe ea ștergar și înșiră iconițele amestecate cu toate celelalte semne ale bucuriilor și întristărilor.

Dădu Vitoriei dama de cupă, ca s-o menească încet deasupra buzelor.

— Vezi, drăguță, cum ți s-aleg dumnitale lacrimile și scârba? Și omul dumnitale, craiul de *spatii*, răsare într-altă parte, într-o adunare de oameni. (*Spatie* - treflă.) Acolo-i nelipsită cea cu ochii verzi, precum am spus.

Nevasta stătu pe gânduri, cumpănind în sine adevărurile.

— Cărțile așa arată, se învoi ea; dar vreau să știu dacă asta s-a văzut întâi de cătră el.

— De cătră cine?

Vitoria își coborî ochii asupra cățelușei. O văzu uitându-se țință în sus cătră dânsa cu luminile-i boltite. Ș-o auzi mârâind stins, ca din pământ. Baba șopti:

— Adevărat este, nu te îndoi de asta.

— L-am visat astă-noapte trecând călare o apă neagră... mărturisi nevasta.

— Nu spun eu? Om călare arată sfadă.

— Se făcea că se duce către asfințit.

— Cum spun și cărțile; se duce spre așternut străin. Vitoria oftă. Își strânse și-și strâmbă buzele.

— Se poate; numai greu îmi vine a crede una ca asta.

— Știu eu că-ți vine greu. Dar când s-a întoarce ai să-l întrebi. N-are să mărturisească, pentru că nu-i prost, dar să-l întrebi.

— Am înțeles. Bucuroasă aș fi să-l văd acasă.

— Ai să-l vezi. Aici, la urmă, s-arată bucurie și dar. Baba își purta prin casă trupu-i greu, căutând plosca de lemn, ca să toarne în ea rachiul cel bun de la Iordan. Îi tremurau cărnurile pe șolduri și crețurile obrazilor. Se întoarse gâfâind, ca să ieie măsuța cu trei picioare. Ochii ei mici nu păraseau o clipă pe nevasta lui Lipan.

Se așeză iar pe laiță. Vorbi cu glas schimbat:

— Dacă va fi nevoie, se poate trimite spre acel loc o pasere care strigă noaptea și are ochi de om. E mai greu și-i cu mare primejdie, dar se poate.

— Să moară dușmanca?

Baba încuviință, apăsându-și bărbia în piept. Vitoriei i se bătu inima; cu toate acestea hotărî cu tărie în sine moartea femeii cu ochii verzi.

Se crezu datoare cătră sfânt și cătră Dumnezeu să deie o lămurire:

— întâi am să fac rugăciunile cele de cuviință la Maica Domnului, zise ea. După aceea am să țin post negru douăsprezece vineri în șir. Pân-atunci, poate mi se întoarce omul.

— A da Dumnezeu... suspină subțire, c-un glas iar schimbat și cu totul străin, baba Maranda. Când se găsi iarăși afară, Vitoria privi în cer nourii subțiri prin care răzbătea slabă lumină de lună. Glasul cățelușei, în urmă, avea un fel de scârțâit de fierăstrău. Îl ascultă până ce-i rămăsese numai în urechi, ca o zvăcnire. Atunci de pe mormintele țințirului, trecu fâlfâind moale paserea aceea despre care îi vorbise baba.

Nu-i era frică; se știa curată și cu dreptate; totuși grăbi pașii. Vântul contenise deplin și s-auzea în vale vâjâitul Tarcăului.

La casa ei gazornita era stinsă. Intră pe porțiță și găsi în vatra de-afară cărbunii sub spuză. Atunci se împiedică de ceva moale. Era cât pe ce să cadă. Dădu cu bățul.

Glasul lui Mitrea, din tohoarcă, izbucni somnoros:

— Care-i acolo, măi?

Vitoria răsese singură, fără a răspunde. Argatul-se zvârlă în sus cu alt răcnet zugrumat:

— Care-i acolo?

Împunse cu capu-nainte, spre poartă. Se opri fără să vadă pe nimeni.

— Ce este, Mitre? întrebă gospodina.

— Care-i acolo, măi? strigă argatul iarăși; apoi se întoarse către femeie:

— Văd că nu-i; s-a dus.

— Cine?

— Cel *care-a* fost. L-am văzut cum te văd. Am strigat la el, până ce-ai ieșit dumneata; ș-acuma nu-i; parc-ar fi intrat în pământ. Asta mi s-a mai întâmplat o dată în munte. Să știi că nu-i lucru curat.

— Bine, bine; vără-te iar în tohoarcă, Mitre, și întoarce-te pe partea cealaltă, ca să nu ți se întâmple nimic.

— Care-ai fost, măi? strigă iar, mai moale și cu îndoială, argatul. Apoi se scarpină la subsuoară, ridicând cotul.

Vitoria râdea. În casă se aprinsese lumina.

— Dumneata ești, mămuică? întrebă Minodora din umbra prispei. Adormisem și m-am spăriat auzind răcnet.

— Cum să nu răcnești când vezi pe Cel cu coarne? mormăi Mitrea. Trebuie adus popa Dănilă să citească și să stropască cu agheazmă. Mă duc să dorm de ceea parte de gard.

Târâind tohoarcă după el ca pe-un mort, trecu în partea cealaltă a întunericului. Stăpâna intră în casă, aprinse candela și se închină la icoane. Apoi cele două geamuri clipiră și rămaseră lucind slab.

Cătră sărbătorile de iarnă, Gheorghită veni de la apa Jijiei, unde lăsase oile în perdele, în sama baciului celui bătrân, Alexa. Nechifor Lipan nu se arătase încă acolo, ca-n toți anii, după legea pe care el singur o întocmise; feciorul urmasse porunca mamei din răvașul alcătuit de părintele Dănilă.

Vitoria îl primi cu mare bucurie și-l sărută pe amândoi obraji; după aceea trecu în altă odaie și se încuie pe dinlăuntru, ca să poată plânge singură. Îndată însă își aduse aminte că feciorul îi vine de pe drum lung, că-i trudit și mai ales flămând. Veni iar cătră el, cu pită proaspătă și cu un *hârzob* de păstrăvi afumați. (*Hârzob* - coșulej din cetină de brad.) Trimise pe Mitrea la domnu Iordan crâșmaru, s-aducă oleacă de rachiu de cel bun, și-i ceru lui Gheorghită să-i spuie toate.

— Să intri pe dindos! îi strigă ea din urmă argatului.

Se întoarse pe marginea laviței și se pregăti s-asculte.

Gheorghită era flăcău sprâncenat ș-avea ochii ei. Nu prea era vorbăreț, dar știa să spuie destul de bine despre cele ce lăsase și cele ce văzuse. Avea un chimir nou și-i plăcea, vorbind, să-și desfacă bondița înflorită și să-și cufunde palmele în chimir. Întorcea un zâmbet frumos ca de fată și abia începea să-i înfiereze mustăcioara. Vitoria îl admira din cealaltă parte a măsuței; Minodora se cuibărise pe un scăunel, jos, gata să sară de câte ori trebuia ceva. Afară se vedea pădurea ușor ninsă, sub un cer albastru și însorit de moină.

— Acolo-s toate bune?

— Toate. Am găsit stuh nalt și voinic. Am durat perdele ca pe trei ierni. Am săpat bordeie.

Dinspre partea banilor am împăcat pe toată lumea. Acolo încă nu-i iarnă și oile mai găsesc verdeață în *bahnă*. (*Bahnă* — loc mlăștin, acoperit cu iarbă sau cu stuf.) Dintre stăpânii locului unii făceau gură, da' Alexa baciul a știut ce să le răspundă, căci el e om purtat și se găsește a cincizeci și cincea oară la Jijia și la Prut. Pe urmă am numărat oile și Alexa baciul le-a însemnat la răbuș. Eu le-am scris în condică la mine. Iar moș Alexa râdea. Zice că de când e el n-a văzut oi scrise în condică.

Fata îndrăzni de pe scăunașul ei:

— Ce fel de oameni sunt pe-acolo?

— Oameni ca toți oamenii, răsese flăcăul.

— Hore sunt?

— Sunt. Ș-apoi m-am suit în tren ș-am mers, ș-am mers, până la Piatra.

Femeile șiau ceva nedeslușit despre tren. Nu îndrăzniră să ceară mai multe lămuriri.

Tăcură un răstimp. Stătea între ei o întrebare crâncenă.

Vitoria lăsă să-i treacă valul care o înăbușea și zise încet, privind spre lumina de-afară:

— încă n-am primit nici o știre de la tatu-tău. Gheorghiță așeză domol lingura lângă strachină și împinse deoparte pâinea coaptă anume pentru el. Se uită și el pe fereastră. Drumușorul cotit era pustiu.

— Ce să fie, n-am înțeles, urmă nevasta. M-am sfătuit cu părintele, am plătit slujbe. Mai aștept puțin, să văd hotărârea de sus. Mă gândesc fel și chip și am un vis, care-mi mănâncă sănătatea și mă îmbătrânește. Mai stau până ce găsesc de postit cele douăsprezece vineri. Fiind singuri aicea în sat și fără neamuri, trebuie să te trimit pe tine, ca un bărbat ce ești, să-l cauți și să-l afli.

— M-oi duce, răspunse Gheorghiță cu îndoială. Se poate să i se fi întâmplat ceva.

— Ce să i se întâmple? răspunse aprig nevasta. Să-i fi făcut farmece vreo muiere, cum spune baba Maranda, eu n-aș crede. Acuma am înțeles că demonul acela, dacă-l are, e un prost. Ori îi prost, ori n-are nici o putere, de-o lasă pe dânsa amărâtă, calică și lipsită de toate. Dacă ar avea putere să-l știe unde-i, ar avea putere să-l și întoarcă. N-ar mai fi nevoie, cum mă sfătuiește ea, să cerce vrăji și semne asupra mogâldețelor de ceară, să le împungă ochii și inima - ca să răspundă împunsătura în ochii și inima aceleia. Visul meu e semn mai greu. Tu spui bine: i s-a întâmplat ceva la care mă îngrozesc a gândi. Mai bine să fie ce zice baba, decât ce arată visul meu.

— Ce spune baba Maranda și de care vrăji e vorba? întrebă feciorașul și rămase foarte uimit, cu gura ușor căscată.

— Cum nu știi, băiete, așa să nu te știe năcazurile și bolile. Grăiesc și eu ca și cum aș fi singură, îmi închipuiesc că știu și alții. Căci și ziua și noaptea eu nu mă gândesc la alta. Trebuie să te duci și să-l cauți pe tatu-tău, alta nu-i nevoie să știi.

— M-oi duce, dacă spui; dar e bine să-mi arăți ce și cum; ca să știu ce să fac.

Vitoria îl privi clipind. îl văzu sfios și nesigur; pe când ea era plină de gânduri, de patimă și durere. Oftă cu năduf și începu să strângă masa, cu mișcări smuncite. Fata voi să-i ajute; ea o dădu la o parte cu cotul. Băiatul se închină la icoane mulțămind lui Dumnezeu pentru masă, apoi ieși în sat ca să întâlnească prietini și să întrebe vești despre fetele cu care se afla bine. Stăpâna casei îl urmări cu ochii până departe de hudiță, după *aceea*, lângă vatră, cu coatele pe genunchi și cu tâmpile în palme, se cufundă în starea ei obișnuită.

în închipuirea ei, bănuiala care intrase într-însa era un vierme neadormit.

Se desfăcuse încet-încet de lume și intrase oarecum în sine. Din fața nădejzii pe care și-o pusese în singurul bărbat al casei, înțelegea că trebuie să deie înapoi. Asta era o mare mâhnire. Poate se aștepta la dânsa. Totuși va găsi un mijloc ca mintea ei să ajute și brațul lui să lucreze. Ființa ei începea să se concentreze asupra acestei umbre, de unde trebuia să iasă lumină. Era ceea ce se numește o problemă - cuvânt și noțiune cu desăvârșire necunoscute unei muntence.

Timpul stătu. îl însemna totuși cu vinerile negre, în care se purta de colo-colo, fără hrană, fără apă, fără cuvânt, cu broboada cernită peste gură. Sărbătorile și petrecerile solstițiului de iarnă i-au fost pentru întâia oară străine și depărtate. Urările de Anul Nou, capra și căluțul și toată zvoana și veselia cotlonului aceluia din munte le respinsese de cătră sine.

Izolate de lumea din văi, rânduri după rânduri de generații, în sute după sute de ani, se veseliseră de creșterea zilei și începutul anilor; toate urmau ca pe vremea lui Burebista, craiul nostru cel de demult; stăpânii se schimbaseră, limbile se prefăcuseră, dar rânduilele omului și ale sfinților stăruiseră; așa încât se cuvenea ca și copiii să-și aibă partea lor. Ea însă se socotea moartă, ca și omul ei care nu era lângă dânsa. Abia acum înțelegea că dragostea ei se păstrase ca-n tinerețe. S-ar fi convenit să-i fie rușine, căci avea copii mari; însă nu mărturisea asta nimănui, decât numai sieși, noptilor și greierului din vatră.

în ziua de Bobotează, când părintele Daniil Milieș a binecuvântat fântânile și izvoarele, și toate apele, pădurea de pe Măgura era îmbrăcată în promoroaca. Cerul se boltea verde, râpile erau pline de troiene, drumurile la Bistrița erau închise. Era însă într-a șaptea vinere de post și Vitoria hotărâse, în singurătățile ei, un drum la Piatra și la mănăstirea Bistrița.

— Oamenii spun că promoroaca în ziua de Bobotează arată an îmbelșugat... îi zise Gheorghiță, pe când se întorceau de la biserică.

— Așa se spune, îi răspunse maică-sa; dar să știi că pentru noi nu mai poate fi nici bucurie, nici belșug.

Ochii flăcăușului se întristară. în iarna aceea toate petrecerile îi erau înveninate.

— Să pregătești, cu Mitrea, sania, îi zise Vitoria. S-o umpli cu fân; să pui și-un sac de orz pentru cai. Mâni dimineață ne ducem la Piatra.

— D-apoi om putea răzbi, mămucă?

— Om cerca; cine nu cearcă, nu izbândește.

— Și asta-i adevărat, răspunse el mâhnit în sine; căci nu se mai putea bucura de hora de a doua zi.

— La joc s-a duce soră-ta, zise munteanca, privindu-l cu coada ochiului. A spune ea mândrelor vorbe bune și noi neom duce la datoria noastră.

„Mama asta trebuie să fie farmăcătoare; cunoaște gândul omului...” cugetă cu mare uimire Gheorghită. Cum ajunse acasă, se duse încruntat la căsuța vitelor și alese la o parte doi căluți pagii, care se împărecheară bine la umblet și erau cei mai buni la ham. Le dădu orz într-un căuș și le descurcă de scai coamele și cozile. Apoi izbi într-o parte cu piciorul sania cu *oplene* și-o împinse la gura podului cu fân. (*Oplean* - fiecare din cele două lemne transversale care leagă și fixează tălpile sâniei.) Pregăti toate singur, fără Mitrea, ca să-și ieie de-o grijă, și se gândea la multe lucruri bune peste care a avut el stăpânire în munte cât a fost copil. Părul cu bulboanele au fost ale lui. Potecile la zmeură și mai sus la afine, când ocolea așa, de bunăvoie, umblând după turmele ciobanilor. Poveștile la stână, sară, când învăluie focul limbi sub sprânceana pădurii. Știa să cheme în amurgit ieruncile și căpriorii. Toate acestea i le aducea aminte mirosul de fân, în care pluteau vara și copilăria. Cum se risipește mireasma în ger, așa s-au dus toate. Acuma a intrat la slujbă grea și la necaz. Se vede că tatu-său Nechifor va fi căzut pe undeva și-a pierit, ori l-au omorât hoții. Pentru o tinereță ca a lui cade grea sarcina gospodăriei. Și maică-sa asta s-a schimbat. Se uită numai cu supărare și i-au crescut țepi de aricioaică.

Când intră el în casă, Vitoria înălță fruntea de lângă vatră.

— Nu te uita urât, Gheorghită, că pentru tine de-acu înainte începe a răsări soarele.

„Ce-a fi vrând ea să spuie?” se întrebă el, fără a da răspuns.

— Eu te citesc pe tine, măcar că nu știu carte, urmă femeia, înțelege că jucăriile au stat. De-acu trebuie să te arăți bărbat. Eu n-am alt sprijin și am nevoie de brațul tău.

În glasul maică-sii tremurau lacrimi. Gheorghită simți o ușoară înduioșare; totuși nu i se putea alcătui în minte nici o vorbă de mângâiere.

A doua zi, sâmbătă, pleacă la răsăritul soarelui, înveliți în cojoace. Vremea era liniștită și blândă, dar drumul greu, căci părțile nu erau bine rupte. Caii luptau cu mare vrednicie; într-o vreme Gheorghită lepădă cojocul și trase de sub fân lopata de lemn. Începând bălălia cu troianul, deodată simți în el putere și îndârjire și nu se opri până ce nu-l birui, ca pe-o ființă. Privi spre maică-sa; o văzu zâmbind și înțelese că i-a dat răspunsul pe care nu-l putea găsi în ajun. „Femeile-s viclene, cugeta el apucând iar hăturile; ele-s mai iscusite la vorbă; iar bărbații is mai proști; însă mai tari de vântute.”

Asta tot maică-sa o spusese cândva.

Abia către amiază ajunseră la apa Bistriței. Trecură pe pod de gheață și găsiră cale lucie spre târg. Abătură spre stânga, la mănăstire, și poposiră tocmai la slujba de sară, între lumini și cântări. Toți monahii erau în strane, cu *camilafece* aplecate, și slujea părintele arhimandrit Visarion starețul. (*Camilafecă* - potcap acoperit cu un val negru.)

Flăcăul rămăsese în urmă, ca să puie la adăpost caii. Munteanca își lepădă cojocul lângă ușa de intrare și înainta sprintenă, numai în sumăieș, pășind moale pe covor cu opincile. În fața iconostasului se opri și salută pe sfinți cu mare înfrângere, aplecându-se adânc, cu mâna dreaptă până la pământ. Făcându-și cruci repetate, își murmură gândul care o ardea. Trecu la sfeșnice și așeză făclioarele de ceară pe care le adusesese de acasă învelite în năframă. Cu năframa aceea bătută în fluturi de aur trecu la icoana cea mai mare și mai de căpetenie a mănăstirii, către care avea a-și spune ea năcazul îndeosebi. Sfânta Ana o privi dintr-o dată prin fum de lumânări și munteanca îngenunche și-i sărută mâna. Stând umilită și cu fruntea plecată, îi dăruie năframa, c-un ban de argint legat într-un colț, și-i spuse în șoaptă taina ei. Îi spuse și visul; și ceru răspuns. I se dădu sfintei cu toată ființa, ca o jertfă rănită, și lăsă să cadă pe năframă lacrimi. După aceea se ridică fără să vadă pe nimeni și trecu în ușa din stânga a altarului, așteptând umilită, cu mâinile încrucișate sub sâni și cu fruntea înclinată.

Auzi un glas blând. Simți că-i chemată. Deschise privirea spre altar și văzu pe preasfințitul Visarion. Îndată îngenunche și-i sărută poala straiului. El își puse mâna pe creștetul ei. Era un ieromonah bătrân și uscat, cu barbă albă.

— Părinte, am venit pentru întrebare și sfat... șopti ea.

— Te-ai închinat sfintei Ana?

— M-am închinat.

— Așteaptă... îi hotărî părintele arhimandrit. Ea rămase în neclintirea ei, așteptând.

După sfârșitul sfintei slujbe, monahul îi porunci să vină după dânsul. Sui treptele la stareție și mai așteptă o vreme într-o odaie naltă, cu canapele, mese și alese podoabe. „Un părinte stareț e ca și-un boier mare...” încuviință ea, fără a îndrăzni să se așeze.

Veni preasfințitul Visarion. O întrebă de unde-i. Își aducea aminte că a mai văzut-o la sfânta mănăstire cu soțul ei.

— Da, sfințite părinte; atuncia am venit cu bărbatu-meu pentru o boliște care dăduse în oile noastre la câmp. Și sfânta Ana ne-a izbăvit. Acuma, sfințite părinte, am venit pentru soțul meu, care s-a prăpădit. S-a dus după o cumpărătură de oi. A plecat pe la Sâmedru, și nu s-a mai întors.

Povesti părintelui Visarion toate, cu vorbe cam multe. Bătrânul o asculta, dând încet din cap. Era trudit; îi era somn; însă o asculta cu bunăvoință.

- Ai dat de veste la stăpânire?
- Care stăpânire? La noi nu este nici primar, nici jandar. M-am plâns numai părintelui Dănilă. Ş-acuma am venit şi m-am jăluit sfintei Ana.
- Bine-ai făcut, nevastă. S-aşteptăm. Sfânta Ana are să puie cuvânt la scaunul împărăţiei celei mari. Iar în acelaşi timp dumneata du-te la stăpânirea pământescă în Piatra. Du-te la poliţai şi la prefect şi spune-le întâmplarea, ca să facă cercetări.
- Înţeleg, răspunse Vitoria; m-oi duce şi la dânsii, dar nădejdea mea cea mare e în altă parte.

VI

Y

Noaptea aceea, a privegheat într-o odăiţă de sub stăreţie, după ce a stat multă vreme de vorbă cu femei venite din locuri depărtate. într-un târziu, ele s-au dus la culcuşurile lor. A intrat Gheorghită şi s-a lăsat într-un cot pe-o lăicioară. A adormit îndată, parcă ar fi trecut spre alt tărâm într-o împărăţie fericită. Ea rămase singură, sub candelă şi sub icoane, gândindu-se aţintit ce are de făcut a doua zi. I se părea lucrul cel mai greu să găsească anume uliţa dintre atâtea de multe, şi, pe acea anume uliţă, anume casă cu mai multe rânduri. În toate odăile şed la mese oameni cu condeiele după ureche şi scriu. Iar într-anume odaie şede cel care-i mai mare, primar, ori prefect, ori poliţai. Se uită încruntat şi-i gras şi bărbos. Tot îşi scoate ciubucul din gură şi răcneşte la cei mai mici. Când îl aud, cei de prin odăi pleacă fruntea şi scriu mai harnic, trăgând cu coada ochiului unul la altul şi făcându-şi semne.

Acolo vrasăzică e stăpânirea împărătească. Ş-aşa în toate târgurile sunt slujbaşi, primari, prefecti şi poliţai, până la Bucureşti; şi la Bucureşti stă pe tron regele şi dă porunci tuturor. Bun lucru, neapărat, să fie asemenea rânduială; toate să se facă după poruncă şi să se scrie ce s-a făcut. Aşa se cunoaşte prin târguri cine cumpără vite şi cine vinde, şi care încotro se duce. La Dorna de-asemeni. Nu-i ca în sus pe Tarcău, unde oamenii trăiesc cum au apucat şi cum îi taie capul. Dacă făptuieşte unul o pozna, ori o moarte de om, se duce prin stâncile munţilor şi se hrăneşte cu zmeură ca urşii, până ce-l alungă la vale iarna. Atuncea-l prind oamenii, îl leagă şi-l dau pe mâna stăpânirii devale.

Adevărat că până la năcazul acesta care s-a abătut asupra casei ei nici nu i-a păsat şi n-a avut nevoie de nici un fel de slujbaş al măriei sale. Şi-a văzut de gospodărie şi de oi; a vândut brânză, a dat în mâna perceptorului vama şi birul — ş-atât. Şi chiar asta era mai mult treaba omului. Nechifor Lipan le cunoştea pe toate şi ştia orişicând la ce uşi să bată şi la ce slujbaşi să se înfăţişeze, căci el umbla din tinereţe în ţara cealaltă de devale; ea însă, ca o femeie, rămăsese în sălbătăcie. O ajungea mintea ce are de făcut, însă faţă de o lume necunoscută păşea cu oarecare sfială.

După răsăritul soarelui, a doua zi, a fost în Piatra. Târgul îl mai văzuse, la iarmaroace; însă îl ştia dinspre alte părţi; a îmbulzelilor de lume, a petrecerilor, a crâşmelor unde-i *băteleştea* muntenilor. (*Băteleştea* - loc de întâlnire, de adunare.) Poposi cu flăcăul la un han ştiut. Au poftit carne friptă grătar şi pâine albă şi-au băut o garafă de vin. Cum a deschis gura să întrebe, Vitoria a aflat îndată unde poate găsi pe domnul prefect. Asupra unei trebi care s-a petrecut în afară de târg, în hotarele ţinutului, numai prefectul are putere. A lăsat sania cu flăcăul la han şi s-a dus singură. A nimerit. Dacă ai gură să întrebi, nimeriţi orişunde.

A găsit o casă mare şi frumoasă cu mai multe rânduri. S-a simţit îndată cu inima liniştită când a văzut umblând pe acolo oameni îmbrăcaţi ca şi prin părţile ei. I-a întrebat, i-au spus că acolo sunt şi judecătoriile unde se judecă pricinile. Şi acestea le ştia de la Nechifor Lipan, dar se apropia întâia oară de ele.

S-a suit sus la rândul al doilea, pe trepte largi. A întrebat-o un aprod bătrân pe cine caută. Caută pe domnul prefect.

— Tare bine; s-aştepte până ce i-a veni rândul.

Aşteaptă. Îşi face socoteală în minte cum să spuie, cu vorbe mai potrivite, întâmplarea.

I se înnegurează privirile când intră într-o odaie frumoasă şi scumpă. Prefectul nu-i nici bărbos, nici nu fumează din ciubuc, nu-i nici încruntat. E un bărbat tânăr, cu obrazul ras, cu părul scurt, pieptănat în două părţi. Cu straie cernite. Dar zâmbeşte, căci n-are grijile ei.

Fără a se mişca din locul lui, se uită la munteancă. Îşi potrivise în grabă casânca de mătasă, îşi lepădase cojocul. Nu mai era tânără, dar avea o frumuseţe neobişnuită în privire. Ochii îi luceau ca-ntr-o uşoară ceaţă în dosul genelor lungi şi răsfrânte în cârligase. Simţindu-se admirată, femeia îşi regăsi îndată înfăţişarea pe care o avea când se uita în oglindă, c-o luminea abia simţită de răs.

— Despre ce-i vorba, nevastă? Ce vânt te-aduce? Întrebă omul stăpânirii. Se juca, privind-o, c-un cuţit de os.

— Nu m-adeuce vânt bun, domnule prefect. Mi-a plecat soțul de-acasă acu șaptezeci și trei de zile și încă nu s-a întors. S-a dus la Dorna după niște oi. Nu mi-a scris, n-am aflat știre de la nimeni. Stau așa; îl aștept și nu vine.

— De șaptezeci și trei de zile? E cu puțință? S-a dus să cumpere oi? Avea bani?

— Avea; ca să plătească ciobanilor de la Rarău.

— Și n-a dat nici un semn?

— Nici unul.

— Atuncea l-au prădat hoții și l-au răpus.

— Alta nu poate fi... șopti munteanca, lovită în inimă; așa îmi arată și visul pe care-l am întruna.

— S-ar putea să fie și altceva.

— într-adevăr; poate să se fi oprit la o casă străină. Acuma aș dori să fie așa.

Prefectul clătină din cap, privind-o puținel pieziș. Avea un spasm de plâns, pe care-l înghiți îndată. C-un deget lepădă pe rând lacrimile din ochi.

— Trebuie să dau ordin să se cerceteze, vorbi el cu bunăvoință. Să-mi faci o plângere și să mi-o aduci.

Femeia dădu din cap de sus în jos.

— Ai înțeles?

— Am înțeles.

— Să pui pe un slujbaș de-aici, ori pe un avocat, să ți-o scrie; să-i lipești timbru, și să mi-o aduci ca să scriu pe dânsa rezoluția.

Munteanca iar dădu din cap.

— Ai înțeles?

— Am înțeles.

— Nu fi prea supărată; încă nu știm nimica.

— Ba eu știu, răspunse deodată întunecată munteanca.

Îi sta ș-așa bine. Omul stăpânirii trase un chibrit și-și aprinse țigara. Vitoria se înclină din umeri, se întoarse, pipăi clampa și ieși. Era amețită. Nimene pân-acuma nu-i deschisese lumină înspre locul acela de întuneric, care se cheamă Dorna. Deși știu, icoanele tac. Iată, dintre oameni, slujbașul regelui a fulgerat un cuvânt, care-i adevărul. Acest cuvânt stătea și-ntr-însa, numai nu îndrăzne să-l scurme. Pe Nechifor l-au răpus răii.

Își ridică în brațe cojocul de lângă ușă și se uită în juru-i. Nu vedea bine din pricina lacrimilor; își șterse genele de blana aspră. Aprodul cel bătrân și de treabă o observă în tăcere, scărpinându-și cu arătătorul mâinii stângi bărbuța albă. Cu dreapta stăpânea clampa de la ușa domnului prefect.

— Ce mai vrei, nevastă? Poate ai nevoie de ceva.

— Am nevoie, să-mi scrie careva o jalbă.

— Se poate, de ce nu? Ce fel de jalbă? Pentru care pricină?

— O jalbă, despre omul meu care s-a dus până-ntr-un loc și de atuncea a trecut vreme și nu s-a mai întors.

— Nu-i ușor lucru; dar se poate face. Eu ți-aș putea găsi un om meșter, dar trebuie să mă duc să-l caut. Slujba mea aici e una și pentru asta mă plătește statul, iar ca să caut ce-ți trebuie dumnitale, e altă slujbă.

Vitoria îl privi zâmbind:

— Socoti, moșule, că eu nu cunosc ce am de făcut? Știu eu că trebuie să-ți dau de-un pahar de vin pentru o slujbă mare ca asta. Să nu te superi, da' mai mult de cinci lei de hârtie nu ți-oi da.

— Bine, dar celui care scrie jalba se cade să-i dai mai mult.

— Aceluia i-oi da zece.

— Dar pentru timbru?

— Oi da și pentru timbru zece. Trebuie lipit pe jalbă.

— Bine, mă duc s-aduc pe meșter. Cum ți-a scri-o el, poate să citească și Vodă și să lăcrimeze.

Are acest jălbar o întorsătură de condei cum nu se mai află; atâta numai că-i mare bețiv, trebuie să-l caut la crâșmă. Da' dumneata mă aștepti aicea, nu te clintești și pregătești gologanii.

Bătrânelul îi dădu întâi ocol, ca și cum ar fi vrăjit-o, ca s-o fixeze. Apoi lăsă clampa și coborî treptele, depănând repede din picioare. Vitoria își reluă înfățișarea încruntată și dușmănoasă.

Veni jălbarul, cu cizme lustruite, cu vârguță albă și cu nasul roș. N-avea palton; umbla fudul fără haina aceasta de prisos. Se arătă disprețuitor când auzi că-i vorba numai de zece lei pentru o lucrare care cere mare pricepere și iscusință.

Vitoria fugea cu ochii ei iuți de la moșnegel, care luase iar în stăpânire clampa, la nasul omului fudul, și-și subție buzele cu îndărătnicie. Lăsă aprodului prețul pe care i-l hotărâse, ca să nu mai fie vorbă și sfadă în loc străin, își trase pe mâneci cojocul și scoborî treptele până în uliță.

Dintr-o dată luase altă hotărâre. S-a duce la un avocat, om cu mai mare știință de carte. Ori a pune în sat la Măgura pe părintele Dănilă să scrie. Nu poate să fie pe lume scriitor mai dibaci decât părintele.

Pe urmă părintele știe toate cum au fost și le-a spune cu adevărat. Însă dacă nu-i multă îndoială că Nechifor Lipan ar fi fost răpus de hoți, atunci la ce folosește jalba? Cine mai poate găsi pe-un om zvârlit cu capu-n jos într-o fântână? Asta era apa cea neagră din asfințit. Dacă nu s-a mai aflat știre, dacă n-a mai venit veste nici despre mort, atunci lotrii l-au prăvălit în fântână. Într-asa împrejurare, adevărat că nimenea nu poate descoperi leșul mortului, dacă nu-i o lumină de sus care să arate. De-aceea tot la sfânta Ana de la mănăstirea Bistrița cată să-i rămâie nădejdea. Voința sfintei a fost ca astăzi să-i vie o înțelegere. După această înțelegere sfânta îi va hotărî într-un chip oarecare pe unde trebuie să meargă și cum trebuie să caute.

— Unde te duci, nevastă? întrebă omul cel sprinten îmbrăcat, atingând-o cu vârșuța. Ea se opri și se întoarse asupra lui.

— Mă duc unde mi-i voia. Întinde mâna să-ți pun într-însa hârtiuța asta ca și a moșneagului, și întoarce-te repede de unde vii, ca să nu te înjunghie vreo răceală.

— He! d-apoi pentru atâta mi-am lăsat eu actele și scrisorile? Crezi c-așa merge treaba?

— Du-te degrabă, că-i frig... îl sfătuia munteanca râzând.

Omul se opri, mormăind o sudalmă împotriva unei asemenea muieri cu toane. „Asta-i o disperată”, o categorisi el și vâri în buzunar hârtia de cinci lei.

Grăbind spre han, Vitoria simțea cum o umplu gânduri și hotărâri nebiruite. Toate îi veneau fără îndoială de la locul unde îngenunchiasse și unde ceruse cu durere izbăvire. Parcă intrau într-însa o dată cu înțepăturile fulgilor care o biciuiau, repeziți de vânt dintr-acolo.

Drumul acela la sfânta Ana și la Piatra i-a fost de cel mai mare folos. Având într-însa știința morții lui Nechifor Lipan și crâncenă durere, se văzu totuși eliberată din întuneric. Cum ajunsese acasă, își lăsă numai o zi de odihnă, apoi începu a pune la cale îndeplinirea unor hotărâri mari. Toate erau în dosul ochilor acelora aprigi și ieșeau una după alta.

S-a dus la părintele Daniil Milieș ca să puie la cale jalba către stăpânire.

— Părinte Dănilă, i-a spus ea cu umilință, eu nu mă pricep cum ar trebui întocmită asemenea jalbă, dar sfinția ta știi toate și tare te rog să pui într-însa, ca piper într-o mâncare, toate necazurile care mă ustură. Să spui așa, cum tot am așteptat degeaba, doar-doar or înțelege slujbașii să umble și să caute...

— Bine; am să scriu, Vitorie. Știu eu ce să spun.

— Atât am vrut; pe urmă facă ei ce-or ști; că eu n-aștept de la dâșii sprijin.

— Ai dreptate; cel mai mare sprijin trebuie să-l așteptăm de la Dumnezeu.

— Da. După ce trimit jalba, îmi isprăvesc toate câte am de isprăvit și m-o-i duce singură la Dorna. Am și primit eu hotărâre în inima mea. N-am să mai am hodină cum n-are pârâul Tarcăului, pân' ce l-oi găsi pe Nechifor Lipan.

— Atuncea de ce să mai scriu jalba?

— Așa, ca să fie; să știe și alții cât mi-i de neagră inima. Mai am cinci vineri, și pân-atunci vând ce am și strâng banii care-mi trebuie; mă spovedesc și mă împărtășesc. Dacă a intrat el pe celălalt tărâm, oi intra și eu după dânsul.

— Poate pân-atuncea vine vreo știre.

— Părinte, asta n-o mai cred. Adevărul s-a dat pe față și l-am primit de la obraz sfânt. Cuvioasa Ana numaidecât s-a uitat la mine și m-a străpuns până-n inimă. De la dânsa mi-au venit și hotărârile de-acuma.

— Bine, Vitorie; dacă crezi, du-te. Asta-i datoria ta.

— Iau cu mine și pe băiet; să am alături o putere bărbătească. Mâni dau faurului o bucată de fier să bată din el baltag și sfinția ta vei face un bine, să-l blagoslovești.

— Oi face și asta. Dar ai cuget că ai să umbli drum lung și acolo ai să întârzi? Ce faci cu fata?

— M-am gândit și la asta. Am o soră a mamei mele călugăriță la mănăstirea Văratcului. Dintre toate surorile mamei, ea trăiește acolo, și o cheamă Melania. Pun într-o zi pe fată în sanie cu zestrea ei și mă duc s-o lepăd la sfânta mănăstire, la picioarele mătușei mele maica Melania.

— Îți rămâne gospodăria așa, de izbeliște.

— Să rămâie, părinte, c-o întocmesc eu la loc. Las în sama lui Mitrea două-trei capete de vite, și-i spun așa: Tu, măi Mitre, să ai grijă de ele și alta să nu faci decât să dormi până ce m-o-i întoarce eu.

— Asta are să-i placă mai mult decât orice.

— Parcă Dumnezeu l-a îngăduit în lume pentru altceva? Ființa asta, părinte, a fost ca o pedeapsă a mamei care l-a născut. Cine știe cu ce-a păcătuit împotriva lui Dumnezeu ori a soțului ei?! Și-a viclenit și și-a apăsât bărbatul la greu, ori i-a pângărit așternutul, ori a făcut asupra lui farmece.

Dumnezeu i-a dat pe Mitrea. De-așa dar s-a bucurat, a închis ochii și a pierit. Iar eu duc spre soțul meu flăcău mândru și voinic. Asta-i dragostea noastră din tinereță pe care i-am păstrat-o ca pe un ban bun. Astfel fiindu-i hotărârile, a făcut fără nici o schimbare întocmai așa.

În ziua de februarie 27, praznicul cuviosului părintelui nostru Procopie, a încărcat în sanie zestrea Minodorei. Fata și cu dânsa s-au așezat deasupra și Gheorghiță a pișcat căluții cei pagii cu șfichiul biciuștei. Copila plângea în pumni; iar obrazul maică-sa parcă era un portret neclintit.

Abia după ce a fost ieșit din sat pe vale s-a mișcat. Și-a făcut semnul crucii răsucindu-se către soare.

— Fată, a vorbit ea fără supărare, tu să nu fii proastă și să nu te bocești pe tine. Astăzi e o sfântă luni și începem împlinirea hotărârii.

VII

Joi, în 9 martie, părintele Daniil a făcut o frumoasă slujbă la biserică pentru cei patruzeci de sfinți mucenici din Sevasta. După geruri lungi, aceasta era întâia zi de moină. Streșinile picurau și soarele împrăștia de deasupra Măgurii, pe omături, o strălucire orbitoare. Corbi fâlăiră spre albăstrime din brazii răpilor și pe urmă se întoarseră cu zboruri învăluite și croncăniri, ca să spargă cu clonțurile și să bată cu aripile ouăle înghețate în faur.

Vitoria duse cu Gheorghiță frumoase daruri la biserică: colaci, colivă, untdelemn și vin. Asupra lor aprinsese cu mâna ei făclii. Pe urmă se închinase la toate icoanele și se oprise în preajma altarului. Părintele Daniil i-a dat sfânta împărtășanie. A închis ochii simțind o răcoreală de rouă în cerul gurii și-n toată ființa, și a ingenuncheat. Nimeni, dintre poporanii de față, nu cunoștea înțelesul acelei împărtășanii. Se curățise de orice gânduri, dorinți și doruri în afară de scopu-i neclintit. Murmurele și cântările slujbei ajungeau ca valuri line la urechi. Plătise părintele trei hârtii de câte douăzeci, ca să se roage și pentru călătoria ei. În adevăr, preotul, între celelalte chemări și rugăciuni, a înălțat glas pe care tot numai ea singură l-a înțeles, pătrunzându-se de el până în fundul ființii.

„Și încă ne rugăm pentru cei călători...” înălța frumoasa cântare părintele Daniil Milieș.

Vitoria suspină, bătut metanie sărutând lespedea de piatră și se înalță în picioare. Pentru dânsa slujba era isprăvită. Făcu semn lui Gheorghiță cu ochiul. Puteau să plece. Mai aveau în ziua aceea o mulțime de trebi și daraveruri.

— Bate vânt cald, zice ea intrând acasă. Se cunoaște că purcede zodia primăverii.

— Poate s-avem vreme bună pe cale, răspunse feciorul.

— Ehe, Gheorghiță, calea noastră-i lungă ș-au să ne mai bată viscole, căci trebuie să vie asupra lumii omățul mieilor, ș-al cocostârcilor. Pân' ce ne-ntoarcem noi, se pot întâmpla multe.

Flăcăul clătină din cap, fără să răspundă. Mama lui hotăra plecările și întoarcerile. Se vede că hotăra și vremea. El n-avea decât să se supuie.

— Ascultă, Mitre, grăi gospodina cătră argat, eu am a pleca puțină vreme de-acasă.

— Înțeleg eu asta, răspunse Mitrea râzând. Te duci s-aduci pe stăpân de pe unde-i sticlesc ochii și petrece.

— De unde știi tu asta?

— Am aflat și eu. Vorbesc unii și alții prin sat. Zic c-ar fi bine să iei ș-un căpăstru, ca să-l aduci mai ușor. Dacă purcezi astăzi, apoi până duminică ești înapoi. Să n-ai nici o grijă, că păzesc eu casa.

— Apoi se-nțelege, încuviință stăpâna. Eu am în tine toată nădejdea. Unde pui tu mâna, pune și Dumnezeu mila. Cât om lipsi noi, tu să stai acolo între vite și să dormi. Te scoli și le duci la adăpat, le pui sub bot mâncare și iar te culci. Să nu uiți să mănânci și tu, ca să nu-ți slăbească puterile. Vaca cea cu mânzat mai are oleacă de lapte. Mulgi și bei. Iar mânzatului leagă-i ragila cea cu cuie pe bot, ca să împungă pe masa când a năzui să sugă, și ea să-l bată și să-l alunge. Vrasăzică cu laptele mânzatului și cu făina din sac și cu ce ți-am mai pus eu acolo, o duci tu aceste trei zile.

— Apoi oi face și eu economie.

— Se-nțelege; nici nu m-aștept la risipă de la un gospodar așa ca tine. Iar dacă eu întârzii cumva și luni și tu ai vreo nevoie, să știi că am spus o vorbă părintelui Dănilă. Să te duci pe la dânsul.

— Ce să fac la părintele Dănilă?

— Ți-a spune el; iar tu s-ascuți.

Pășind în casă, își lepădă lângă vatră cojocelul. Apucă cleștele, risipi spuza și clădi pe cărbuni așchii de brad. Dădu fuga după apă; așeză ceaunul pe pirostrie. Puse într-un hârb de ceaun la sfârâit

slănină și bucăți afumate de porc. Lăsa asta și începu a scoate și a clădi pe colțul patului poclăzi și scorțuri. Gheorghită o privea cu aceeași mirare pe care o avea de câțiva vreme pentru maică-sa.

— Ce te uiți așa la mine? zise Vitoria zâmbind. Acestea și cu altele ai să le pui desară pe săniuță și ai să te duci pe întuneric până la părintele Dănilă. Rămân în sama cucoanei preotese Aglaia. Acu vină și mănâncă. Răstoarnă mămăliguța pe fund; ad-o la măsută și te așază. De mâni, nu mai avem tihna asta. Cât om umbla și-om căuta, mâncarea noastră are să fie din pumn și în picioare.

Flăcăul încuviință și asta, în tăcere. Ca să-și plătească lipsuri viitoare, înghițea felie după felie și întingea în topitură bucăți mari de mămăligă pe care le căptușea apoi cu brânză. Abia într-un târziu băgă de samă că maică-sa stă în fața lui cu brațele încrucișate și-l privește, fără să se atingă de mâncare. „Dacă-i într-adevăr vrăjitoare, cugeta el, apoi eu mănânc și ea prinde putere.”

Femeia strânse blidele repede, le opări și le rândui pe poliță. După ce așeză cea din urmă strachină, întoarse capul. Afară, în bătaură, oamenii se scuturau de omăt. Își potrivea în pripă broboada și deschise. Gheorghită rămase neclintit la locul lui, ca să vadă ce mai este.

— Bucuroși de oaspeți? întrebă părintele bocănind cu cizme mari în tindă.

— Bucuroși. Mă rog dumneavoastră să poftiți. Sărutăm dreapta, părinte.

După preotul Milieș, intră domnu Iordan, crășmarul. După domnu Iordan, își feri capul, ca să nu se pălească de pragul de sus, un negustor nalt și subțire îmbrăcat în straie nemțești. Avea barbă și mustăți tăiate rotunjit și țâpos, parcă-și pusese pe jumătate de obraz o mască de arici roș. Stropituri mărunte de aceeași culoare îi pătau partea neblănită a obrazului. Își trase și el din cap căciula și pofți gazdei bună-ziua.

Femeia aruncase o privire repede de sus în jos și de jos în sus asupra lui. Apoi întrebă, ferindu-și capul:

— Dumnealui e negustorul?

— Dumnealui, răspunse domnu Iordan.

— Eu îs cunoscut și prietin al soțului dumnitale, intră deodată în vorbă omul cel nalt, uitându-se în juru-i și căutând loc să se așeze. În casa unui prietin eu am să mă așez chiar dacă nu mă poștește nimeni. Dar după părintele Daniil. Întâi să se așeze părintele și pe urmă am să șed și eu. Eu, nevastă, țin dugheană, crășmă și han la Călugăreni. Acolo este totdeauna loc de popas pentru domnu Nechifor Lipan. Găsește o mâncare bună, un pahar de băutură și-un pat de hodină.

— Dumneata ești domnu David?

— Eu sunt domnu David. Am luat bani de la domnu Nechifor Lipan; dar i-am și dat, pe marfă.

Eu i-am fost întotdeauna cel dintâi mușteriu al lui. Și, aș putea zice, cel mai bun. Rareori trecea mai departe.

— Bine, domnu David. Când te întorci dumneata acasă, la Călugăreni?

— Mă întorc mâni, cu marfa pe care am s-o cumpăr.

— Atuncea de-aici până la Călugăreni om merge tovărășie.

— Om merge, de ce să nu mergem? Tovărășia e mai bună decât singurătatea. Dumneata ai vreo treabă la Călugăreni?

— Am, ceva mai departe.

Negustorul voi să mai întrebe ceva. Apoi se opri, privi în juru-i și tăcu.

— Marfa-i în odaia cea mare de dincolo, începu iarăși cuvânt gospodina. Flăcăul meu a însemnat pe hârtia asta câte burdufuri de brânză și păpuși afumate și piei de miel mi-au mai rămas. A scris și preț, după ce m-am sfătuit cu părintele și cu domnu Iordan. Am lepădat ceva, ca să nu fie vorbă. N-am eu curaj acuma să mă neguțez. Dumneata cercetezi și numeri marfa și-mi pui banii pe masă.

Negustorul privi petecul de hârtie; tăcu. închise dintr-un ochi. întoarse pe celălalt spre domnu Iordan - însă el cerceta foarte atent pe gospodina locului.

— Dumneata ai nevoie de toate paralele? Să ți le pun grămadă aicea pe masă?

— întocmai așa. Altfel întârzii o zi, ca să mă duc cu marfa la Piatra.

— Poți să întârzii și două zile.

— Se poate.

— Eu zic că se poate să fie și trei. Pe care negustor l-ai văzut dumneata lepădând banii așa, după poruncă? Eu vreau să vorbim, să mă conving că marfa îmi convine, că prețul nu se mai poate scădea; să număr banii și să constat dacă am cât trebuie. Un negustor se cade să simtă că-i negustor. Dumneata vrei ca la regele. Preț fix.

— Cum ai spus?

— Preț fix.

— Așa vreau eu, domnu David. Fă o bunătate și treci dincolo cu băietul și cu domnu Iordan și cercetează marfa. Cântărește, socotește. Dacă dumneata ești domnu David despre care-mi vorbește bărbatu-meu, apoi știu că ai câștigat destul de la dânsul. Mai câștigă acu și de la mine. Asta e meseria dumnitale, ca un negustor ce te afli.

— Câteodată am pierdut.

— Atuncea nu ești bun negustor.

— Am câștigat altă dată. Bine, să fie cum spui dumneata. Am să văd ș-am să socotesc. Ai să mai ieși ceva și facem târgul.

Domnu David a cercetat îndelung marfa. A trecut apoi cu domnu Iordan afară și s-a sfătuit cu el. Își mângâia cu mâna stângă ariciul de pe obraz și cu dreapta suna niște chei în buzunarul adânc al mântălii de aba roșcată.

— Să-ți spun ceva, domnu Iordan, șopti el venind aproape, lângă umărul crâșmarului, și închizând ochiul drept; dacă n-aș fi ovrei și însurat, și munteanca asta n-ar avea soț, într-o săptămână aș face o nuntă. M-ar cununa părintele Daniil. Am luat marfa și ți-am dat dumnitale comisionul de care mi-ai scris.

După ce negustorul a numărat hârtiile de bancă și le-a pus clit pe masă, Vitoria le-a ridicat cu atenție și le-a mai numărat și ea o dată. Treizeci și opt de mii de lei. Le-a învelit în jumătate din gazeta din care le scosese domnu David, le-a vârat în tașca ei de piele, a strâns cătărămile și a poftit pe părintele Daniil să-î ție tașca până a doua zi dimineață.

Gheorghită urmărea cu mare luare-aminte toate vorbele și purtările maică-sa. Îi plăcea; dar se mira. Ar fi vrut s-o întrebe de ce dă popii banii. „Se teme să n-o prade careva la noapte.” Descoperind acest adevăr, se veseli și începu a râde singur.

Oaspeții plecaseră.

— Apoi n-am eu baltagul pe care mi l-a blagoslovit părintele? întrebă el.

— Acela-i pentru altceva, răspunse Vitoria.

Cătră asfințitul soarelui, negustorul a venit cu sania-i largă, cu doi căluți roibi, și a încărcat marfa. Cele din urmă raze luciră în țurțurii de ghiață ai streșinei, apoi în albastrul înalt al cerului. Era liniște și fumurile satului suiau drept în văzduh.

Gospodina făcu paturile devreme. Gheorghită îi lăsă cuvânt că se duce în sat până la cântarea întâia a cucoșilor. Avea și el de făcut inspecție la o clacă de scărmanat. Vitoria stinse opaițul și rămase în întuneric, dar nu adormi îndelungă vreme.

Când se trezi, auzi sunând vântul dinspre amiază în cerce-velele ferestrei. Acel sunet cu ciudate modulații era întovărașit de un răcnet întărit și răgușit. Cunoscu numaidecât glasul lui Mitrea.

Sări din pat și-și căută încălțările. Apoi își vârî nasul în geam. Se retrase și desprinsese cu luare-aminte din cui pușca scurtă cu două țevi, care sta atârnată de curea pe perete, așa cum o lăsase Nechifor Lipan. Îi pipăi oțelele și trase cucoșele.

Trecu, numai în sumăieș, la ușa de-afară. Atuncea auzi mai deslușit strigătul lui Mitrea. Dăduse la vite o dihanie. Toți câinii din împrejurimi se deșteptaseră și zăpăiau. Trase zăvorul. Când deschise, auzi și glasul lui Gheorghită, amestecat cu al argatului, întinse pușca spre streșină și slobozi un foc. În clipă, din cornul de dindos al casei se desprinseră două umbre omenești și se depărtară, mistuindu-se în întuneric spre pădure.

Oamenii de la cele mai apropiate gospodării soseau într-ajutor cu zvon. Unii rupeau și desprindeau răzlogi din garduri. Mitrea povestea ca pe-o minune întâmplarea. Cum lupul sărise peste tohoarca lui și năzuise la scroafele din fundul șurii. Și cum dintr-o dată s-au sculat cu mânie scroafele asupra lupului, clefăind și pâlindu-l cu sfârlele, până ce-a avut el vreme să puie mâna pe par. Avea el un par greu de corn, pe care îl ținea lângă dânsul pentru nevoi de acestea. Când i-a tras una, lupul a făcut hi! ca un om. Când i-a mai lepădat una, gata a fost. Cum l-au văzut pe-o coastă, cei doi dulăi albi au fost cu colții în beregata lui.

— Dar de ce răcneai așa, dacă l-ai doborât? întrebă Vitoria.

— Mi-a fost frică tare... mărturisi Mitrea și pâlă cu botul opincii în leșul lupului.

Femeia se uita pe gânduri la dihania zdrobită și-n juru-i urmărea în închipuire umbrele care-i stătuseră ca o primejdie aproape, întoarse ochii spre stele, simți sub sumăieș vânt cald; și în toate înțelegea semne, încă nedeslușite.

Cum trecu în casă, aprinse gazornița și puse pe flăcău să încarce iarăși pușca. Acuma se vedea că trebuie să ieie cu dânsa arma aceasta a lui Lipan. Cine știe ce pușcă va fi fiind! Poate-a lovit cândva om; de aceea-i scurtată cu pila, hoțește. Lipan o cumpărase demult, de la un pribeag, și o ținea pentru vremuri de primejdie. Deci trebuia să i-o ducă cu mâna ei.

Nu mai simți nevoie să se hodinească. Se încălță cu opinci și-și așeză în desagi straie de schimb și ciuboțele. *Tarnițele* cu poclăzile, pentru căluții cei pagi, erau gata, cu trăistile cu merinde aninate de *ciochine*. (*Tarniță* - șa de lemn.); (*Ciochină* - partea dindărăt a șei.) Sumanele și cojoacele erau înșirate alături. Îndată ce trec cei din urmă nourii și vin zilele calde, pot lepăda cojoacele la un han pe cale și pot rămânea mai sprinteni.

— Dar cât avem să stăm? întrebă, cu nesfârșita-i mirare, Gheorghită.

— Nu stăm; umblăm, până găsim ce căutăm. Altă rânduială n-avem. Nu uita s-ascuți baltagul; ca să ai mai multă nădejde într-însul.

În zori-de-ziuă, vineri în 10 martie, munteanca și feciorul ei au închingat caii cei pagi și-au încălecat. Au trecut pe la părintele Dănilă și Gheorghiță a adus maică-sa tașca de la cucoana preuteasă Aglaia. Au coborât la crâșmă și-au trezit pe negustor. Au cerut domnului Iordan rachieu într-o ploscă de lemn. Și când răsărea soarele, se aflau afară din sat, în lungul pâraului, către apa Bistriței.

Pe omături moi fâșăia austral și cerul era ca floarea de *zlac*. (*Zlac* - floarea-paștelui, plantă erbacee a cărei floare are culoarea albă sau roz.) Gheorghiță purta aninat în laț, în dosul coapsei drepte, baltagul. Vitoria potrivise și legase pușca cea scurtă dinapoia tărniței. Umblau alături înaintea sâniei jidovului. Când izbucni soarele în răsărit către Bistrița, întâi munteanca și pe urmă flăcăul își făcură de trei ori semnul sfintei craci, închinând fruntea spre lumină.

VIII ¥

Într-o vreme, jidovul zise din urmă:

— Dumneata, nevastă, după cât văd eu, ești pornită pe lungă cale.

Gheorghiță rămase înaintea, Vitoria își struni calul și-l potrivii în laturea dreaptă a sâniei. Întrebă, fără a privi pe negustor:

— De unde știi dumneata asta? Ți-a spus ceva domnu Iordan?

— Parcă era nevoie să-mi spuie? Vreau să zic că nu-i atât lungă calea, cât cotită. Să admitem că dumneata vrei să te duci la Dorna, ca să-ți găsești bărbatul. Asta nu-i mare lucru. Te sui într-o sanie, feciorul dumnitale ori un om mână caii și te cară la Dorna. Acum, cât mai ține omătul, dramurile-s ușoare. Ori, mai degrabă, te repezi până la Piatra, te sui în tren și gata.

— Negustorul are dreptate, clătină din cap Gheorghiță, privind înainte.

— De ce am dreptate? râse domnu David. N-am dreptate deloc. Să zicem că te duci cu sania. Peste trei zile dă un dezgheț și nu mai ai ce face cu dânsa. Dar poate ai a umbla pe margini de râpă, prin locuri unde au fost stâni. Cu sania nu poți face nimic, - mai ales când or porni puhoai. Cu calu, poți trece. Vrasăzică, dumneata ai pornit cu gând să întârzie, să cauți, să umbli cotind. Flăcăul văd că s-a bucurat de tren. În tren ești olog, mut și chior. Eu până la Dorna vreau să poposesc la hanuri, ori pe la oamenii de prin sate, să văd, s-aud. Nechifor Lipan poate nici n-a ajuns la Dorna.

Femeia asculta, gânditoare.

— Vrasăzică, domnu Iordan ți-a spus ce caut eu.

— Mi-a spus în scrisoare că este bună marfă de vânzare, că ai nevoie de parale, ca să-ți găsești bărbatul. Asară, la crâșmă, am auzit și pe oameni grăind. Dar ei șuguiesc, ca oamenii. Ziceau că Nechifor e dezertor de la nevastă și când îl vei prinde ai să-l vâri la închisoare. Vorbe. Când v-ați strâns, neamurile lui și-a dumnitale, ca să judecați cazul, cine a fost de părere s-așteptați atâta?

— Oi, domnu David, oftă munteanca; noi n-avem neamuri aici la Măgura. Ne-am dus de la locurile noastre când eram tineri și ne-am făcut aici așezare. Frații lui Nechifor au umblat tot cu oile. Pe cât am oblicit, au ajuns într-o iarnă cu turmele până la Crâm. S-au așezat acolo, la niște imășuri bogate, lângă Marea. Zice că să vie înapoi după vreo cincisprezece ani, numai cu asinii, și pe samarele asinilor numai burdufuri de parale. Eu frați n-am avut; surorile mele au rămas departe încolo, după alți munți, și nu m-am mai răspuns cu ele. Bătrânii noștri s-au prăpădit și ei. Așa că aicea trăim numai noi și cu copiii noștri. Sfatul meu a fost mintea puțină câtă o am de la Dumnezeu. Am întârziat așteptând. Ce era să fac?

— Așa este, încuviință negustorul. Acuma dumneata ai ajuns să crezi că a pierit acolo.

— De ce?

— Pentru c-ai pornit după el. Altfel, cum ai așteptat pân-acuma, puteai să aștepti și de-acu înainte.

— Și asta-i adevărat. Dar eu n-am cugetat că s-ar putea să-l fi lovit hoții pân-a nu ajunge acolo. Avea la el parale cum am și eu acum. Era îndrăzneț și umbla și noaptea. Eu am hotărât să nu umblu decât între răsăritul și asfințitul soarelui și să mă alătur pe cât oi putea pe lângă oameni. Sunt pe lume destui răi, dar se află și oameni de treabă. Astă-noapte a trimis Dumnezeu o dihanie, ca să-mi arate pe doi dintre cei răi. Cum v-am povestit la crâșmă, au năzuit doi hoți la parale. Am înțeles că domnu Iordan e dintre cei de treabă, că n-a zvonit către nimeni că paralele sunt la părintele Dănilă.

— Hm! făcu Gheorghiță râzând în sine.

— Ascultă, nevastă, reluă negustorul zâmbind și închizând din ochiul drept. Cu ochiul deschis căta într-o parte și arătătorul mâinii drepte îl ținea înălțat spre ochiul închis. Ascultă. Dumneata nu te încurca cu asemenea gânduri. Bărbatul dumnitale nu-i mort, nici pe cale, nici la Dorna. Nevasta își înăbuși un țipăt ușor de bucurie.

— Știi dumneata asta? -Nu.

Ea își plecă fruntea.

— Nu pot ști, căci n-am fost cu dânsul. Dar, ca un om care stau să judec, zic așa, că toate cele de pe lumea asta au nume, glas și semn. Aicea, în stânga pe deal, se văd șapte case de bărne, șindrilite și acoperite cu omăt. Și prin șapte hodgeaguri iese fum. Ele nu strigă, dar de spus, spun ceva. Mai întâi, spun un număr: șapte. Al doilea, spun că-i iarnă și gospodarii stau la vetrele lor și pregătesc mămăliga și topitura. Dacă dintr-un hodgeag n-ar ieși fum, înțelesul ar fi altul. Vrasăzică toate pe lumea asta arată ceva. Ai auzit dumneata vreodată moarte de om să nu se afle și leș să nu iasă la lumină? Se duc hultanii și corbii ș-arată unde zace un trup lovit de bandiți. Apa îl dă la mal dacă-i înecat. Dacă-i într-o fântână, vine vreme de secetă și fac picioarele semn celui care se uită într-însa. Dacă-i îngropat, se duce lupul și scurmă. Vrasăzică toate vorbesc; așa le-a rânduit Dumnezeu. Toate trec din gură în gură, ajung până unde trebuie și se află. Frații lui Nechifor Lipan, cum ai spus, au ajuns la Crâm. E ca și cum ar fi murit. A venit totuși veste despre ei. De la soțul dumnitale n-a venit, pentru că el stă undeva și ține taină. Dacă ar fi pierit, nu se putea ascunde. Eu ți-o mai spune și alta. Dumneata trebuie să crezi că trăiește, ca să ai putere să-l cauți.

Femeia clătină din cap și-și strânse buzele, cu ușor dispreț.

— Dintre toate câte-mi spui, domnu negustor, eu înțeleg că vrei așa să mă mângâi, ca un om cu inimă bună. Să știi dumneata că eu am pornit după semne și porunci. Mai ales dacă-i pierit cată să-l gădesc; căci, viu, se poate întoarce și singur.

— Bine, zise negustorul și tăcu, îndemnându-și caii cu iușca. Când ajunseră la Bistrița, soarele bătea de la amiază și streșinile din sat de la Tarcău țărâiau, sticlind șiraguri de mărgelile vii. Bistrița însă avea pod verde de gheață. Treceau pe el sănii cu butuci, umblau oameni cumpănindu-și topoarele. Numai în gura pâraului se afla o toplită, unde bolborosea apa scânteind, ca un cuiar al soarelui. Pe malul celălalt poposiră, ca să-și hodinească animalele. Vitoria și feciorul mâncară lângă desagi. Domnu David își aduse aminte că avea treabă la un negustor. Dar acolo unde avea a se duce se vede că găsise alți doi-trei negustori cu bărbile cărora își amestecase și el ariciul lui roș, împletind între bărbii degetele. Așa cugeta munteanca zâmbind, așteptând și păzindu-i marfa. Într-un târziu, domnu David se arătă foarte grăbit, făcând pași mari cu cizmele-i grele prin omătul moale. Scoase traistele de orz de după gâtul cailor și puse mâna pe bici.

— De-acu mergem, zise el. Am vorbit cu niște jidani de-aice, cum e obiceiul nostru, despre toate câte sunt pe lumea asta. Am aflat prețul cerealelor la Galați și la Hamburg, și la Pariz. La Dorna n-a fost nici unul în iarna asta. „Ce fel de oameni sunteți voi, ca să nu vă duceți nici unul la Dorna?” „Iaca, așa suntem noi, niște oameni care nu ne-am dus la Dorna.” „3ine, atuncea să vă deie Dumnezeu copii sănătoși și s-ajung să vă văd de-acu într-o sută de ani.” Da' un pahar de vin bun mi-au dat, de ce să spun că nu mi-au dat? Cel mai bun vin se face aici, la gura Tarcăului, din stafide de la Constantinopol.

— Ai stat cam mult, domnule negustor; noi ne grăbim, răsări cu îndrăzneală Gheorghijă.

— Aveți vreme, până ce s-or topi toate omăturile și s-or scurge toate ghețurile acestea. Înainte de a vorbi despre toate, am împrumutat halaturi și mi-am făcut rugăciunea cuvenită. De-acu să mergem. Până la asfințitul soarelui, ajungem la gura Bicăzului. Acolo poposim la un creștin, om de treabă, îmi am eu oamenii mei. La jidovi mă duc să beau vin de stafide și să-i întreb dacă nici ei n-au avut treabă la Dorna în iarna asta. Dacă n-au avut treabă nici ei, apoi atuncea am să-i sudui.

Au mers așa în lungul Bistriței la deal, încet, pe drum de moină. Munteanca vedea în tovarășul lor „om trimes”, căci le era de folos. Avea limbă ageră și scociora prin toate părțile.

Popasul de sară l-au făcut la Bicăz, la han la Donea. Au îngrijit caii, le-au dat orz, au adus într-o odaie tărhatul ș-au stat de vorbă cu femeia de gazdă și cu crășmarul până într-un târziu. Nechifor Lipan era pentru ei obraz cunoscut.

— Era om vrednic și fudul, zise Donea hangiul; nu se uita la parale, numai să aibă el toate după gustul lui. Nu l-am văzut de mult. Va fi având treabă undeva la câmp. Ori poate cunună și botează în sat la el. Dar cum dă primăvara, iar s-arată.

— De când nu l-ați văzut? ispiti munteanca.

— Apoi cam de mulțisor, cam de astă-toamnă. Se ducea în sus; avea bun cal.

Domnu David făcu semn ușurel cu ochiul drept. Munteanca nu mai întrebă nimic.

— Dar de ce vă interesați? întrebă Donea.

— E dator niște parale nevastei acesteia... zise domnu David.

— De ce nu-l căutați acasă la el, pe Tarcău în sus?

— Nu-i acasă; l-am căutat și eu. Acu de la dânsul de-acasă venim și până la Călugăreni mergem tovărășie.
— Apoi atuncea unde poate fi găsit? Dacă nu-i în munte, e la oile lui în baltă, la Prut, ori la Jijia.
— Zice că s-ar fi oprit la Dorna astă-toamnă după ce-a trecut pe aici.
— Se poate; avea de neguțat acolo oi de la niște ciobani. Dacă le-a găsit nutreț pe loc, se poate să fi stat.

— Știi ceva, ai auzit ceva?

— N-am auzit nimica.

Vitoria oftă și-și frecă domol ochii cu palmele, potrivindu-și broboada.

A doua zi, sâmbătă, au încălecat iar ș-au așteptat pe negustor. Iarăși întârzia. Nu-și scoase sania în drum decât după ce începură a curge streșinile fulgerate de soare.

— De întârzierea asta chiar vă rog, prietinelor, să nu vă supărați, se apără el râzând. E din pricina tocmelilor noastre, a jidovilor, cu Dumnezeu. Azi e sâmbătă și n-avem voie să umblăm pe drum.

Numai dacă ne aflăm pe apă - putem merge mai departe, până unde se isprăvește acea apă. Dacă ești pe apă, n-ai încotro. Așa că Dumnezeu ne-a îngăduit să ne aflăm călători pe apă. Văzând că trebuie să fim numaidecât desară acasă la Călugăreni, am așteptat să pornească a curge streșinile și a se topi omătul. Cum a ajuns apa sub sanie, am putut porni. De-acuma tot pe apă merg până acasă.

Vitoria se cruci.

— De unde asemenea rânduială? Ai stat de vorbă cu Dumnezeu dumneavoastră?

— Eu nu; dar a stat de vorbă cu el un neam al meu de demult, pe care-l chema Moise. Astfel călătoresc eu pe apă până acasă ș-acolo îmi iese balabusta înainte cu brațele deschise. Apa rămâne afară, și-n casă găsesc vin și mâncare caldă. Aveți să găzduiți la mine, dacă nu vi-i cu supărare, așa cum găzduia și Nechifor Lipan.

— Pe cât înțeleg, ți-a fost de multe ori oaspete.

— Mi-a fost. Are să deie Dumnezeu să-mi mai fie. După socotința mea, ai să te întorci cu dânsul.

Au umblat astfel vorbind; au lăsat în urmă și popasul de amiază; și pe urmă au prins a avea în coada ochiului stâng, neconținut, umbra albăstrie a Ceahlăului nins. Acuma acolo, în râpi sorite, scot botul din peșteri urșii, fornăiesc la soare și strănută. În curând au să bată din aripi asupra molizilor bătrâni cucoșii sălbatici ș-au să se la, se pe crengi, ca să ciugulească cucuruzi. Pâraiele au prins a suna altfel, cu zvon de clopoței, și sar pe trepte de stâncă și ghiață - și apar din ele arătări de-o clipă jucând, cu rochiți și horbote de spumă.

Munteanca simțea și ea în nări, ca sălbătăciunile pădurilor, mireasmă de apă nouă. Era trudită după două zile de umblet călare și c-o simțire de plăcere la gândul unui culcuș moale.

La Călugăreni, nu departe de Piatra Teiului, își avea așezare, în dosul unei dugheniți ș-a unei crâșme, domnu David. I-a ieșit înainte soția, numai în carne albă și-n bărbie revărsată, și s-a bucurat c-un glas ca de cântec. Apoi s-a uitat cu ochi holbați la munteanca, văzând-o că scoate de după ș-a o pușcă scurtă hoțească.

Vitoria și Gheorghită au intrat într-o odăiță peste samă de caldă. Flăcăul s-a hrănit bine. Munteanca a stătut în picioare. A căutat o ulcică și a băut apă cu sete, ca să stingă o arșiță.

Pe fereștră se vedea în amurg Piatra Teiului, singuratică, cu gluga de omăt în creștet.

— Soțul meu, se îndreptă ea către gazdă, mi-a spus odată povestea stâncii aceștia.

— Știu, încuviință domnu David, este o istorisire cum că diavolul ar fi rupt cândva, noaptea, piatra asta din vârful Ceahlăului ș-a adus-o până aicea în brațe, ca s-o lepede în curmezișul Bistriței, să poprească apele și să înece cuprinsul. Dar cum o ducea în zbor, l-a apucat cântarea cea din urmă a cucoșilor. A lepădat-o și a fugit în pustie, în întuneric, ca să nu-l fulgere soarele. Dar acestea-s numai vorbe de-a oamenilor.

— Dacă se spune, trebuie să fie adevărat, se împotrivi Gheorghită.

— S-ar putea să fie adevărat, dar nu-i. Ori diavolul acela avea minte puțină. De ce nu s-a întors în altă noapte, să prăvale piatra cu piciorul în Bistrița? Așa, piatra stă aici de pe când nu erau oameni, nici diavoli; și lui Nechifor Lipan, de câte ori poposea la mine și se așeza la fereastră asta, îi venea așa un îndemn să se suie deasupra, să facă un semn cu securea împotriva demonului. Totdeauna mă sfădeam cu el și nu-l lăsam. Striga că vrea să ieie ș-un cofăiel de vin cu dânsul, și lăutarii. Cum auzeau de una ca asta, țigani fugau și se ascundeau după casă.

— Adevărat, era om cu harțag la chef, se învoi Vitoria. Mie mi-era drag când îl vedeam așa, cu mare curaj. Nu-i putea sta nimeni împotrivă. Odată, venind noi de la Piatra, pe când eram grea cu Gheorghită acesta, ne-au ieșit înainte oameni mânjiți pe obraz cu funingine. Au ridicat ciomegele asupra noastră și au strigat să lepădăm paralele pe care le avem și merindele pe care le purtăm. Se suiseră spre noi dintr-o răpă, la un corn de drum, pe înserat. Nechifor avea baltă. Numai și-a lepădat din cap căciula, și-a scuturat pletele ș-a înhățat baltăgul. Atâta a strigat: „Măi slăbănogilor, eu pe voi vă

pălesc în numele tatălui și vă prăvălesc cu piciorul în răpă". Aceia au ferit pe după niște *ciritei* și s-au dus. (*Ciritei* - tufiș de copăcei.) De hoți nu se temea; avea stăpânire asupra lor. Doar dacă l-or fi pălit dintr-o lăture, prietini, pe furiș.

Nevasta lui domnu David începu să deie din mâni și să vorbească într-o limbă străină. Negustorul lămuri: — Nevastă-mea spune că numai așa a putut să-l doboare cineva. Altfel nu. îi era drag și ei domnu Nechifor.

Vitoria își lunecă ochii, c-un zâmbet subțire, asupra ovreiceii. Femeia de gazdă mai spuse ceva.

— Zice că astă-toamnă, când a trecut spre Dorna, era singur și n-avea nici un tovarăș. E adevărat că eu nu l-am văzut. Mă aflu cu marfă la târg.

Gazda vorbi iar.

— Zice, lămuri negustorul, că n-a stat decât puțin. A plecat la drum asupra nopții.

Vitoria privea pe fereastră în întuneric și cumpănea în sine acele vorbe.

— Zice că avea bani asupra lui și l-a rugat să nu se ducă; dar el n-a ascultat-o și s-a dus.

— Se poate, răspunse munteanca strâmbând și apăsând din buze.

Gheorghită se lăsase pe pat lângă sobă și adormise cu fața în sus. Femeia de gazdă vorbi iar.

— Ce mai spune?

— Zice că flăcăul samănă cu tatu-său.

— Va fi sămănând.

După ce rămăsese singură, făcu semnul crucii, mărunț și de multe ori, asupra ușilor și asupra perinei unde avea să-și plece capul. Apoi se lăsă pe un scăunaș cu trei picioare, își cuprinse genunchii cu palmele și stătu aplecată, cu privirea-i de umbră ațintită în necunoscutul din nainte-i. Încea să-l oprească pe Lipan și să-i întoarcă spre ea obrazul, ca să i-l citească. El era însă tot mai în fund. Peste el se revărsau ape de primăvară.

Afară picurau streșini. Vântul de la sud sușuia cu creșteri și coborâri.

— Gheorghită, șopti ea asupra vedeniei, să-mi răspunzi dacă ești cu alta.

Flăcăul se răsuci și deschise ochii.

— Ai spus ceva, mămuică?

— N-am spus nimic, răspunse ea, cu ochii ațintiți asupra geamului.

El o privi un timp și închise dintr-o dată iarăși pleoapele, furat de dulceața somnului.

Vitoria îl judeca pe Lipan. Avea ea să-i spuie multe; și i le spunea, fără să miște buzele și limba. I le spunea dinlăuntru, cu bănuieli și suferinți vechi. Altădată îl împunsese cu vorbe adevărate pentru plăcerea pe care o avea el să-și abată calul în preajma muierilor și să poposească lângă ele. I-l paraseră baciai cei bătrâni, care erau oameni cuminți și iertați de Dumnezeu. Acuma, dacă a pierit, îi rămăsese dator cu acele zâmbete și cu acele ceasuri.

Se împlinesc nouă ani la Sfântu Gheorghe de când a sărit ca o gaie asupra lui, să-i vâre cângile în ochi și sub bărbie. El o dădea încet la o parte cu brațul și râdea. Ea s-a înverșunat mai tare, pomenindu-i de-o rea și de-o slută de la gura Tarcă-ului. „Acolo-ți faci popasurile și-ți cheltuiești averea”, îl împungea ea cu vorbe îndesate, și iar își răschira cângile. Atuncea el întâi a lovit-o. Pe urmă a cuprins-o la piept și-a strâns-o peste brațe. Ea a tăcut deodată, ca și cum ar fi murit. I s-a lipit cu fruntea subsuoară. A așteptat desmierdările ca o ticăloasă. Acu șapte ani a lovit-o pentru alta. Într-un an au fost ochi negri; într-altul niște ochi albaștri de nemțoaică. Înțelegea ea într-o privință că, pentru un bărbat ca dânsul, acelea-s petreceri - cum bei un pahar de vin, ori cum rupi o creangă. Ea era deasupra tuturor; avea într-însa o putere și-o taină, pe care Lipan nu era în stare să le dezlege. Venea la dânsa ca la apa cea bună.

Nu poate fi nici ovreică; nici unguroaică cu ochii verzi. El tot căzut undeva trebuie să fie.

Îl mai chemă o dată cu toată ființa, iertându-l pentru orice, și Nechifor Lipan nu-i răspunse.

În dimineața de duminică încălecă trudită și cu ochii cerniți. Ascultă privind în altă parte felurite sfaturi ale negustorului. Răsări atentă numai la socoteli și recomandări de parale.

— Asta-i bine, încuviință ea. Să-ți plătesc pentru găzduire. Să-mi dai bani mărunți de câteva mii, ca să-i am la îndemână. Nu vreau să se simtă ce am cu mine, ca să nu ispitesc pe nimeni. Dacă ar fi paralele mele, n-aș zice nimica. Mi le ia și pace bună! Dar îs paralele lui.

— A cui?

Ea răspunse tot dinlăuntru, fără vorbe: „A lui Lipan; a mortului”, dar răspunse numai pentru sine. Primi paralele mărunte, le legă într-un colț de năframă și bătu cu călcăiele în pânțelele căluțului Pag-Au umblat până la Farcașa pe soare.

Când au intrat în sat la Farcașa, deodată s-a prăvălit de pe muntele cel mare un vânt rece, trăgând după dânsul nourii negri și vârtejuri de ninsoare. Când au trecut prin dreptul bisericii, nu se vedea nici în cer, nici în pământ.

Vitoria a oprit calul, a descălecat. S-a închinat spre locașul sfânt.
— Gheorghită, vorbi ea; asta-i poruncă să facem popas aici.
A descălecat și feciorul. Au luat caii de căpăstru și au căutat gazdă.

IX

Nu cunoșteau locul. Umblau așa pe ulița cea mare a satului, înălțând nasurile când spre dreapta, când spre stânga. Veneau asupra lor aripi cenușii și-i băteau peste ochi. Deodată vârtejul trecu și luci soarele. Deasupra se făcu albastru. Înainte, ca și cum li s-ar fi deschis o altă lume, ulița cotea scurt, și, pe un tăpșan, o adunare strânsă de oameni se frământa. Cei de la spate voiau să treacă peste cei dintâi. Vorbea cineva, cu glas tare, pe prispa casei. Adunarea se desfăcu lăsând loc de trecere unui om mititel, negricios, cu capul mare. Părea să fie o persoană a stăpânirii. Purta căciulă țuguiață de astrahan și blană cu guler de vidră, înălțând nasul, privi după vârtejul de ninsoare, care fugea către apus.

Alți oameni veneau pe alt drum, spre aceeași răscruce. Doi jandarmi, cu puștile pe umăr, umblau ceva mai înainte, împingând de umere pe doi pantalonari cam jerpeliți. Purtau paltoane cu mânecile prea scurte. Nu păreau jigniți de poziția umiltoare în care se aflau.

Persoana cu căciula țuguiață de astrahan și cu guler de vidră luă o înfățișare încruntată. Se opri și lăsă pe jandarmi să-i aducă oarecum la picioare pe cei doi. El era pe tăpșan. Jandarmii se opriră ceva mai jos.

Vântul stătuse deplin. Soarele avea în el ceva copilăresc și vesel. Nimene dintre cei de față nu se mira de vârtej. Toți, ca și Vitoria și ca și Gheorghită, se mirau de cei doi străini.

— Ce-or fi făptuit? întrebă femeia cu grijă pe unul dintre munteni.

— Nu știu; are să-i judece și avem să vedem.

— Dar cine-i boierul acesta mititel și țănoș?

— Om mare. Domnu subprefect.

— îl văd c-o adunare după dânsul.

— Este; a hotărât adunare acasă la primarele, ca să spuie oamenilor porunci de la stăpânire. Are să fie alegere de deputat la Piatra.

Vitoria nu știa de acestea. O interesau și mai mult cei doi jerpeliți. Sprijinindu-se de șa, se ridică în vârful degetelor, ca să vadă mai bine.

Domnul subprefect întrebă supărat. Vorbea tare și repezit:

— Ce-i cu indivizii aceștia?

Unul din jandarmi lămuri. I-au găsit la crâșmă, între oameni, c-o jucărie: o mușama cu culori și numere. O întind pe masă și îndeamnă pe săteni să puie parale și să zvârlă zaruri. Dacă se potrivesc numerele, plătesc; dacă nu se potrivesc numerele, pun mâna pe paralele oamenilor și le vără în buzunar.

— Aha! De-aceștia îmi sunteți voi? se holbă la ei domnu subprefect.

— Domnule subprefect, se apără unul din ei cu grăbire, dând din mâni. Era cel mai nalt. Celălalt îl privea mai de jos, cu umilintă. Domnule subprefect, vă rog să binevoiți a mă asculta, ca să vedeți că în toată lumea chestia aceasta nu este nimic neonest. E un joc de noroc, domnule subprefect. Eu vă cunosc pe dumneavoastră, domnule subprefect. Dumneavoastră sunteți domnul subprefect Anastase Balmez. Vă știu om just. Veți conveni că putem câștiga, dar putem și pierde, într-adevăr, câteodată pierdem, cum s-a întâmplat la Hangu. E o afacere ca oricare alta.

— Cum? Ați fost și la Hangu? se miră subțire domnu subprefect Balmez, împungând în sus cu căciula. Eu adun oamenii pentru interesele lor, și voi veniți pe de laturi și-i înșelați cu minciunile voastre?

— Vai de mine, domnule subprefect, se poate una ca asta? Noi nu înșelăm pe nimeni. Avem de-a face cu oameni în toată firea. Le explicăm ce este și nu le pretindem numaidecât să ponteze. Unora le place și pontează. Putem noi să-i împiedicăm?

— Las' că vă știu eu. Ia să-mi spuneți întâi cum e jucăria aceea a voastră.

— E cu zaruri, domnule subprefect, și cu numere câștigătoare. Un om, care are plăcere, pontează un leu. Dacă câștigă, îi plătesc șapte.

— într-adevăr, afacere bună. Ia să ridice în sus mâna cei care au câștigat. Văd că nu ridică nimeni mâna. Acuma vă rog să binevoiți, cum spune negustorul acesta, să ridicați mâna cei care ați păgubit. Așa de mulți păgubași? După cât văd, ați păgubit toți.

Oamenii râdeau, agitând brațele. Pentru paralele lor pierdute, aveau cel puțin petrecere. Persoana stăpânirii luă o înfățișare mai severă.

— Să faceți bine dumneavoastră, cinstiților negustori de parale, să-mi arătați actele. Cine sunteți? De unde sunteți?

Unul dintre jandarmi raportă respectuos:

— Trăiți, domnule subprefect, i-am cercetat în privința asta. N-au nici un act.

— Suntem de la Galați. Pe mine mă cheamă Spira Gheorghiu. Pe tovarășul meu Iancu Neculau.

— A, sunteți de la Galați. Atunci cunoașteți pe munteni, din port, când coboară la dumneavoastră cu plutele. Vi s-a făcut dor de ei și ați venit să-i căutați aici. Să-mi arătați autorizația pentru jocuri de noroc.

— N-avem.

— Atunci, răcni subprefectul crescând dintr-o dată, să mi-i duceți din post în post până la reședință. Dar mai întâi să lepădați aicea banii pe care i-ați sfeterisit de la oameni. Îi puneți cu proces-verbal în mâna primarului.

— Ce să facă cu ei primarele? întrebă cineva.

— Să-i împartă la păgubași.

— D-apoi se mai știe care a păgubit și cât a păgubit? Oamenii iar porniră veselie. Petrecea și Vitoria. Ar fi vrut să încerce și ea; să puie unu și să câștige șapte. Vedea ea bine că și lui Gheorghiuță îi părea rău că-i duc așa între puști pe cei doi de la Galați.

Cu privire la întrebuițarea banilor, oamenii se împărțeau în tabere. Unii îi cereau pentru o bute de vin, alții pentru sfânta biserică. Subprefectul ieși în dram, asupra Vitoriei și a lui Gheorghiuță. Deși era un bărbat nu tocmai mare, munteanca se sfii de căutătura lui. Uitase chiar să i se ferească din dram.

— Dar cu dumneavoastră ce-i? O întrebă pe dânsa.

— Nici eu n-am hârtii, răspunse ea cu îndoială.

— Ce hârtii? Ce hârtii? N-avem nevoie de nici o hârtie. Nu văd eu că ești o nevastă de oier de pe Tarcău?

— Adevărat este, răspunse Vitoria zâmbind.

— Și flăcăul ista ți-i fecior?

— Mi-i fecior.

— Nu sta; încalică și du.-te acasă, că te-așteaptă bărbatul.

— Nu mă duc acasă, domnule, mă duc la Dorna.

— Foarte bine. Te-ai fi ducând după datorii pe marfă. Vine primăvara și aveți nevoie de bani. Du-te sănătoasă.

Munteanca socoti că trebuie să deie o lămurire.

— Eu sunt nevasta lui Nechifor Lipan.

Subprefectul dădu din umeri. Nu cunoștea. Nici dintre oamenii buluciți care ascultau nu se afla cineva care să deie semn că ar fi cunoscând pe Nechifor. Deci era departe și se simți străină. Cel puțin avea un folos: părerea bărbătușului aceluia, că s-ar fi ducând după bani. Asta-i bine s-o spuie tuturor de-acum înainte; ca să nu se ademenească cineva dintre oamenii răi, bănuind altfel.

— Îmi place de domnia ta, zise ea zâmbind iar, cum le despici și le pătrunzi toate.

— Apoi eu de-o viață trăiesc între munteni, mărturisi cu plăcere Anastase Balmez. Îi cunosc cum îmi cunosc nevasta.

Vitoria vedea pe unii din dosul subprefectului râzând pe sub mustață. După ce trecu el, fudul, auzi șoapte, și râse și ea.

— Dacă-i vorba pe-aceea, atuncia nu ne cunoaște chiar așa de bine.

De la munte veni iar furtună, cu mai mare repeziciune, țesând fulgi mari și moi. Oamenii se risipiră chiuind. Vitoria nimeri cu caii sub cel întâi adăpost, o șandrama afumată, așteptând să treacă ș-acest val. Dar de data asta valul nu trecea. Soarele părea că lunecase pe alt tărâm. Bătea ninsoarea, într-un fel de amurg cenușiu.

— Credeam c-om putea merge bine înainte, zise Gheorghiuță. Acu trebuie să căutăm gazdă.

— Om căuta ș-om găsi, vorbi cu liniște femeia. Eu tot am nădejde să văd lumina. Nu știi că Dochia își scutură cojoacele și după aceea le întinde la soare?

— Care Dochie? întrebă un glas răstit.

Un om în cojoc lung, cu mițele atârând, intră din viscol la adăpost. Cu mâni negre și ciolănoase își smulse din cap căciula ș-o scutură de apă. Era un bătrân cărunț, cu sprâncenele aspre. Pufnea pe nas.

Femeia îl cunoscuse numaidecât că-i băut.

— Care Dochie? se supără el iarăși, lăsându-se puțin din mijloc ș-apoi tresărind în sus.

— Baba Dochia... rânji Gheorghită.

— Care babă Dochia? Cea de pe munte, ori cea din casă? Vitoria se amestecă:

— Să nu te superi, moșule. Noi pe baba dumitale n-am văzut-o, nici n-o cunoaștem.

— Dochia o cheamă.

— Să fie sănătoasă.

— Să fie. Dar voi ce căutați aici? Ați intrat așa cu caii; nu vă pasă. Ce fel de vorbă? Nici nu mă întrebați pe mine, nici nu strigați la babă să iasă.

— Nu te supăra. Ne-om duce. Suntem oameni străini.

— E-he! Nu merge așa, femeie. Vii de la Tarcău și te duci la Dorna și nici măcar nu ți-s caii în bună rânduială. Ba mă supăr. Trebuia să bați la ușă și să strigi la babă să-ți deie drumu. Să deschidă grajdul pentru cai și să le puie fân sub bot. Să v-aduceți în casă buclucurile și să vă hodiniți. Să vă dau o bucată de pâine uscată și-un pahar de apă. Atâta am, atâta vă dau, dar să nu-mi faceți mie rușine să stați sub păretele meu. Și caii să-i potcoviți din nou. Eu îs fierar și potcovar; iar potcoavele nu le pot bate decât mâni dimineață. Astăzi e sfânta duminică. Am fost la biserică; pe urmă am făcut oleacă de popas la crâșmă. Unde-i baba? Măi babă Dochie!

Începu a bate în ușă.

— Dacă-s supărat, îs supărat, ce-mi puteți face?

Îeși baba Dochia în prag, cu catrință și cu cămașă înflorită.

— De ce bați în ușă, moșnege?

— Ca să deschizi.

— D-apoi îi închisă ușa asta vreodată? Împinge și intră. Văd c-aduci lume străină.

— Aduc. Poate-ți pare rău?

— De ce să-mi pară rău? Îi poftesc cu dragă inimă să poposească la noi.

— Mâni dimineață am să le bat potcoave la cai.

— Le-i bate, da'acuma vără oamenii înăuntru. Nu-i mai ține afară. Împinge poarta și du caii în grajd. Până ce le-i aduce tărhatul în casă, eu am și pus de mămăligă.

— Așa am să fac; dar să știi că-s supărat. Vitoria îi făcu față, cu glas plăcut:

— Moșule, cum te cheamă?

— Pricop.

— Moș Pricop, oricât de supărat vei fi fiind, eu tot am să-ți spun că baba dumitale a fost frumoasă femeie în tinerețele ei.

— Adevărat, frumoasă; dar a făcut multe răutăți. De-aceea-s supărat eu și-acuma și nu mi-a mai trecut. Să nu cumva să îndrăzniți să spuneți altfel decât cum vreau eu. Să stați, să mâncați și să beți cu mine și cu baba. Mâni dimineață vă potcovesc caii.

De ce-i va fi venit în minte femeii lui Lipan, cât își așezau buclucurile în casă, în preajma focului din hoarnă, să-l întrebe anume lucru pe fierar?

Își lepădase cojocul și-i silise să se desparte și ei de straietele groase. Îi așezase pe scăunașe în preajma focului și le turna rachiu în păhărele verzi.

— Moș Pricop, dumneata n-ai mai potcovit cumva cai din părțile Tarcăului?

— Ba am potcovit.

— Nu s-a oprit cumva la covălia dumitale, astă-toamnă, un om cu un cal negru țintat în frunte?

— Ba s-a oprit.

— Și-ți aduci aminte cum era îmbrăcat acela om?

— Îmi aduc aminte. Purta căciulă brumărie. Avea cojoc în clinuri, de miel negru, scurt până la genunchi, și era încălțat cu botfori.

— Acela, moș Pricop, a fost soțul meu.

— Hm! făcu moș Pricop; dacă-i soțul dumitale, apoi n-am ce zice, vrednic român. Numai nu-mi plăcea că se ducea la drum asupra nopții. Eu aș fi avut plăcere să cinstesc cu dânsul ca și cu dumneavoastră. Eu cu oamenii din sat de la mine nu cinstesc; dar cu oamenii străini îmi place, că ei îs călători, au necazuri și-i bine să le stai înaintea cu pahar dulce și vorbă bună. Dar omul acela zicea că se duce noaptea; că se bucură să umble pe lună. De oamenii răi spunea că nu-i pasă; are pentru dâșii pistoale încărcate în desagi. S-a dus și într-o vreme a prins a cânta din solz, ca să nu-i fie urât.

— El a fost într-adevăr, șopti munteanca, și lepădă o picătură din păhăruț înaintea de a bea rachiu.

X

Locuitorii aceștia de sub brad sunt niște fâpturi de mirare. Iuți și nestatornici ca apele, ca vremea; răbdători în suferinți ca și-n ierni cumplite, fără griji în bucurii ca și-n arșițele lor de cuptor, plăcându-le dragostea și beția și dătinile lor de la începutul lumii, ferindu-se de alte neamuri și de oamenii de la câmpie și venind la bărlugul lor ca fiara de codru - mai cu samă stau ei în fața soarelui c-o inimă ca din el ruptă: cel mai adesea se desmiardă și lucesc - de cântec, de prietinie. Așa era și acel Nechifor Lipan care acum lipsea. Așa au întâmpinat-o în drumul ei pe Vitoria și alții, nu numai moș Pricop. La Borca a căzut într-o cumătrie. Le-au ieșit în cale oamenii, au apucat de căpestre caii și i-au abătut într-o ogradă. Erau aprinși la obraz și aveau plăcere să cinstească pe drumeți și să-i ospăteze. Vitoria a trebuit să se supuie, să descălece, să intre la lehză și să-i puie *rodin* sub pernă un coștei de bucățele de zahăr și pe fruntea creștinului celui nou o hârtie de douăzeci de lei. (*Rodin* - dar adus femeii care a născut.)

S-a închinat cu paharul de băutură către nănași, a sărutat mâna preotului, și-a arătat tuturor celor care veneau s-o asculte că are greu năcaz c-o datorie de bani de la Dorna, pe care de atâta vreme o urmărește și n-o mai poate împlini. Își cheltuiește și paralele de nafură ca să răzbată pe vremea asta de iarnă. Nici până la Broșteni nu știe cum a ajunge. Noroc că are acolo niște cunoscuți de la care a putea împrumuta ceva, ca să răzbească până unde are asemenea interes.

Mult se minuna preotul de așa ființi fără inimă și fără omenie:

— Ne pare rău când spunem, dar ce să facem? Trebuie să spunem și să mărturisim că sunt între noi muntenii și oameni dintre aceștia crânceni, care-ți calcă dreptul tău, care-ți iau banul și nu-ți mai dau înapoi nimica. Apucători ca lupii - așa-s unii dintre ai noștri, ofta sfinția sa. Pe-aceia Dumnezeu i-a blăstămat să fie răi, să prade așa cu uneltiri blajine, ori să iasă cu toporul la drumul cel mare să pălească pe gospodar în frunte și să-i răpească avutul. Muntenii, râdea sfinția sa, sunt ori așa ca noi, cu bucurie și cu cântece, și-aceștia toți avem s-avem intrare la rai - ori dușmani căpcăuni - și-aceștia, puțini câți sunt, au să se ieie de mână și-au să se ducă în iad la Caraoțchi. Pe dinafară, cerând intrare ba colo, ba dincolo, nu se poate! La noi nu sunt oameni de mijloc.

— Așa am pățit eu, cu oamenii care au să se ducă la iad, se văita Vitoria, veselindu-se în sine de viclenia ei.

La Cruci a dat de nuntă.

Fugeau săniile cu nuntași pe ghiața Bistriței. Mireasa și druștele cu capetele înflorite; nevestele numai în catrinți și bondiți. Bărbații împușcau cu pistoalele asupra brazilor, ca să sperie și s-alunge mai degrabă iarna. Cum au văzut oameni străini pe drumul de sus, vorniceii au pus pinteni și le-au ieșit înainte cu năfrămile de la urechile cailor fâlfâind. Au întins plosca și-au ridicat pistoalele. Ori beau în cinstea feciorului de împărat și a slăvitei doamne mirese, ori îi omoară acolo pe loc.

Nunta s-a abătut către drum. Vitoria a primit plosca și a făcut frumoasă urare miresei. Arăta veselă față și limbă ascuțită, deși s-ar fi cuvenit să fie scârbită, căci se ducea la răi datornici, la Dorna.

— Eu îs de loc de la Tarcău, mai spunea ea, și sunt nevasta unuia Nechifor Lipan, care a trecut și el câteodată pe aici și a închinat poate și el, ca mine, un pahar la nunțile dumneavoastră, în drumul meu eu întâi am dat peste un botez; și s-ar fi cuvenit să văd întâi nunta și pe urmă botezul; dar câteodată se întâmplă să fie și altfel. Nu-i nimic nici atunci, fiind tot de la Dumnezeu. Și mai am o mirare: că, după rânduielile cele nouă ieșite de la stăpânire și bătute cu darabana și spuse de crainic și la noi în sat, călindarul s-a schimbat. Toți ne-am trezit mai bătrâni cu treisprezece zile - numărând zilele, sărbătorile și posturile după moda papistașilor. Acu ar fi să fim în post, iar [dumneavoastră faceți nuntă, ca și cum ar fi fost cășlegi.

— He-hei! au răcnit nunii suindu-se în picioare în sănii; dumneata, nevastă de la Tarcău, nu știi pesemne că noi nu ne dăm și vrem să fim mai tineri cu treisprezece nopți, și noi ținem cu călindarul cel vechi de la începutul lumii pe carele Domnul Dumnezeu l-a dat lui Adam. Noi nu vrem altfel și facem pe popa nostru cu de-a sila să se ție de lege. El, săracu, zice cum zicem noi, iar altora de prin alte părți de lume, dacă le place să ție cu nemții ori cu jidovii, n-avem ce le face. Al lor are să fie, pe ceea lume, focul cel nestins.

— N-aveți grijă, a răspuns munteanca, că și cei de la Tarcău îs cu legea veche. Mie numai să-mi spuneți, dacă puteți, cine-ați văzut pe un om de la noi călare pe un cal negru ținut în frunte și-n cap cu căciulă brumărie.

Nu s-a aflat nimene dintre nuntași să răspundă că ar fi văzut asemenea om. Numai între femei s-a ales una care parcă își aducea aminte; dar îndată a uitat și-aceea. Nunta a pornit înainte și iar s-a lăsat pe ghiața Bistriței, cu chiote sălbătice.

În pasul domol al calului, Vitoria cugeta, cu privirile posomorâte, își lămură gândurile, în puține cuvinte, și către Gheorghiiță. Nu putea spune că-i supărată de asemenea întârzieri. Mai bine să se amestece așa, cu voia altora, printre lume, ca să poată mai bine băga în samă și iscodi. Din aceste învăța și cum să se ferească de adunări, când va trebui. Bine este să fie la *vedere* cu prieteni, decât într-un ascunziș, cu niște dușmani necunoscuți. Când îs mulți, ei te bagă mai puțin în samă și tu poți mai

bine cerceta. Când îs mulți, te poți socoti singur, cu năcazul tău; dar când îs puțini, împung și te coasă cu ochii.

Gheorghită nu înțelegea tocmai bine; dar i se părea că așa trebuie să fie.

Pare că Nechifor a umblat pe acest drum, cu pace.

— Poate nu ne-a opri nici pe noi nimica rău, ș-om ajunge cu bine la locul oilor. Să vedem ce fel de țară-i Dorna și ce fel de munte Rarăul.

Au mers într-adevăr bine, cu popasuri potrivite. Cum s-au apropiat de țara Domelor, Vitoria a înălțat nasul și a simțit în nări ca o mireasmă. Nu era nimic decât un vânt subțire și călduț de la asfințit, care urma să topească domol omăturile. Ea nu simțea nimic din afară; o mistuia o arșiță dinlăuntru și o înăbușea. Avea credință că aici avea să se aleagă o rânduială nouă a vieții ei.

Dornele-s numai pâraie, numai munțișori cu brazi, numai tăpșanuri și așezări de sate. Câte neamuri, atâtea Dome. Neamuri de oameni frumoși și curați, li plăceau Vitoriei. Îi privea în treacăt cum petrec la crăsmă și cum joacă cu mare aprindere și patimă, parcă în puține ceasuri avea să fie sfârșitul lumii. Aici, în Dorna asta, n-a fost iarmaroc și vânzare de oi; n-a fost nici în Șarul Dornei; nici în Dorna Căndrenilor; după cât se știe de toată lumea care-i față și petrece, a fost mare iarmaroc și s-au vândut multe oi astă-toamnă, în Vatra Dornei.

Vitoria pleacă fruntea și privește trudită în juru-i. Hai să meargă să-și caute datornicii în Vatra Dornei.

— Hai, Gheorghită, îmbucă ceva de-a călare, căci nu se cade să întârziem. Om da orz cailor când om ajunge. Eu de ieri nu mai am liniște și somn. Nu-mi mai trebuie mâncare, nu-mi mai trebuie apă. Am ajuns ca la un scaun de judecată a lui Dumnezeu, unde trebuie să îngenunchez.

Cum au purces spre Vatra Dornei, au intrat într-o strălucire de soare de la amiază. Era un drum de dezgheț și prindeau a curge pâraie de sub omăt. Pe alocuri, pe zăpezile bătucite, pașii cailor sunau ca pe pod. Iarna se risipea spre toate văile, clipind, și aburea și spre soare.

Un om înalt și deșirat, cu cojocelul pe-un umăr, cu ciubote de iuft și c-un toiegel cu care se juca din când în când scriind omătul, li se ținea de câțeva vreme în preajmă. Mergea și el în pasul cailor. Grăbi într-o vreme și se ținu în dreptul femeii.

O întrebă dincotro vine și mai ales unde are de gând să poposească.

— Vin de departe, om bun, și nu mă opresc decât la Vatra Dornei.

— Ai vreo treabă?

— Am, cu niște datornici.

— Da' pe mine nu vrei să mă-nțrebi unde mă duc și ce caut?

— Dacă poftești, pot să te-ntreb.

Omul era vesel; a rânjit pe sub mustață și s-a desfășurat ca de pe-un mosor spre urechea Vitoriei, șoptindu-i ceva ca să n-audă flăcăul. Munteanca a bătut în grumazul calului cu capătul frâului și a trecut repede înainte, cu obrazul întors spre Gheorghită și lepădându-i o poruncă:

— Trage baltagul și pălește-l.

De glasul ei uscat și otrăvit, atât feciorul, cât și străinul s-au spăimântat. Gheorghită a pus mâna pe baltag; omul a sărit șanțul ș-a apucat-o pe o potecă și pe sub o râpă. Râdea el singur și se minuna de asemenea arătare. „Femeia asta trebuie să fie de pe altă lume; cele de la noi sunt mai prietenoase; taie cu vorba, nu cu baltagul”. Adevărat era că nevasta lui Lipan se socotea ea singură intrată în altă lume. Privea pieziș și cu ură pe om cum se duce. După aceea își grăbi calul în trap.

Într-un timp, fără să-i fi arătat nimene anume, cunoscu, numai după spuse, în răsărit, Pietrele Doamnei și Rarăul. Dintr-acele singurătăți înghețate au venit cătră Nechifor Lipan ciobani cu oile.

Intrară în Vatra Dornei. Vitoria întrebă pe-un negustor care scosese la soare marfă de piele și fier în care parte se află ulița iarmarocului. Negustorul făcu semn, tăind cu mâna spre dreapta. Femeia își purtă calul într-acolo, cu ochii întunecoși ațintiți.

Astfel au aflat un han și au poposit. Și-au închis târhatul într-o chilie și n-au așteptat nici prânz, nici hodină. S-au dus, după sfatul hangiului, la o cancelarie, unde au găsit un slujbaș cu șapcă. După vorbă, se părea a fi neamț.

— Poflesc, a salutat el cu mâna la șapcă, cu ce pot să fiu la serviciul dumneavoastră?

— Te-am ruga, domnule, a răspuns munteanca cu ochii tulburi și cu inima bătând, să cauți dumneata într-o condică a dumnitale și să-mi spui despre niște vânzări de oi care s-au făcut astă-toamnă.

— Se poate; asta nu costă parale multe.

— Om da cât trebuie. Negustorul care m-a îndreptat la dumneata zice că să-ți dau de-un *crighel* de bere. (*Crighel* - halbă.)

— Dac-a spus el așa, bine. Întăi să caut. În ce lună?

— În luna noiembrie.

— Da. Este. în luna noiembrie, duminica întâia, Gheorghe Adamachi și Vasile Ursachi au vândut oi trei sute lui Nechifor Lipan.

Vitoria a dat un strigăt:

— Asta este!

Gâfâia pripit, privind cu ochii mari pe neamț.

— Poftesc, mă rog, ce este? a întrebat el cu grijă.

— Nu-i nimica. Acest Nechifor Lipan este soțul meu.

— Tare bine; asta nu-i lucru de spaimă. Nu, mă rog, nu-mi datorești nimica, adăugi el ferind cu mâna într-o parte bancnota. Eu am băut atunci aldămaș - și gata. Asta a fost cea mai mare vânzare de la noi. Bărbatul dumitale s-a înfățișat, a bătut palma, a scos ș-a numărat paralele ș-a cerut adeverință. S-au mai înfățișat cumpărători; dar nu mai erau oi. Au venit doi gospodari de treabă și necăjiți și l-au rugat să le lese lor măcar o parte din oi. El i-a cinstit și pe dânsii ș-a răspuns că le-a da și lor o parte. Au făcut învoială pentru o sută de capete. I-au dat puțintel câștig - omul dumitale s-a arătat galant. Mi-a plăcut; ș-am rămas cu dânsul prietin. Poftesc, mă rog, de ce plângi dumneata?

Vitoria căzuse pe o lădiță, cu fruntea în palme, și suspina.

— Te rog, zise bătrânul, fii dumneata bună și stai pe-un scaun. Ea se împotriva să se scoale din locul ei de umilință.

— Spune, mă rog, ce este?

Ea-i spuse îndată ce este. își ștergea ochii cu mânecile sumăieșului și grăia pripit.

— După aceea cumpăratură de oi, Lipan nu s-a mai întors acasă, nici n-a mai dat semn de viață.

— Nu se poate.

— Ba se poate. De aceea am venit până aici, să-i caut urma.

— Asta este un lucru pe care eu nici într-un chip nu pot să-l pricep. Am fost și eu de față. Au despărțit o sută de oi. Cu oamenii lui Gheorghe Adamachi și Vasile Ursachi, cu câinii și cu măgarii, le-au pornit la vale, ca să le ducă la un iernatic. Când abia se mai zărea colbul oilor tocmai în fund, au încălecat ș-au pornit și ei.

— Cine?

— Prietinel meu Lipan și cu ceilalți doi munteni de care am pomenit.

— Care munteni? cine? de unde?

— Iaca asta nu știu. A fost o daravelă între ei. Se vede că se cunoșteau. Le-au cântat lăutarii, au băut, s-au îmbrățișat; după aceea s-au dus după oi. I-am spus: servus și la revedere! Adevărat că, de atunci, nici eu nu l-am mai întâlnit.

Bătrânul își mângâie c-un deget mustăcioara tușinată, își trecu dosul palmei pe bărbia rasă cu îngrijire și ridica ochii în bagdadie, căutând un răspuns la nedumerirea lui. în bagdadie nu era decât lampa, cu țilindrul afumat.

— Asta-i tare curios! zise el, scuturând din cap. Acasă n-a venit?

Vitoria înălță din umeri, jignită de întrebare.

— Poate-i la iernat cu oile.

— De ce nu mi-a trimis răvaș? De ce nu mi-a venit nici un fel de știre? strigă cu năduf munteanca.

— Eu de unde pot ști? Eu nu sunt vinovat cu nimica, zise neamțul ridicându-și în laturi palmele. Eu cred așa că, dacă nu i s-a întâmplat ceva neplăcut, se întoarce el singur acasă.

Vitoria holbă ochi răi.

— Eu nu înțeleg ce vrei să spui dumneata.

— Dacă nu i s-a întâmplat ceva neplăcut, repetă mai încet bătrânul.

Gheorghită pricepea ce vrea să spuie slujbașul. I se părea" că maică-sa nu pricepe. Nu îndrăznea să se amestece și să lămurească. Dar deodată, privind pieziș la ochii ei, avu înțelegerea că ea de mult bănuiește toate. Nu numai bănuiește, ci știe tot. De aceea se și află ei aici, la Vatra Dornei.

— Acuma ce-i de făcut? întrebă cu un fel de umilință slujbașul;

Cu manile apăsându-și tâmplele, Vitoria se cumpănea încet într-o parte și-n alta. închisese ochii. Apoi îi deschise și privi în juru-i. Cu mirare, bătrânul o văzu zâmbind. Nu înțelegea ce gând are.

— De-acu mă duc, îi lămuri ea, pe drumul acelor oi. Zici că s-au dus tot la vale?

— Da, mă rog.

— Tot la vale, înspre un loc de iernat?

— Da, mă rog. Pe cât i-am înțeles, au apucat drumul pe Neagra.

— Cred că m-a ajuta Dumnezeu și mi-a da miros, să le-adulmec din urmă în urmă.

— Da, mă rog, hm! făcu bătrânul rămânând singur, ca să se minuneze și mai mult de asemenea muiere ciudată.

XI

Cum a făcut nevasta lui Lipan calea întoarsă, vremea s-a zbârlit. S-a răsucit vântul și a prins a bate de cătră miezul-noptii. Dezghețurile au stat. Lumina a slăbit în dosul păclelor. Cu această suflare rece în spate și pe sub fuga aceasta de nouri subțiri, cei doi călători au umblat în tăcere ca printr-o țară nouă. Abia o văzuseră în ajun și acuma n-o mai cunoșteau.

Caii bocăneau cu potcoavele lui moș Pricop prin gloduri înghețate și grunzuri. Drumurile și potecile erau pustii. Ferestrele crâșmelor degeaba arătau covrigei uscați în gâturi de sticlă cu băuturi colorate. Aveau un aer de părăsire și dezolare. Asta însă pentru puțină vreme, căci biruința deplină a soarelui nu putea să întârzie.

Toate stăteau ca-ntr-o așteptare. Când vor porni iar la vale puhoaiete, trebuiau să ducă o veste nouă. Așa dezlega Vitoria înțelesul acestor înfățișări schimbate.

La marginea celei din urmă Dome, cum intrau, era crâșmă, după rânduială. Au descălecat și-au lăsat caii unul lângă altul, fără să-i lege, fără să le deie grăunțe.

S-a ridicat de după gratiile tejghelei o femeie, care se silea să oprească, cu palma, căscături somnoroase. Vitoria a poftit o garafă de vin și-a cerut și al treilea pahar. Crâșmărita a așezat la rând și al treilea pahar. Au vorbit puține lucruri despre vreme, despre nutrețul vitelor. Deși somnoroasă, fiind femeie și crâșmărita pe deasupra, gazda n-a lipsit să-și poie întrebările cunoscute.

— Da' dumneavoastră de unde veniți?

— Venim din Vatra Dornei.

— Și unde vă duceți?

— Ne ducem încolo, la vale.

Vitoria a statut puținel la îndoială. Pe urmă a mărturisit:

— Mă duc după un datornic.

— Așa?

— Da. Este o pricină cu niște oi, care au trecut la iernat astă-toamnă, cătră Sfinții Arhangheli.

— Aha! a făcut femeia cu nepăsare.

— Pe-aici pe la dumneata, n-or fi făcut cumva popas?

— Or fi făcut.

— Pricina mea e pentru un cârd de trei sute. Și stăpâni erau trei, călări - unul pe-un cal negru.

— De asta nu-mi aduc aminte. Poate-or fi trecut când eram, eu dusă de-acasă, la o fată care am măritat-o în fundul Șarului.

— Dar bărbatul dumitale nu-i aici? Poate va fi știind el.

— Nu; că acuma-i dus el acolo. Pentru-un pahar de vin s-au spus destule vorbe, încheie cu acrimă crâșmărita.

Pe când încălecau, Vitoria a făcut o observație cu glas destul de tare, ca s-o audă dinlăuntru gazda.

— Se vede că aici nu-i loc de popas.

— Dar de ce-i? a dat răspuns ascuțit crâșmărita, grăbindu-se să scoată afară numai capul.

— Pe-aicea te uiți și treci, a grăit cu buzele subțiate și apăsate nevasta lui Lipan.

Crâșmărita s-a simțit pe loc otrăvită de asemenea ocară. A ieșit cu totul în prag, lepădând câteva vorbe rele. Vitoria n-a mai întors obrazul. Părea că n-aude nimic, dar într-însa se zbătea năduful. Pe acest dintăi dușman îl dorea mort și îngropat sub ochii săi.

Au mers fără să schimbe o vorbă, până în celălalt capăt de sat, la ieșire. Munteanca a strâns frâul.

— Iar oprim și iar vorbim? a întrebat cu îndoială Gheorghică.

— Iar. Ce vrei să fac, dacă asta-i slujba pe care o am? Aici era o bățătură largă, cu multe rămășiți ale popasurilor.

Crâșmarul, om cărunț, negricios și subțiratic, nu părea posac și avea ochi ager.

— Vă întoarceți așa degrabă? întreabă el. V-am văzut trecând ieri.

Vitoria îl privi cu luare-aminte. Se tângui:

— Ce să facem? Mă întorc, om bun. Am niște daraveri încurcate. Văd că dumneata, dacă te-oi întreba ceva, ai să-ți aduci aminte.

— Să vedem, întreabă-mă. Iaca vinul pe care l-ați cerut, iaca paharele. Dar socot că să bei întâi dumneata, care întrebi. Și dacă ți-oi fi de folos, oi gusta și eu.

— Nu mă-mpunge, omule, grăi Vitoria cu blândețe. Să te ferească Cel de sus de năcazuri ca acela pe care-l am eu.

— Dacă nu mi-i spune ce te doare, nu ți-oi putea fi de nici un folos.

Femeia a vorbit de turma de trei sute de oi și de trei oameni călări.

Omul își aducea tare bine aminte; și obrazul muntencei se însenina puțin. Cătră Sf. nții Arhangheli Mihail și Gavril, într-adevăr a făcut popas mai la vale, pe toloacă, asemenea turmă cum o prubuluia nevasta. Când ciobanii s-au mișcat înspre crâșmă, au sosit din urmă și stăpânii, în număr de trei. Da-da! unul era pe-un cal negru ținut și purta căciula brumărie. Acela a dat poruncă pentru rachiul și-a cinstit pe ciobani. A cerut o litră deosebită pentru el și pentru ceilalți doi tovarăși. Aflându-se de față și părintele Vasile, l-a poftit și pe sfinția sa să guste cu dâșii un păhărel. Părintele Vasile nu s-a pus împotrivă, văzându-i oameni cumsecade, și crâșmarul i-a pus scaun la masa drumeților. Nu mult după asta, după ce-au mai cinstit o litră, omul cel cu căciula brumărie a avut gust să-i facă părintele o cetanie și-o agheasmă și să-i stropească oile.

— Asta mi-a plăcut. Și părintele Vasile a trimes să-i aducă basmaua cea roșă cu patrafirul, cartea și celelalte scule ale sfinției sale. A binecuvântat turma frumos, s-ajungă cu bine la iernatic și-n primăvară să sporească. Cel cu căciula brumărie a scos din chimir și-a plătit, rămânând părintele Vasile tare mulțumit. După aceea, într-un târziu, s-au sculat și-au dat poruncă de plecare.

— Cine a dat porunca?

— Tot acel cu căciula brumărie. Acela avea două părți din oi, ceilalți doi numai a treia parte. I-am auzit grăind și făcând socotelile iernaticului. Spuneau ceilalți că au să trăiască bine oile. Dar am uitat să vă spun că, înainte de a încăleca, cel cu căciula brumărie și-a mai adus aminte de o datorie. Mi-a mai cerut o bucată de pane și-a hrănit el cu mâna lui un câne pe care-l avea. Mi-a plăcut și asta. Au plătit cinstit ce-aveau de plătit și s-au dus.

— Tovarășii zici că erau oameni de treabă și prietini?

— De treabă și prietini. Unul era mai puțin la trup și negricios ca mine. Celălalt, mai voinic decât toți și râdea des și tare. Avea buza de sus despicată ca la iepure. Mai ales acestuia îi plăcea tare băutura. Multe vorbe nu spunea. Râdea și bea. Meșter la vorbă era cel cu căciulă.

— Cel cu căciula brumărie?

— Acela.

— Apoi îl știu, oftă Vitoria. Din pricina lui bat drumurile.

— Vrasăzică ți-i soț?

— Da; mi-i soț.

— Și-acuma umbli după dânsul?

— Ce să fac? Dacă nu umblă el după mine, umblu eu după dânsul.

— Caută-l bine unde va fi făcut un popas mai lung... zâmbi crâșmarul.

Vitoria dădu din cap, c-o părere de zâmbet. Își înăbușea o înțepătură dușmănoasă. Întoarse fruntea și-și căută în sân năframa, ca s-o dezlege și să plătească vinul. După ce încălecară, Gheorghită salută pe crâșmar: — Rămâi sănătos, domnu Macovei, și noroc bun!

— Mergeți sănătoși. Să găsiți paguba!

— Acuma și tu! bombăni femeia cătră fiu. De unde știi că-l cheamă Macovei?

— Cum să nu știu, dacă așa-i scris pe firmă, deasupra ușii? Dumitru Macovei.

— Văd că toți sunteți cu cap și cu învățătură. Numai eu îs o proastă.

Flăcăul tăcu. Uneori îi era lehamite să se mai uite la obrazul maică-sa.

Munteanca simțea într-însa mare neliniște, dar și o putere mare. Binevoind Dumnezeu, după stăruința sfintei Ana, a-i da cele mai dintâi lămuriri și cea dintâi bună îndrumare, jurui în sine lumânări și daruri mănăstirii Bistrița. O împingea tot cătră vale vântul de la spate. Ea băgă de samă truda și foamea lui Gheorghită. Dar se făcea a nu pricepe tocmai bine. Grăbi cât putu spre Păltiniș, pe urmă spre Dârmoxa, pe urmă spre Broșteni. Numai când vedea călușii sfârșiți, se îndupleca să facă pentru dâșii popas. Acuma începeau să ardă ochii ei și să se stângă ai flăcăului. Caii ronțăiau cu mulțămire orzul, vârandu-și adânc boturile în traistele aninate pe după urechi; se scuturau, pufneau, așteptau apa, ca să prindă în ei puterea pământului. Flăcăul începea să doarmă mai puțin și să se tragă la față.

— Așa îți sade mai bine, îl încredința maică-sa, cu zâmbet răutăcios.

— S-or sfârși ele și-acestea... zise Gheorghită.

— Dragul mamei cărturar, îi întoarse cuvânt nevasta, se vede că mintea ta e-n cărți și-n slove.

Mai bine ar fi să fie la tine în cap. Mănâncă zdravăn și te întărește, nu atât pentru tine, cât pentru baltag.

— Adevărat este, mamă, că eu ceva nu înțeleg. De ce-am umbla noi căutând și n-am lăsa slujba asta celor care-s plătiți anume! Doar țara are rânduiești, poliție și judecătorești.

Vitoria îi lepădă răspuns cu dispreț:

— Ce am eu cu dâșii? Eu am neazul meu. Fă cum spun.

— Fac cum spui, se învoi Gheorghită, dar avem să găsim?

— Ce?

— Avem să găsim pe tata?

— Avem să-l găsim; de asta nu te îndoi.

Cu adevărat, urma se găsea din semn în semn, adică din crâșmă în crâșmă. Uneori părea că se stinge; dar pe urmă apărea mai încolo. Unde erau crâșmari zăluși, nu se mai putea afla nimic din ce se întâmplase cu paisprezece săptămâni în urmă - ca și cum un gest, o privire, un cuvânt s-ar putea înmormânta pe totdeauna. Aceștia nu-și mai aduceau aminte, cum nu-și aduce aminte piatra pe lângă care treci și pe care ai atins-o. Dar iată că mai departe căciula brumărie se arăta iar. Stăruia, vie, în amintirea altui om. Dincolo, imaginea brumărie era nedeslușită, dar apărea omul cel cu buza de sus despicată, vorbind puțin, râzând mult și bând vârtos. Cel de-al treilea se purta ca o umbră. Trecea și el, dar fără să i se deschidă obrazul și făptura.

Astfel a găsit vorbe vii la hanul cel mare de la Broșteni. Oile trecuseră cătră gura Negrei spre Bistrița, suind în văzduh nouri de colb. Un baci burduhos se suise într-adaus pe samarul unui măgăruș ca să-și mai cruțe puterile. Dintr-o desagă, de pe alt asin, scoteau capul și se uitau la lume trei căței cruzi, iar cățeaua cea bătrână umbla dedesubt la picioarele măgărușului. Au stătut copii în priveliște, la marginea căii. Pe urmă s-au arătat cei trei oameni călări. Au oprit drept la han, fără să descalece, ș-au poftit câte-o ulcică de vin. Un flăcăuș a dus ulcelele. Stăpânul hanului a ieșit în prag. Era un neamț bătrân și cuviincios.

— Bun vin, ținut cu cinste și bine răcit, a zis călărețul cu căciula brumărie cătră tovarășii lui. Să știți dumneavoastră că neamțul ista bătrân e tata drumeților.

Aceste vorbe erau încă vii și le-a spus neamțul cel bătrân Vitoriei și lui Gheorghiță.

Femeia le-a ascultat cu plăcere, gândindu-se adânc și privind departe.

A găsit amintirea celor trei tovarăși călăreți și la Borca. Iar de-aici turma a apucat spre stânga, părăsind apa Bistriței. Acuma Vitoria se abătea iarăși într-o țară cu totul necunoscută, cu nume de sate și munți pe care nu le mai auzise. A făcut popasul obișnuit într-un sat căruia-i zicea Sabasa ș-a aflat ș-acolo urma oilor ș-a călăreților. Pe urmă a suit un drum șerpuit săpat în stâncă, ocolind în singurătăți pe sub vulturi. Era ca o pustie a gheței și a omătului și sus vântul avea un spulber ș-o putere vie, încât te puteai rezema cu spatele în el. De-acolo se vedeau depărtate întinderi de soare, spre apa Moldovei. Iar muntele, cu cale șerpuită și cu punți de piatră peste prăpăstii, se chema Stânișoara. Îi dădea Vitoriei aceste lămuriri un flăcăuș, pe care-l luase călăuză, feciorul crâșmarului din Sabasa.

În pisc, sub crucea care se cheamă a Talienilor, au hodinit caii într-un dos de mări, la adăpost de spulber, ascultând în tăcere bubuitul vântului în prăpăstii și suietele brazilor. „Înspre soarele acela, care lucește pe apa Moldovei, s-a dus Nechifor Lipan, cugeta Vitoria. Aicea s-a oprit și el și s-a uitat departe.”

Au coborât mai repede, pe calea bătută și pe pâraiașele înghețate ale moinei, și nu s-au oprit decât dincolo de satul Suha, la marginea dinspre văi.

— Aicea ține crâșmă domnu Iorgu Vasiliu... a dat lămurire flăcăușul din Sabasa. Dumneavoastră poposiți aici; eu mă întorc. Mi-a hotărât tata să fiu până în sară înapoi.

— Spune lui domnu Toma că-i mulțămesc, a răspuns Vitoria. Poate-a da Dumnezeu să mă mai opresc pe la dumnealui vreodată ș-oi fi mai puțin supărată decât acum. Poftim și ție, Neculăieș, paralele pe care ți le-am făgăduit. Și spune mămică-ta vorbe bune și să-i spui așa, că noi ne-am dus tot înainte ș-am coborât la Moldova și spre târgul Folticenilor. De-acolo se vede că trebuie să ne ducem și mai înainte, până la Prut, în ținutul Botoșanilor.

— Mulțămesc și eu, a răspuns Neculăieș.

S-a dus la deal pe iapa lui pântecoasă, călărind pe deșelate, numai pe-o cergă mițoasă. Avea pe el cojoc strâns pe trup c-un capăt de funie și-n cap o căciulă mare.

Gheorghiță îl privea râzând cum se duce.

Vitoria a fost îndată în crâșmă la domnu Iorgu Vasiliu. Aici urmau să facă popas mai îndelung, să se hodiească, să mănânce.

Domnul Iorgu Vasiliu părea om așezat, căci purta ochelari și scria într-un catastif. Avea chelie, ceea ce dovedea munten-cei că era și prea învățat. Cu mâni cam scurte și groase își potrivea împrejurul pântecelui pestelca albastră. Deci era un om care, pe lângă rânduiala scrisului, avea și plăcerea curățeniei. De o parte și de alta a rafturilor de scânduri, umplute cu gârăfi în rânduri strânse, alte rafturi și saltare se înșirau, bușite de toate bunătățile pământului.

A scos muntencei dintr-o puțină o scrumbie bună, ținând-o atârnată de coadă cu cleștele delicat al degetelor. A așezat-o cu grijă pe o coală de hârtie, pe o măsuță curată și bine frecată. A adus o pânișoară caldută încă. Dintr-un butoiș a umplut cu bere spumată două pahare nălțuțe.

„Bun lucru berea, după trudă și când ți-i foame...” se gândea femeia. Gheorghiță nu era obișnuit cu asemenea băutură. O gustă și o împinse deoparte. I se părea că a început să se amărască.

Domnu Iorgu Vasiliu se purta ușor în pantofi de pâslă și răspundea cuviincios la orice întrebare. Erau singuri; nu se mai aflau alți mușterii în prăvălie. Soarele bătea pieziș în ferestre. Era la un ceas

după amiază și vântul i se părea Vitoriei că a conținut. Când se încredința că faptul e adevărat, simți neliniște. Totuși se întoarse la datorie.

Ca o meșteră încercată și iscusită, aduse vorba despre afacerea ei.

Statornicind bine anul și luna și cumpănind cu luare-aminte și ce era însemnat în condică, negustorul stătu și cugetă îndelung și găsi și-n amintirea lui întocmai ce i se cerea să știe, că într-adevăr, în cutare zi, din cutare lună, au trecut oi. „Atuncea ș-aici e bine și mergem mai departe...” se gândea Gheorghică. Însă Vitoria nu putea să se mulțamească numai cu asemenea răspuns. Mai avea nevoie să i se lămurească toate despre stăpânii oilor. Firește, întâi au trecut oile, cu ciobanii, cu gospodăria, cu câinii, cu asinii, iar după aceea s-au arătat și stăpânii.

— Așa este, se învoi, după cugetare adâncă, domnu Vasiliu. După aceea au venit și stăpânii.

— întâi au făcut, și oile și ciobanii, popas. Ciobanii au așteptat pe stăpâni.

— Nu, scutură din cap domnu Vasiliu. Ciobanii au apucat în treacăt câte-o pane. S-au dus înainte.

— Și stăpânii au sosit pe urmă, nu-i așa? Erau călări.

— întocmai, au sosit pe urmă, cum spui, călări. Amândoi au descălecat și le-am dat o gustare - ca și dumneavoastră. Scrumbie, pane și bere. La mine, aceste articole sunt de prima calitate. Am deprins a le aduce de demult, de când lucrau sus, la poduri și șosea, italienii.

— Nu erau doi, zise cu liniște Vitoria. Erau trei.

— Ba erau doi.

Vitoria clipi din ochi asupra unui întuneric care-i izbucnise înăuntru. Domnu Iorgu Vasiliu își repetă afirmarea. Ca și cum întunericul care se iscase în ea avea să se deschidă, muntean-ca stătu așteptând și cugetând. Acuma vedea adevărat și bine că vântul a conținut. Căzuse jos, în vale, și amuțise și el. Semnul era vădit. Mai înainte nu putea trece. Trebuia să se întoarcă îndărăt. Nu avea în ea nici cea mai mică îndoială că, între cei doi, Nechifor nu se afla. Pân-aici nu ajunsese, aici nu se mai găsea nimic viu din el.

— Doi erau? întrebă ea cu luare-aminte și liniște. Era unul mare, cu buza de sus crăpată ca la iepure, și altul mititel și negricios.

— într-adevăr, încuviință domnu Vasiliu. Aceștia erau: oameni pe care mi se pare că-i cunosc.

Sunt de-aici, de pe-o vale. Pe cel cu buza, chiar Iepure îl cheamă. Adică nu: tocmai pe celălalt mărunț îl cheamă Iepure. S-au dus după oi.

— Și nu știi dacă s-au întors?

— După ce și-au așezat oile la iernatic, trebuie să se fi întors. Pe celălalt îl cheamă Calistrat Bogza.

— Pe care?

— Pe cel cu buza crăpată. Îți spun că erau doi ș-acuma văd că le știu și numele. De ce-mi vorbești dumneata de trei?

— Vorbesc și eu, îngână cu ochii pe jumătate închiși femeia, dar acum înțeleg că erau atâția câți spui.

În întuneric, începea să i se facă lumină. La Sabasa fuseseră trei. Dincoace, peste muntele Stânișoara, la Suha, Nechifor Lipan nu mai era. Se înălțase deasupra? Căzuse dedesubt? Aici, între Sabasa și Suha, trebuia să găsească ea cheia adevărului. Nu i se părea nici greu; căci Calistrat Bogza și tovarășul său puteau fi găsiți la casele lor, ori în valea din dreapta, ori în valea din stânga. Întâi și întâi de la ei trebuia să afle dacă Lipan s-a înălțat în soare, ori a curs pe-o apă...

Dumnezeu îi va fi păstrat urmele. Ea are datoria să se întoarcă și să le găsească. Sfânta Ana i-a și dat semn, poprind vântul și întorcându-l pe crângul său.

XII

¥

Semn nu era numai unul. Începeau să se dovedească și altele.

Se deschise ușa din fund, cu geam mic rotund la înălțimea capului, prin acel geam trecuse de câteva ori o privire de ochi ager. Acel ochi și cu tovarășul lui, împreună c-o față rotundă și c-un trup revărsat din săni și din șolduri, se arătară în umbră. Domnu Iorgu Vasiliu se retrase pe cât putu, făcând loc fustei crețe și înfioate a soției sale. Munteanca îndată își dădu seama că trebuie să fie cu luare-aminte față de o ființă atât de albă, atât de largă, cu colțuni roși și cu papuci cu talpă, care clepăiau ușor.

— Dumneata îți aduci foarte bine aminte de toate... zise ea către soțul său, luând loc pe scaun; numai numele unuia dintre gospodari nu înțelegea cum l-ai prăpădit. Nu l-ai scris în condică?

— Nu. îl am scris numai pe Bogza. Celuilalt știu că-i zice Iepure.

— Nu se poate, răspunse gospodina. Iepure e porecla tot a lui Bogza, pentru că i se văd dinții de sus prin despicătura buzei, iar celuilalt îi spune Ilie Cuțui, precum toată lumea știe. Nu-i cunoaștem noi? Nu stau în vale la Doi Meri?

— Tare mi se pare că ai dreptate, nevastă, zise negustorul, râzând, cu admirație, către oaspeți.

— Sunt prea mulțămitoare cucoanei pentru lămurire, vorbi Vitoria, c-un fel de umilință care puse în mare uimire pe Gheorghică.

Soția domnului Vasiliu se așază mai bine pe scaun și-și îndesă bărbiile în piept.

— Dumneata, femeie, îl urmărești pe careva dintre dâșii pentru o datorie? Se poate, căci s-au umflat și s-au lățit ca broaștele în tău. Eu îs oleacă de neam cu nevasta lui Bogza. De-o bucată de vreme se semețește și nu mai calcă pe-aici. „Da' ce-i, Ileana, zic, ai uitat drumurile vechi și obrazurile prietinelor?” „Nu, dar n-am timp și-s tare ocupată.” Când o auzi așa, să nu crapi? N-are vreme, și ea toată ziua ba la primăreasă, ba la preoteasă. Îți datorește pe oile de astă-toamnă? Vitoria stătu mută, privind-o ațintit. Apoi vorbi încet, anume pentru soția lui domnu Vasiliu.

— Că-mi datoresc ceva - ori unul, ori altul, se poate; dar nu știu cât și cum.

— De ce? Bărbatul dumitale nu le-a vândut oile?

— Asta n-am de unde cunoaște.

— Nu ți-a spus?

— Cum să-mi spuie? Cei care nu-s de față vorbesc? Eu, de astă-toamnă, cucoană dragă, îs ca și văduvă.

— Te-a lăsat?

— Nici asta nu cunosc. Dumnezeu știe.

Soția negustorului întreabă în șoaptă, ca și cum ar fi fost ele singure:

— Cum te cheamă pe dumneata?

Munteanca îi dădu răspunsul și află îndată și numele gazdei.

— Dragă Vitorie, urmă negustorita cu dulce glas și pe același ton de doi; eu trebuie să-ți spun dumnitale ce am aflat de la femeia celuilalt, a lui Ilie Cuțui. Ș-aceea - Gafița - e o fudulă și se crede frumuseța lumii, pentru că bărbatu-său o poartă gătită. Frumoasă i s-a fi pârând lui, dar nu este. Iar Cuțui e un îmbrobodit. Ea face și el nu știe; ca și cum l-ar descânta. Să se ieie cu cealaltă, a lui Bogza, de mână. Tare se mai uită galeș una la alta și-și vorbesc parcă le-ar fi limbile unse cu miere; dar dacă ar putea și-ar scoate ochii.

— De ce, dragă cucoană Mărie?

— Nu mai pot de bine. Le-a căzut din cer avere. La primăvară le fată alte sute de oi la Prut. Bogza umblă numai beat și cu căciula pe-o sprânceană. Când vine de la crâșmă plin ca o bute, o grămădește într-un colț și-o bate.

— Pe cine, dragă cucoană Mărie?

— Pe Ileana.

— De ce?

— Așa. Dă dovadă că-i bărbat și e în putere. Dar ei nu-i pasă. Are cu cine petrece.

— Dar celălalt?

— Cuțui. Bea ș-aceia, însă mai puțin. Și umblă pe lângă Gafița în patru labe ca un câțel. De la Gafița am aflat ce zice Cuțui despre oi. Zice că le-au cumpărat el și cu Bogza de la un oier de departe. I-au pus în palmă toți banii și el le-a lăsat lor toate oile.

— Așa. Dar acel muntean ce-a făcut? S-a dus acasă la el la Tarcău? Nu s-a dus. A căzut undeva bolnav? Nu s-a aflat. S-a pus să-și cheltuiască paralele cu una cu ochi verzi de pe-aici — poate știi dumneata, ori poate știe altcineva. Nu s-a aflat nici de asta? Atuncea ar fi bine să-i întrebăm pe dâșii; să-mi deie ei o știință. Să mă îndrepte unde să-l găsesc. Poate să le fi spus lor un secret.

— Or ieși la întrebare ș-om vedea ce-or spune. Ș-apoi, după spusa asta, om vedea dacă nu pică jos fudulia unor muieri.

Femeile schimbaseră singure și cu multă însuflețire aceste vorbe. Domnu Iorgu Vasiliu își închisese catastiful și le privi pe rând cu îngrijorare.

— Stați, fraților și surorilor, cuvântă el; la ce vă gândiți? D-apoi se poate una ca asta, să bănuieți dumneavoastră de cine știe ce, poate de moarte de om, pe niște gospodari pe care toată lumea îi știe de treabă și la locul lor? Avere pe care o au e câștigată cu cinste. Cum ar fi cutezat să lovească și să jefuiască? Asta o fac hoții de drumul mare, iar nu niște gospodari din Suha.

— Hm! se cruci soția dumnitale, făcând semnul sfânt; cum îți vine dumnitale să vorbești astfel? Cine-a pomenit de moarte și de jaf? Dar să mă ferească Dumnezeu să cred una ca asta. Și nici nevasta asta nu poate crede. Dar se cuvine să se înfățișeze, să deie samă unei femei sărmane, care umblă prin

lume ca o văduvă, să-i arate cum au cumpărat oile, să-i dovedească ce parale au dat, să-i spuie pe ce drum și înspre care parte de lume a apucat acel oier cu numele Nechifor Lipan. Nu se cuvine?

— Ba se cuvine. Să se ducă să-i întrebe. Acesta-i dreptul femeii.

— Atuncea ne-am înțeles. Vrasăzică avem dreptate să facem întrebare. Iar eu aș da oleacă de sfat ș-aș spune așa: Dragă Vitorie, nu te duce singură, numai cu feciorul dumnitale, în loc străin, într-o singurătate ca la Doi Meri. Poate nu-i găsești acasă. Dacă-i găsești, pot să se supere că le ceri asemenea socoteală. Dumnealui soțul meu zice că ei ar fi pălit pe oier. Pot să te pălească și pe dumneata.

Domnu Vasiliu asculta cu gura căscată.

— Am spus eu asta?

— Se înțelege c-ai spus. Dar chiar dacă n-ai fi spus, eu socot că mai bine este să le trimitem vorbă c-un argățel al nostru și să-i poftim pentru o chestie mare la Primărie. Dar să le spui că e o chestie mare care-i în interesul lor. Acolo oi fi și eu de față. Dumneata ai treabă în prăvălie. Iar eu mă duc așa cu nevasta asta. Să-i țin de urât. Să-i arăt unde-i casa comunei. Să aibă și ea un avocat ș-un martor. Vine tocmai de la Tarcău și nu poate sta singură în loc străin împotriva unor cloncani ca Bogza și Cuțui.

— De ce cloncani, nevastă?

— Așa. Acu vrei să spui că nu-s cloncani? Ba-s cloncani.

— Fie și cloncani; dar să nu cumva să răsuflați vreo bănuială. Un om cu mintea întreagă nu poate crede asemenea nebunii.

— Care nebunii? Nu poate crede pe nevasta asta că nu i-a venit acasă bărbatul?

— I-a venit ori nu, asta-i altă chestie.

— Așa ți se pare dumnitale, că-i alta? Mie mi se pare că alta nu-i. Prin urmare, dumneata pretinzi s-o legăm pe femeia asta și s-o ducem la bolniță căci e nebună?

— Am spus eu și asta? se tângui cu groază domnu Vasiliu.

— Se înțelege c-ai spus. Așa că să trimitem pe Ghițișor să-i poftească la Primărie. Tare frumos are să-i întrebe nevasta asta, și ei să răspundă de-asemeni.

În vreme ce flăcăușul cel subțiratic, cu gâtul lung și cu obraz pistrii, pe care-l chema Ghițișor, își tot aduna pe el părțile sumanului și grăbea pe o potecă de-a dreptul peste un deal, soția domnului Iorgu Vasiliu a poftit pe Vitoria la ea în odăiță, dincolo de fereștrica cea rotundă ca să-i spuie o mulțime de lucruri despre fiecare din femeile mai cu moț și mai fudule și care se socoteau mai frumoase din cuprinsul acelor meleaguri, cât băteau ochiul, știința și veștile ei. Oricât de multe or fi fost acele muieri, fiecare cu cusurul ei, mai cu samă a lui Calistrat Bogza era mai vinovată că o făcuse maică-sa frumoasă, și o lovea din când în când bărbatu-său, rânjind. Bine c-o bate; numai atât că-i fără de nici un folos. Numai primărița s-ar putea pune cu dânsa în privința rumenelelor, ba chiar și o întrece, fiind mare meșteră. Cât despre farmece și vrăji, nu este alta mai presus decât dascălița. A ținut într-o iarnă trei săptămâni o unguroaică numai pentru învățăături de acestea. Munteanca se supunea acestor valuri și vânturi de vorbe și le asculta cu supunere, fiind în totul de părerea cucoanei Măria. Ascultând c-o ureche, își lăsa cugetul să fugă și să sfredelească în toate părțile.

Când s-a întors Ghițișor, soarele era pe la toacă. Îndată l-a luat sub stăpânirea ei soția lui domnu Iorgu Vasiliu. Să-i spuie dintr-o dată și scurt dacă Bogza și Cuțui erau acasă.

— Erau acasă.

— Și când au auzit că-i cheamă cineva la Primărie, ce-au zis?

— N-au zis nimica. Bogza a rânjit. Cuțui a zis: bine.

— N-au cercetat, n-au întrebat?

— Ba da.

— Și tu ce le-ai spus?

— Eu nu le-am spus nimic, precum am avut poruncă.

— Dar a lui Bogza ce făcea?

— Femeia lui Bogza? Nu știu, că nu m-am uitat pe fereastră.

— Nici pe-a lui Cuțui n-ai văzut-o?

— Nici.

— Nu spun eu? Se țin de vizite.

— Ba a lui Cuțui era acasă; am auzit-o cântând, dar n-am văzut-o. Era acasă și cealaltă. Am auzit-o cotrobăind prin pod. Bogza m-a întrebat cine a poposit aici, la han.

— Și i-ai spus?

— Nu i-am spus.

Se înțelegea însă că i-a spus. Stăpâna l-a rușinat pe Ghițișor c-o privire într-o parte și c-o răsfrângere de buze.

— Când au spus că vin la Primărie?

— Au venit o dată cu mine.

Vitoria își simți inima răsărind. Cu multe vorbe și cu mare grabă, cucoana Măria își puse încălțările, apoi trase pe mâneci cațaveica. Au lăsat pe Gheorghiță ca s-asculte învățături bune de la domnu Vasiliu ș-au fost amândouă în această vreme la Primărie. Acolo au găsit pe primar și pe notar fumând și stând la taifas cu gospodarii cei doi. Munteanca a fulgerat cu privirea prin geamuri. A intrat blândă și supusă în urma ocrotitoare sale.

Glasurile groase și tari au tăcut. Fumul de tutun s-a ridicat în bagdadie. Vitoria s-a uitat ș-a cunoscut pe Calistrat Bogza. L-a cunoscut și pe cel mărunț și negricios. Primarul și notarul, oameni bine hrăniți și groși, erau îmbrăcați orășenește.

— Dumneata trebuie să fii nevasta lui Lipan, a luat cuvântul cel dintâi, râzând, Bogza.

Vitoria se uita în altă parte, dar îl vedea. A dat din cap, încuviințând.

A așteptat să vadă ce se mai spune.

— Ai venit după vreo datorie? Eu, pe cât știu, am plătit lui Lipan toți banii. Poate Cuțui să-i fi rămas ceva dator.

— Nu-i datoresc nimica, răspunse Cuțui, serios. Calistrat Bogza rânji iar:

— Atuncea poate ai venit să ne vezi cum trăim noi aici la Suha. Mulțămesc lui Dumnezeu, trăim bine.

Munteanca oftă:

— Alți oameni, într-adevăr, trăiesc bine și-i văd împăcați. Numai pe mine m-a alungat de-acasă supărarea.

— Așa? Din care pricină, mă rog dumnitale? Spune, să vedem dacă-ți putem fi de vreun folos.

De asta ne-ai chemat dumneata, nevastă?

Bogza se miră, privind c-o ușoară veselie pe notar și pe primar, care se mirau și ei. Vitoria tăcu, plecând fruntea. Se amestecă nevasta lui domnu Iorgu Vasiliu:

— Dumneavoastră nu știți, oameni buni, că nevastei acesteia încă nu i s-a întors bărbatul acasă?

Bogza îi întoarse o privire de mirare. Ea își zbătu pleoapa stângă. El zâmbi numai dintr-un colț al gurii:

— Ei, și dacă nu i s-a întors acasă bărbatul, ce-i putem face noi?

— Nu-mi puteți face nimica, vorbi cu blândețe Vitoria, fără să ridice fruntea. Ca o femeie năcăjită ce mă aflu, am venit la niște prietini să-i întreb și să-mi spuie: când s-au despărțit de Nechifor Lipan, ce vorbe au grăit? Încotro l-au văzut că se duce? Poate-a spus ceva din care aș înțelege unde să-l caut.

Bogza își vârî manile în chimir și se uită înduioșat la nevasta lui Lipan/

— Ce-aș putea să-ți spun? zise el săltând din umeri. Pe drum, venind de la Dorna, ne-am înțeles asupra vânzării oilor. I-am numărat paralele. A dat o parte Cuțui care-i de față. Altă parte am dat eu.

Ne-am despărțit. Lipan încă arăta grabă mare.

— Dac-aș putea să știu unde s-a întâmplat asta... suspină Vitoria.

— Vrai să știi unde s-a întâmplat asta? Pe drum.

— În care loc anume?

— Dumneata vrai să știi cam multe, râse Calistrat. De unde vrai să știu chiar în ce loc? Pe cât țin minte, ne-am oprit la Crucea Talienilor.

— Și după ce i-ați plătit, în care parte a apucat?

— Cum în care parte? S-a întors înapoi. S-a dus spre casa lui.

— Nu te supăra, domnu Bogza, zise Vitoria. Am vrut să știu dacă nu cumva a spus vreo vorbă, că ar avea de gând să nu se întoarcă acasă.

— Nu mă supăr, nevastă, măcar că mie asemenea întrebări multe și mărunte nu-mi plac. Poate ai cumva vreo bănuială, spune curat. Nu umbla împrejur ca o albină care tot vra să împungă.

— Vai de mine și de mine, se împotrivi munteanca, făcându-și cruce; să mă ferească Dumnezeu sfântul de un gând rău, ori de o bănuială. Vrau să știu numai dacă ați înțeles de la dânsul ceva.

— N-am înțeles nimica, își răsuflă Bogza rămășița de supărare. I-am dat paralele și s-a dus în treaba lui.

— La Crucea Talienilor?

— Da. Precum am spus.

— Și oile erau trecute înainte?

— Ca totdeauna.

— Vrasăzică un cioban, ori un baci, nu l-a mai văzut. Putea să-i lepede aceluia un cuvânt.

Vitoria oftă și rămase în aceeași poziție, cu fruntea plecată, încercând a sfredeli dușumeaua cu bețișorul pe care-l luase de la crâșmă.

Atunci intră în vorbă, cu oarecare nepăsare, soția lui domnu Iorgu Vasiliu.

Se uită întâi la portretele de pe pereți, apoi făcu iar semn din geană, arătând încă o dată prin asta că ea nu poate fi părtașă la vreo nebunie ori vreo prostie a unei femei străine.

— De la cel care nu știe, femeie, nu poți cere o căruță de vorbe.
 Bogza începu a râde cătră țigara pe care o răsucea și dădu din cap: Așa-i.

— O femeie îți poate spune mai multe. Un bărbat tace. Dar poate or ști alții, cu care soțul dumnilale s-a văzut după aceea. Or fi crâșmari la care a făcut popas la întoarcere. Or fi poate din cei care au fost martori la învoială și la numărătoarea banilor.

Vitoria înălță domol fruntea. Bogza își aprinse țigara, trase și dădu drumul pe nas fumului.

— Așa că atâta-i, încheie el. Ce-am știut și mi-am adus aminte, am spus. Poate Cuțui să mai știe ceva.

— Eu nu mai știu nimica.

— Dacă a fost un cioban de față, îi poți seri și-l poți întreba, stăruie nevasta lui domnu Vasiliu cătră Vitoria. Dacă a fost vreun om străin, poți să te duci să-l cercetezi, numai să știm anume cine-i.

— Să vedem; dacă mi-oi aduce aminte, i-oi spune și asta... primi Calistrat. Dar eu, femeie, mai degrabă mă gândesc la alta. Să nu se fi săturat el de vechi, și să fi căutat nou.

— Cum spui dumneata, domnu Calistrat?

— Și-a fi găsit altă femeie, rânji Bogza. Cei de față zâmbiră.

— Asta se poate, primi munteanca, zâmbind și ea palid; numai să nu fie cea cu dinții rânjiți.

Bogza pufăi și zvârli țigara. Urmă o tăcere. Femeile se îndreptară spre ușă.

— Domnu Bogza, vorbi din vârful buzelor Vitoria; dumneata fii bun și nu te supăra, ca unul care ai fost prietin cu Lipan. Eu voi mai trece pe la dumneavoastră. Dacă vă mai aduceți aminte de ceva, îmi spuneți.

— Fie ș-așa, răspunse Bogza. Te duci?

— Mă duc, ce să fac? Musai să-l caut, că numai unul am. L-am căutat pe drumul mare, acumă am să-l caut pe poteci, ori prin râpi. Sfânta Ana de la Bistrița are să mă îndrepte unde trebuie.

Toată sară aceea Gheorghita a rămas ucenic la domnu Iorgu Vasiliu; iar soția lui domnu Iorgu Vasiliu și cu Vitoria lui Lipan au stat la sfat în odăiță punând la cale alte cercetări. Nevasta lui domnu Vasiliu s-a arătat foarte doritoare să se ducă în persoană la fața locului, acasă, atât la Bogza, cât și la Cuțui, să vadă mai întâi frumusețile lumii, ș-al doilea să cumpănească deșteptăciunea cu frumusețea, să vadă care-s mai ușoare. Dacă nici prin femei nu se va putea scurma somnul bărbaților, vorba lor la beție, mărturisire în mare taină încredințată numai nevestei — apoi atunci, unde-i întuneric să lămurească Dumnezeu. Mai mult decât e în stare, omul nu poate face.

— Lipan avea o vorbă, grăi Vitoria, cu privirea ei de vis.

— Care vorbă?

— Nimene nu poate sări peste umbra lui. Aceasta-i și pentru noi; poate și pentru alții.

— Adevărat cuvânt, bun cuvânt.

Vitoria închise ochii, zguduită. Din întunericul lui, în care se depărta, pentru întâia oară Lipan se întorsese arătându-și fața și grăind lămurit numai pentru urechile ei.

În vremea nopții ș-a somnului, această vedenie s-a mai produs o dată. S-a adevărit și altă așteptare a muntencii. Vântul a pornit din nou, venind acumă de cătră miazăzi. Potrivit sfaturilor și hotărârilor, mama și feciorul au lăsat cojoacele cele grele și o parte din tărhat la hanul lui domnu Iorgu Vasiliu și au trecut pe câteva zile dincolo de munte, la Sabasa. Cucoana Măria făcuse îndemn pentru anume cercetări și lămuriri. Vitoria își urma un gând tainic al ei.

Soarele își slobozise iarăși puterile. Urcând șoseaua cea mare șerpuită peste Stănișoara, Vitoria și Gheorghita auziră glasul puhoaielor. Acest zvon creștea mai ales când treceau peste arcurile marilor poduri de piatră, deasupra prăpăstiilor.

Coborâră în Sabasa o dată cu apele drumului și acolo poposiră la altă gazdă și alți prietini - la domnu Toma. Pe cât era de mititel domnu Vasiliu, pe-atâta era de mare și de pletos domnu Toma. Iar nevastă-sa, Catrina, era mărunțică; dar tot așa de vorbăreată ca cucoana Măria. Numaicât toate le spunea încet și mai tainic. În clipă mărturisise Vitoriei că viața toată se temuse de omul ei. Măcar că știa pe de rost *Alixândria* și *Visul Maicii Domnului* mai bine și mai frumos decât un călugăr și se închina cu smerenie dimineața și sară la icoane, domnu Toma avea dese tulburări de mânie și atunci împungea cu fruntea în toate părțile ca un *inorog*. (*Inorog* — animal fabulos cu corp de cal, cap de cerb și un corn în frunte.) Cu toate acestea nu era om rău. Îndată-i trecea și-și aducea aminte că n-a băut în ziua aceea un pahar de vin. Stând la masă și la sfat cu prietinii aceștia din Sabasa, Vitoria le povesti ce făcuse, ce văzuse și ce aflase la Suha, în partea cealaltă a muntelui. Le ceru și lor sfat și făcu o rugămintă anumită.

Sfaturile lor, destul de multe și de încurcate, le ascultă cufundată în gândul ei, fără să le audă. Iar pentru rugămintea pe care o făcuse, s-a sculat domnu Toma și s-a arătat gata s-o însoțească pe femeia lui Lipan în lungul satului. Și-a pus cojocelul cel nou; și-a trecut palmele peste plete în două părți potrivindu-și căciula deasupra, și, căutând după ușă toiaș, a ieșit în uliță, cu femeia străină după el.

Vitoria adusese cu dânsa bețișorul alb cu care încercase a sfredeli dușumeaua primăriei de la Suha. Îl purta cu dânsa subsuoară ca pe ceva folositor, deși nu-i era de nici un folos. Trecură în lungul unui drum năboit de apa dezghețului. Oamenii stăteau închiși în căsuțele lor sub munte și sub vânt - și arare se arăta unul pe prisă, în lumină, privind la trecători.

— Apoi după ce-or curge și aceste ape, zise domnu Toma, au să iasă toți din bârloguri. Acu datina munteanului e să doarmă. Se știe că cel mai dulce somn e-n luna lui mărtișor.

Din trecere, Vitoria se oprea la unele porți, privind pe deasupra.

— Mai avem, mai avem, grăi domnu Toma, scuturându-și căciula.

Cotiră pe o hudiță sub o răpă. În fund sta închisă o gospodărie bine întocmită. Cum ajunseră la zaplazul de scânduri, domnu Toma bătu cu toiagul în poartă. Îndată răspunseră câinii. Vitoria se grăbi să treacă înainte și împinse portița. Își trase de la subsuoară bețișorul, ca să se apere. Domnu Toma păși în urma ei, întinzând cu luare-aminte gâtul într-o parte, ca să vadă ce se întâmplă.

Trei câni năvăliră cu zăpăituri supărate. Deodată, cel mai mare, din mijloc, se opri. Statură și ceilalți; apoi se răzlețiră, lătrând din laturi. Cel din mijloc stătea neclintit și ațintit. Era un dulău sur și flocos, cu urechile și cu coada scurtate, după moda din munte a ciobanilor.

Vitoria își trecu bețișorul în stânga și întinse spre el mâna dreaptă.

— Lupu!

Strigase c-un glas pe care abia îl auzi domnu Toma. Totuși strigase din toate puterile ei lăuntrice.

Cunoscând-o, cănele lui Lipan veni drept la dânsa și i se așternu la picioare. Scheună încet, plângând; înălță botul și linse mâna care-l mângâia. Femeia avea în ea o sfârșeală bolnavă și-n același timp o bucurie, găsind în animal o parte din ființa celui prăpădit.

XIII

Deși știa despre ce-i vorba, domnu Toma se arătă mirat. Nu-i venea să creadă că asemenea întâmplări pot avea loc; să vie o nevastă de pe Tarcău și să găsească aicea, în Sabasa, cănele bărbatului ei. Tot așa de mirat păru omul de gazdă, când văzu că într-adevăr cănele răspunde la numele pe care i-l da nevasta și o cunoștea de stăpână cu mare bucurie. Dând lămurire la întrebarea nevestei, arătă că acest căne de pripas a venit la gospodăria lui astă-toamnă, din râpile muntelui. L-a văzut dând târcoale; pe urmă s-a suit pe-un colnic și-a urlat, cum urlă câinii în singurătate. A coborât și s-a așezat în preajmă, supunându-se cu pânțele la pământ. Munteanul a înțeles că poate să fie un căne rătăcit de la ciobanii care au irecut cu oile. L-a judecat deștept și vrednic după înfățișare și a strigat la nevastă să-i caute o bucată de mămăligă rece. I-a dus mămăliga aproape și i-a lăsat-o. El s-a apropiat și a mâncat-o lacom, din două înghițituri. A venit la poartă, așteptând să i se deie drumul. Gospodarul a deschis poarta. El a intrat și-au năvălit asupra lui cei doi câini vechi de casă. Fără a fugi, fără a năvăli asupra lor, fără a arăta colții, numai puțin arcuindu-se, și-a dat el înțelegere cum că ar fi un pribeag care caută stăpân și tovarăș. A trecut spre sură. L-au primit astfel și câinii. Oamenii de casă i-au dat numele Pripas, pe care el l-a înțeles - și s-a purtat toată iarna cu vrednicie, străjuind în vremea nopții în patru părți a ogrăzii și plătindu-și cu dreptate hrana.

Acuma, se învoia gospodarul, dacă femeia asta și-a găsit cănele și-i trebuie, poate să și-l ieie, dând numai cuvenita mulțămire gazdei. El nu se pune de pricină, aflând mai ales că-i vorba de un gospodar stăpân de oi, care s-a prăpădit și nu se mai găsește. În cele dintâi săptămâni, în unele după-amiezi, dulăul era fugar. Se ducea în munte, căutând parcă ceva. Din cât spune nevasta de la Tarcău, se vede că și căuta stăpânul. Se ducea poate unde zăcea leșul, într-un loc singuratic și pustiu. După ce au venit ninsorile și s-a pus omăt, cănele s-a mai liniștit. Tot se mai duce până la colnic. Acolo stă pe gânduri; după aceea se întoarce acasă. Minte cănelui nu-i ca a omului. Se vede că a uitat drumul, dacă într-adevăr se ducea până la stăpânul lui mort.

În gândul acesta care-i venise dintr-o dată, să caute cănele, Vitoria cunoscuse altă binecuvântare. De unde-i venise gândul? Fără îndoială de la Nechifor Lipan. El - se înțelegea lesne - nu mai era între vii cu trupul. Dar sufletul lui se întorsese spre dânsa și-i dădea îndemnuri. Era și-o hotărâre mai de sus — cătră care inima ei întruna sta în genunchetă.

Desfăcu năframa și dădu omului mai mult decât aștepta. Gospodarul crezu că se înșeală el; pe urmă își închipui că se înșela nevasta. Desfăcu la vedere cele două bancnote de câte o sută de lei. Nevasta nu se înșelase, le împinse spre el, înnoindu-și mulțămirea.

Cănele o urma supus, scheunând din când în când moale. Atunci se apleca dintr-un umăr și-i mângâia creștetul cu palma, îl întreba în gând dacă are să-i fie de folos. Nu avea nici o îndoială că are să-i fie de folos, deoarece nu se îndreptase cătră el fără hotărârea altor puteri.

Ține cânele cu dânsa și-l poartă de câteva ori în munte, până ce și-a aduce aminte și-a cunoaște iarăși locurile. Poate are să întârzie cu voia lui Dumnezeu, până ce se va mântui zăporul și se vor scurge puhoaiile. Atunci, de pe costișă pe costișă și din răpă în răpă are să caute oasele și armele. Calul nu s-a văzut. Poate-a fost dus de dușmani la iarmaroacele de la câmp. Ori poate a fost și el prăvălit și zdrobit și l-au ciugulit, ca și pe stăpân, corbii. Acuma vede că chiar de la începutul începutului a înțeles această durere a vieții ei; chiar de aceea, din întâia clipă, i-a stat inima ca în clește. Mai bine astfel, într-o privință: să-l știe mort, decât părăsit de casa lui, în brațele alteia și-n așternut străin. Dar dacă i-a fost lui Nechifor scrisă asemenea soartă, pe care nimica n-o poate înlătura, Dumnezeu, prin sfânta de la Bistrița, a adus-o pe dânsa, Vitoria, pe căi cotite, tocmai unde trebuia ca să-și găsească pe cel drag, să-l ridice din locul pieirii și să-l puie în pământ sfânt, cu toate rânduile știute.

Acuma, după niște sfaturi ale soției domnului Vasiliu și după învățătura lui domnu Toma, îi rămânea să mai facă un drum până la Borca - să întrebe pe cale, și-acolo, încă o dată, dacă Lipan n-a fost zărit cumva întorcându-se din Stânișoara. Dumnealui, domnu Toma, nu l-a văzut. Dacă s-ar fi întors, n-ar fi lipsit a face la crâșmă popas. Cine-a făcut o dată popas într-un loc și-a găsit că-i bun acel popas - apoi se abate și-a doua oară. Chiar dacă nu i-i foame, poate i-i sete. Dacă nu-l aduce foamea, nici setea - vine din prietinie. Nechifor Lipan a trecut o dată. Domnu Toma l-a văzut ducându-se - călare între ceilalți doi munteni. Înapoi, venind cu fața, nu s-a mai arătat. S-a bucurat și Gheorghiu de câne și, după hotărârea maică-sii, l-a pus în lanț, ținându-l alături de el și de cai. În vremea cinei, s-a sculat domnu Toma, cât era de mare, și-a scuturat pletele și și-a mai adus aminte că altădată, pe când era el copilandru, s-a mai întâmplat asemenea faptă, tot în aceste părți, în singurătățile Stânișoarei. Iar cine ucide om nu se poate să scape de pedeapsa dumnezeiască. Blăstămat este să fie urmărit și dat pe față. Dator este să-l urmărească omul; rânduiește să-l urmărească fiarele și dobitoacele. Dacă ai cunoaște înțelesurile vântului și a țipetelor de paseri, și a scheunatului dihăniilor, și a umbletului găngăniilor, și a tuturor urmelor care sunt, dar nu se văd dintr-o dată, atuncea îndată ai ajunge la cel vinovat. De ajuns tot trebuie să ajungi la el, însă mai târziu. De aceea, ca un om cinstit și săritor la năcazul altuia, domnu Toma nu stă deloc la îndoială să puie iapa la căruță și s-o ducă el singur până la Borca pe Vitoria și s-o întoarcă înapoi în Sabasa, oprindu-se întruna și cercetând pretutindeni.

Îndoiala putea fi pân-aici. Acuma nu mai este. Lipan a rămas prăpădit între Sabasa și Suha.

După această hotărâre dată de domnu Toma, jupâneasa Catrina, nevasta lui, a prins a lăcrima și căina pe Vitoria. Dar munteanca de data asta socotea că nu mai are de ce plânge. Avea de căutat, de găsit și de rânduiește. De plâns, a plânge mai pe urmă. Acuma n-are vreme.

Încălecând cu Gheorghiu, a trecut iar la Suha. Lupa a mers cuminte în lanțug. Clocoteau pretutindeni puhoaiile și bătea vânt cald. În popasul de sus au stat și-au ascultat cum pocnește ghiața într-un pârau din vale, cine știe unde. Treceau corbi, treceau pajuri. Nu i-au dat nici o înștiințare.

Au ajuns, sară, la hanul lui domnu Vasiliu. Vitoria știa că acolo are să găsească ceva. Într-adevăr, a găsit. În sat la Suha, se stârnișe oarecare zvonă. Spuneau unii și alții că ar fi nevoie să vie vreun judecător de la târg, să cerceteze cum a fost cu vânzarea oilor. Să vadă dacă se află hârtia lor de cumpărătură de la Dorna, și dacă gospodarii din Suha au chitanță de paralele pe care le-au dat lui Lipan. Nu spune nimene că asemenea gospodari cu vază ar fi în stare a săvârși o faptă rea, dar e bine să-și arate îndreptările. Afară de asta, a mai spus nu știu cine că numaidecât cinstiții gospodari trebuie să arate martorii ori martorii care s-au găsit față la vânzare și la număratoarea banilor. E la înțelegerea orișicui că numai asemenea străini ori străini, care s-au aflat de față, au putut să urmărească pe Lipan, să-l lovească și să-i răpească banii oilor. S-ar putea ca acești martori să fie cu totul necunoscuți. Nici Calistrat, nici Ilie Cuțui nu i-au văzut pân-atunci, nici de-atunci. Chiar dac-ar fi așa, să arate ce înfățișare aveau, ce cai și ce straie. Din puțin, se pot afla multe și făptașii ies la iveală.

— Dar mai este una, dragă Vitorie, urma cu fierbințeală cucoana Măria a lui domnu Iorgu Vasiliu. Închipuiește-ți dumneata că, de la o zi la alta, nevasta lui Bogza și-a adus aminte de mine și a venit aicea în vizită. Eu nu i-am dat apă cu dulceți și cafea, ca la cucoana primarului, dar am poftit-o să șadă. Și ce-ți pare dumnitale, dragă Vitorie, iaca m-a înștiințat că suntem rude și vine la mine să mă întrebe de unde se împrăște asemenea proaste zvonuri asupra soțului său. „N-am de unde ști, draga mea, zic. Poate să fie unii din prietini, din dragostea cea mare care o au asupra voastră.” După asta văd că începe a mă ispiti de departe dacă s-a dus munteanca de la Tarcău și ce gânduri are. I-am răspuns că n-ai nici un gând; că umbli așa prin lume jelindu-ți bărbatul. Atuncea a lăcrimat și Ileana și i-a părut tare rău că l-ai chemat pe gospodarul ei la Primărie, ca să iasă pe urmă în sat vorbe. Mai bine era dacă te duceai la casa lor. Găseai un pahar de vin și-o vorbă bună - și-un ajutor de la bărbatu-său, ca să descoperi pe făptași, dacă sunt. - „Făptași sunt, zic eu. Nu mult, și-avem să-i cunoaștem. Iar munteanca, zic, rău a făcut că n-a venit la voi să ceară sfat și ajutor.”

Cucoana Măria surădea subțire. Zâmbi și nevasta lui Lipan, în tăcere.

— Vrasăzică s-a dus cum a venit, urmă soția domnului Iorgu Vasiliu. Nu trece, draga mea, un ceas și văd venind părechea.

— A venit și Gafița?

— A venit și Gafița lui Cuțui. Asta umblă gătită mai luxos decât cealaltă, dar e mai proastă. A venit și ea să întrebe de una, de alta. I-am spus eu felurite lucruri. Am lăudat-o pentru straie și pentru frumuseță; numai decît i-am arătat mare părere de rău de vorbele care le scornește asupra ei prietina cea mai bună pe care o are. Nu-i spun cine-i, ca să nu vîr intrigă; da-i bună prietină și nevastă de tovarăș. „Va fi fiind Ileana?” „Nu-i Ileana, zic moale.” „3a-i Ileana, văd eu că nu te poți preface. Și ce spune, mă rog, pe conta mea, nevasta lui Bogza?” „Mai întâi nu-i Ileana lui Bogza, răspund; al doilea nu spune cine știe ce, fără decît că știe tot satul cine vine la dumneata, noaptea, când ți-i bărbatul dus după oi.” La asemenea vorbă dulce, a țipat de-a răsărit bărbatu-meu pe scaun în prăvălie. „Spune ea asta? ea, care-i o slută ș-a scos-o Bogza din sărăcia de-acasă?” „Mai întâi, dragă, zic eu, nu-i vorba de Ileana.” „3a o știu eu de cîte e-n stare. La biserică trage la mine numai cu coada ochiului, să vadă cum îs îmbrăcată și crapă de ciudă. Decît să vorbească de altele, mai bine să se uite la dânsa. Asupra mea nu vine bărbatu-meu băut și nu mă grămădește într-un cotlon, ca să mă stropsească în bătai. Afară de asta, bărbatu-meu nu visează urât.”

Gazda se opri. Femeile se uitară una la alta. Munteanca își zbătu pleoapele și-și încreți fruntea.

— Mâni am să trec și eu pe la dânsule, zise încet Vitoria, să le rog să mă ierte de supărarea pe care am făcut-o oamenilor lor. Bine ar fi să aflu cine-a fost martor; bine ar fi să văd hârtiile și chitanțele; dar acu mai tare mi-i în grijă de ce se spune. Am și eu vorbe potrivite după pilda dumnitale, dragă cucoană Mărie, să le ațâț și să le otrăvesc, ca să le fac să lepede din ele tot. Dacă au de spus ceva, au să spuie. Dacă n-or avea ce spune, îi las în plata lui Dumnezeu. Nu se cuvine să obijduiesc om nevinovat. Cerc să-mi găsesc soțul. îi fac toate slujbele rînduite, ca să i se liniștească sufletul. Acuma mi s-a arătat în vis cu fața - și mă cheamă.

Din dezbaterele amănunțite ale femeilor, a ieșit o rînduială bună. A doua zi dimineata, domnu Iorgu Vasiliu trimete după Bogza și Cuțui, ca să vie să facă contract pentru brînză. Au ei treburi negustorești pe care le-au tot amînat în vremea iernii. Acuma vine primăvara și afacerile încep a mișca. Deci gospodarii de la Doi Meri vin pentru contract și arvună. Precum se cuvine, au să beie și aldămaș și au să mai întărie. În vremea asta Gheorghită sade dosit în căsuța cea mică din ogradă. Iar ele se duc întâi la Bogza acasă, pe urmă la Cuțui. Ori se duce una la Cujui și alta la Bogza, și după aceea schimbă. Au să le înțepe, au să le învâluie, au să le fiarbă pe nevestele oierilor - până ce le-or vedea zvârcolindu-se ca viermele. În asemenea împrejurare, Vitoria își va da sama despre ce pot ști femeile de treburile bărbaților lor - chiar de tainele lor, care le-au fost încredințate cu grozav jurămint. Iar după asta, munteanca se poate duce să caute. Rămîne soția lui domnu Vasiliu să încurce lațurile și mai tare.

Adevărul întreg, fără îndoială, numai Dumnezeu îl cunoaște; însă cucoana Măria dorea aprig să vadă pe nevasta lui Cujui mai puțin luxos îmbrăcată. Făcînd astfel și necăstîgînd decît prepusuri, s-au întors amîndouă la dugheană, tot cu vorbe multe, și Vitoria a încălecat, ca să treacă iar muntele, cu feciorul.

Drumul se curățise de ape și se zvînta. Pădurea fâșia lin din cetini și răsufla aburi. În poienile sorite, pămîntul se ochise bine și înverzeau pajiști. În frunzele moarte din marginea unei râpi, Vitoria găsi clopoței albi. Coborî din tărniță ca să-i rupă, și-i înălță pe codițele lor subțiri, în lumină. Privi cerul albastru și înghiți mireasma pădurii.

Cu frîul calului trecut pe după cot, porni pe cărarea din marginea drumului. Trupul ei ar fi vrut să cânte și să înmugurească; simțea intrînd în el soare și bucurie; dar în același timp se ofilea în ea totul, grabnic, ca clopoțelii pe care-i ținea între degete și care pieriseră.

Cănele dădu scîncet. S-ar fi voit și el slobod. - Gheorghită, dă-i și lui drumul, zise femeia, atentă. Flăcăul descăleca și descătără mă zgarda lui Lupu. Dar cănele nu căuta să zburde. Umbla cu botul în soare și din cînd în cînd parcă încerca să strînute. Rânjea și fornăia pe nas, adulmecînd și sorbind adierile.

Urcară așa la pas din parapet de pod în parapet de pod. Sus, poposiră. Cănele sta cu luare-aminte pe coadă, privind văile ca un om. Petrecea și el, uitîndu-se la frumusețile lumii. Gheorghită îl observă de cîteva ori și-l arătă din ochi către maică-sa, rîzînd.

— îi place și lui să se uite... zise munteanca, serioasă.

Cînd coborî la al doilea pod al văii dinspre Sabasa, cănele se opri și deveni neliniștit. Deodată se repezi asupra cailor, lătrînd și încercînd să-i înțelește de boturi.

— Nu înțeleg ce va fi avînd astăzi Lupu, vorbi Gheorghită, nedumerit. Și ast' dimineată, cînd îl țineam lîngă mine, în șură la domnu Vasiliu, tot cerca să iasă din zgardă și mărăia. Parcă era tunet, cînd s-aude departe.

— A făcut asta?

— Da. S-a liniștit tîrziu, după ce s-a deșertat crășma de oameni. Acu văd că-i vine altă nebunie.

— Să vedem ce este. Să oprim caii.

Cănele își contenî dușmănia împotriva dobitoacelor. Se întoarse asupra oamenilor. Apoi coti pe lângă parmaclăcul podului, în râpă. Se duse așa o bucată la vale, pe o pajiște nouă, care lucea în soare -și iar veni la drum. Se repezi asupra lui Gheorghită, încolțindu-l de pulpana sumăieșului. Flăcăul îl izbi cu piciorul. Animalul se duse chelălăind la vale, pe aceeași urmă.

— Băiete, zise munteanca, leagă-ți calul de un mestecăc, cum fac și eu. Coboară-te în râpă după căne. Și asară, când suiam, a dat aicea semn; dar era în lanțug.

— Da' de ce să mă cobor? E un pripor gol, fără cărare.

— Coboară-te, îți spun. Aud pe Lupu dând glas. A găsit ceva. Deodată i se îmbujoraseră obraji și-i luceau ochii. Flăcăul înțelese. Cotind și el pe lângă parmaclăcul de piatră, își dădu drumul târâș în râpă. Femeia se aplecă și văzu prăpastia. Totuși Gheorghită luneca lin pe clina umedă, stărnind bolovanii. Cănele nu se zărea; i se auzea numai glasul, dosit în văgăună.

Observă pe flăcău în picioare, ocolind sub mal. Îndată se sui spre ea chemarea lui înfricoșată. Având buna încredințare de ce putea fi acolo, Vitoria își adună cu palmele straiul în poala din față și-și dădu drumul alunecuş pe urma băiatului. Cu tâmpile vâjâind, răzbi în ruptura de mal, în lătratul ascuțit și întărit al cânelui. Gheorghită zvâcnea de plâns cu ochii acoperiți de cotul drept înălțat la frunte. Oase risipite, cu zgâr-ciuire umede, albeau țărâna. Botforii, tașca, chimirul, căciula brumărie erau ale lui Nechifor. Era el acolo, însă împuținat de dinții fiarelor. Scheletul calului, curățit de carne, sub tărniță și poclăzi, zăcea mai încolo.

Femeia răcni aprig:

— Gheorghită!

Flăcăul tresări și se întoarse. Dar ea striga pe celălalt, pe mort. Îngenunchind cu grabă, îi adună ciolanele și-i deosebi lucrurile. Căpățâna era spartă de baltag.

XIV

Cu grabă, dar fără lacrimi, femeia făcu cea dintâi rânduială. Despărți din târhatul umed și muced o pocladă și o așternu peste rămășițele lui Nechifor Lipan. Flăcăul părea cu totul zăpăcit. Abia acuma înțelegea că acolo zace tatăl lui. Plângea ca un copil mic, cu ochii mițite și buzele răsfărânte. Femeia stătu în picioare, cu mâinile cuprinse sub sâni, și căuta să-și deie samă de loc. De sus, de lângă parapetul de piatră, săpătura costișei venea oablă ca o prăpastie. Sus, era umplutură pardosită cu lespezi cioplite. Până jos în cotlonul râpei, arăta să fie cam douăzeci de metri. Aicea malul era ros și scobit și avea în față puțintel tăpșan ocolit de colțuri de stâncă. Pe urmă râpa se prăvălea mai în fund. Era un loc așa de strâmt, așa de singuratic, așa de dosit. Numai soarele îl ajungea și-l bătea în plin. Nu suia la nici o potecă; n-avea nici un fel de legătură în curmeziș cu vecinătățile. Aici fusese soarta lui Nechifor Lipan, să cadă ca-ntr-o fântână, lovit și brâncit de mâna dușmanului. Nimeni nu mai putuse vedea acea cruntă priveliște. Oamenii călători treceau fără grijă pe sus; păstorii n-aveau într-acolo loc de apropiere.

Soarele de toamnă răsărise și asfințise asupra mortului singur și asupra calului zdrobit. Veniseră asupra leșurilor ploile cele negre; hultanii și corbii stăteau asupra lor ciucur; iar în vremea nopților au venit dihăniile din râpile muntelui, sprijinind în mort labele și trăgând cu colții. Numai acest căne a știut toate și a vegheat în preajmă până ce l-a alungat foamea către oamenii vii. S-a mai întors din când în când și a mai așteptat; după aceea, într-o zi, a sosit vîfor și ninsoare și iarna a astupat râpa. Acuma soarele a curățit-o și a eliberat-o, după o voință a lui Dumnezeu, și tot după aceeași voință, cănele, trecând pe sus, a adulmecat mirosurile și i-a dat ei știință.

Observând că flăcăul nu-și venise încă în fire, măsură din ochi înălțimea până sus și prubului cum s-ar putea cățara la drum. Pipăi anume locuri cu piciorul și-și căută sprijin, întinse brațele spre așchii de piatră și găsi o cale cotită și anevoioasă.

— Am treabă sus, strigă ea lui Gheorghită; mă întorc îndată. De sus, de lângă parapet, chemă cănele:

— Vin-aici, Lupu.

Dulăul sui sprinten pe urmele ei. Îl puse lângă cai, paznic împotriva trecătorilor. Apoi cotrobăi în boclucuri și se coborî iar la vale cu chibrituri și c-o făclie de ceară. Aprinse făclia și o potrivi la dos, în scobitura malului.

Avea în ea o putere nouă, care-i răzbea în toate mișcărilor și în priviri.

— Gheorghită, hotări ea, tu să stai aici, să priveghezi pe tatu-tău. Iar eu mă scobor în grabă la Sabasa ca să dau de știre. Vin cu căruța și cu domnu Toma, ca să luăm mortul, să-l ducem în sat și să împlinim cele de cuviință.

— Bine, mămucă, suspină flăcăul. Oi sta aici, după cum îmi poruncești.

— Să stai, Gheorghită! Eu nu întârzii mult. Vezi să nu se stingă lumina.

Sui iar la dram, încalecă și se duse, lăsând pe Lupu lângă celălalt cal.

Flăcăul privea lumina făcliei. Abia o putea deosebi din strălucirea soarelui, care bătea pieziș. Fără o voință anumită, se așezase într-o lăture, mai mult cu spatele, spre poclada care acoperea ciolanele, zgârciurile, părul și lucrurile tatălui său, amestecate. Nu s-ar fi putut spune că are vreun dezgust, dar de când trăia pe lume nu-i fusese dată o asemenea cumplită vedere. Ridicând ochii și privind departe, băga de samă că se află într-un loc cu totul pustiu, între stânci, între râpi, sub ceral înalt. Pădurea era aproape. În fundul prăpăstiilor se mai țineau ostroave de omăt.

Dintr-o dată strălucirea soarelui trecu spre vârful brazilor și către piscuri. Cu coada ochiului, văzu lumina făcliei crescând în umbra văgăunii. Era o liniște neclintită, parcă toate împietriseră în asfințitul de soare. Stătu și el neclintit ca toate, ascultându-și bătăile inimii. Tresări numai când auzi sus, în aurul luminii, un strigăt de pajură. Chemase de două ori. O văzu deasupra, plutind lin pe aripi; își mișca numai capul; parcă-l privea pe dânsul. Se auzi altă chemare mai depărtată. Pajura pluti într-acolo. Ceral rămase singur și în curând din cer para că ninge inserarea. Judecându-se el singur pe sine, flăcăul se încredința că nu simte în el vreo sfială; ar fi dorit numai să aibă în preajma lui un suflet viu. Cănele era însă la dram, sus. Lătrase numai o dată. Acuma tăcea și se făcuse noapte. Deci nu mai trecea nici un drumet.

Luceau stele. Porni o adiere de vânt.

Auzi în prăpastie un scâncet de dihanie. Poate i s-a parat. O neliniște fierbinte i se porni din măruntaie și-l fulgeră în creștet. Răsări în picioare și căută loc de trecere pe urmele maică-sa. Zgredindu-se cu unghiile și împingându-se la deal cu călcăiele, ajunse asudat și gâfâind sus. Calul necheză ușurel; cănele veni lângă dânsul. Acolo sus, la dram, i se părea că e mai puțin întuneric. Îndată ce ieșea luna, toate au să se lumineze deplin. Are să se lumineze deplin și jos în văgăună. Acolo s-a înălțat în picioare mortul, învălit în pocladă, așteptând binecuvântarea din urmă și rugăciunile de care n-a avut parte.

Își aplecă urechea. Trăgea o adiere abia simțită. Bănuia în răpă pipăiri de pași și-n împrejurimi foșnet. I se deslușiră în urechi zvonuri de pâraie depărtate. Târziu, prin lumina de lună, trecură pe deasupra brazilor paseri străine. Singurătățile muntelui pulsau de apele primăverii; viața tainică își întindea iar punțile peste prăpăștiile morții. Sângele și carnea lui Nechifor Lipan se întorceau asupra lui în pași, în zboruri, în chemări. Flăcăul nu înțelegea din toate decât o frică strecurată din pământ în el, și începu să vorbească cu cănele și cu calul, adresându-le cuvinte fără noimă. Tot ca să-i treacă vremea mai ușor, căută traista cu orz. După aceea își pregăti un culcuș și se învăli în pocladă. Zgomotele nopții îi parară abia simțite și i se îngreuiă trapul de somn, când Lupu dădu glas către vale.

Zvârlindu-se în sus, se păli cu fruntea de traista de orz aninată în capul calului. Apoi răcni spăriat: „Cine-i?” Nu-i răspunse decât cănele, care zăpăi iar. Când cănele se liniști, flăcăul auzi, în tăcerea cuprinsului, bătaia ca de clopot a fierărilor de la o cărată.

Auzi chemări, aproape. Cunoscu glasul lui domnu Toma. Venea, cu Vitoria Lipan, nu numai crâșmaral, ci și județul satului, ș-un străjer. Poposiră, deshămară iapa, aprinseră un foc de găteje lângă parapetul podului.

— Arde făclia, Gheorghită? întrebă Vitoria.

— Cred că arde... răspunse flăcăul cu îndoială.

— Vai, băiete, îl muștră femeia, cum nu înțelegi tu o datorie ca asta! Coboară și vezi. Ține, am adus de la biserică fanarul acesta cu semnul crucii. Aprinde lumânarea din el și potrivește-l frumos la căpătâiul lui tată-tău. Să știi că nu se poate să-l ridicăm azi, poate nici mâni. Cât ar fi, trebuie să-l priveghem, și m-am înțeles cu părintele Tudorache ca să vie să citească aici.

— Dar de ce nu putem să-l ridicăm? se împotrivi Gheorghită, neguros.

— Nu se poate, căci ei își au rânduilele lor.

— Care ei?

— Stăpânirea. Își au rânduilele lor cum să steie toate pe loc până ce vine domnu subprefect pe care l-am văzut noi la Farcașa, și doftorul, și domnu procuror.

— Da' de ce să vie? Ce au ei cu noi?

— Cu noi n-au nimica. Au cu mortul, să vadă cum și ce. Să cunoască și ei cum că într-adevăr a fost ucis, și după-aceea să înceapă a căuta pe făptași. Eu întâi am țipat ca să mă lase în pace să-mi iau omul, și să-i fac cele de cuviință. Dar atunci s-a sculat domnu Toma, care-i de față, și m-a sfătuit să mă supun, că altfel ne vâra judecătorii în închisoare. Dacă-am văzut ș-am văzut, ce să fac? m-am supus. Or face ei cum au rânduiala și după aceea mi-or da mortul. După asta nu mai au nici ei nimic cu mine, nici eu cu dâșii.

— Ț! nu așa, nevastă, se amestecă, nemulțămît, domnu Toma; ei doar nu fac asta dintr-o răutate. Rânduiala aceasta o au ca să poată găsi pe ucigaș.

— Domnu Toma, nu te supăra. Dacă s-or uita la niște ciolane, parcă au să știe care-i făptașul?

— Nu-i numai asta. Ai să arăți și dumneata ce știi și ce bănuiești.

— Eu? se miră munteanca și privi pieziș spre ceilalți oameni, care suiseră cu ea din Sabasa. Apoi tăcu și-și acoperi buzele cu podul palmei stângi. Tare-ți mulțănesc, domnu Toma, pentru ajutorul care-l dai, adăogi ea cu glas blând; și-i fi bun să mai trimieți aicea, mâni, căruța cu părintele, așa precum

te-am mai rugat. Ți-oi plăti cât îi spune, ș-o socoti ajutorul dumnitale ca o binefacere. Pune în căruță, odată cu părintele, pani douăzeci, măslina două chile, și scrumbii zece, și rachiu cinci gărafi de câte-o ocă. Scrie și acestea în catastif la dumneata, pe lângă cele ce am adus acuma cu noi. Cine-a binevoi să vie aici ca să vadă ori să privegheze pe mort, să-l cinstesc c-un pahar și să-i dau o bucată de pită cu ceva, ca să fie pomenire. Poftesc ș-acuma pe domnu județ și pe străjer. Gheorghită, scoate din fân, din căruța lui domnu Toma, o garafă și ad-o aici, la foc.

Oamenii s-au bucurat și au zâmbit cu voie-bună către nevastă, prin lucirea flăcărilor. Vitoria le-a turnat rachiu și au băut pe rând din același pahar, neuitând să închine pentru mort. Domnu Toma, mai ales, a vorbit drept după inima Vitoriei:

— Dumnezeu să-i ierte lui Nechifor Lipan toate greșalele cu voie și fără voie și să binevoiască a-i da, măcar de-acu înainte, hodină în pământ.

La această închinare Vitoria a crezut de cuviință să lăcrămeze, înainte de a bea, a vărsat pentru mort o picătură din pahar. Asta o făcea de mult, de când se arătase înțelegerii ei adevărul.

Flăcăul a coborât fanarul în râpă. Ceilalți au așteptat ziua, lângă foc, cinstind din când în când băutura. Pe urmă s-au dus și ei să descopere și să vadă pe Lipan.

Domnu Toma s-a întors în sat cu străjerul. După hotărârea Vitoriei, i-a năimit cal și l-a repezit solie deal doilea la domnu subprefect Nastase Balmez, să-l roage să binevoiască a împlini cât a putea mai degrabă rânduilele stăpânirii; că nevasta mortului îl roagă cu lacrimi și plătește toate cheltuielile.

În cursul zilei s-a ostenit părintele la deal, între gărafi și pani, și cu mare greutate s-a pogorât în râpă, deși Vitoria tocmise om ca să taie și să sape trepte. Sfinția sa era bătrân și pântecos și cu greu a izbutit a se înfățișa la datorie. Punându-și patrafirul, și-a mângâiat barba albă, a deschis cartea și a prins a ceti cuvinte vechi. Din când în când se oprea, ca să răsufle de trudă. Văduva a dat la o parte un colț de poc-ladă, ca s-audă și mortul și să se uite la cer cu găvanurile negre ale căpățânii. Oameni din sat și trecători de aiurea veniseră nu atât pentru citanie, cât pentru pomana mortului. Femeile spuneau unora și altora întâmplările și era de mirare cum sosiseră, pe vânt, ori prin pământ, vești de dincolo de munte, cum că făptașii ar fi niște oieri care ar fi trăitori în acele părți.

Vitoria asculta atent vorbele și se gândea că numaidecât trebuie să treacă la o prietenă a ei de-acolo, s-o poftască la îngropăciune și să mai afle ce vorbe s-au mai spus și ce iscodiri s-au mai îndeplinit. Avea chiar o plăcere gândindu-se că a rămas cineva acolo care scormonește și află.

Autoritățile nu s-au putut aduna în râpă decât a treia zi. Vitoria a stat c-un umăr întors, ascultând ce puteau să spună niște oameni care n-aveau nimic cu Nechifor Lipan. Au descoperit oasele, s-au uitat la ele; unul a cercetat căpățâna; pe urmă a scris pe hârtie ce-au văzut și ce-au înțeles. Jignită a fost munteanca mai ales de faptul că nici unul nu și-a făcut cruce și n-a spus o vorbă creștinească pentru sufletul lui Nechifor. Domnul subprefect Anastase Balmez și-a adus aminte că a mai văzut-o pe munteanca.

— Acesta ți-i omul după care umblai? întrebă el.

— Acesta-i, domnule, răspunse munteanca.

— După cât se vede, e ceea ce bănuiam eu încă de-atunci. Omul dumnitale a fost omorât și jefuit.

— Da, domnule, răspunse cu blândeță Vitoria; însă în tașcă, s-au aflat ceva parale, și chimirul n-a fost desprins de pe el.

— Atunci să-l fi ucis careva din dușmănie?

— Cum pot crede una ca asta, domnule, când el a călătorit cu prieteni de la Dorna pân-aici?

Atunci Vitoria s-a crezut datoare să spuie ce știa. Anume că, după cumpărătura de oi de la Dorna, Nechifor a venit pân-aici cu doi tovarăși și prieteni, care trăiesc și acuma peste Stânișoara, la un loc care se cheamă Doi Meri. Acei prieteni arată că au cumpărat oile lui Lipan și i-au numărat banii. După numărătoarea banilor, care s-a făcut sus, Lipan s-a întors, purcedând spre casă. Atunci se vede că cineva, care a fost de față ș-a văzut târgul și banii, s-a luat după el și l-a lovit. I-a răpit banii oilor. Altfel nu poate să fie, arăta Vitoria; căci așa spun acei doi prieteni ai mortului, anume Calistrat Bogza și Ilie Cuțui. Deci Lipan nu și-a pus banii la un loc cu cei care-i mai rămăseseră; ci-i purta în mână. Ucigașul l-a lovit și i-a smuls banii; căci, cum l-a lovit, Lipan a căzut în râpă cu tot cu cal. Să se fi dus după el, e mai greu de crezut; căci era cănele, care s-ar fi luptat cu îndârjire pentru stăpân. Ca să jefuiască pe mort, acel care lovise trebuia să ucidă și cănele, însă cănele s-a aflat viu. Rămâne de văzut cine era acel străin martor, care a văzut pe Lipan primind banii. După cât înțelegea ea, gospodarii nu-și aduc aminte cine ar fi fost acel om străin. Dar dacă i-a strânge stăpânirea, ei au să mărturisească și au să-l arate. În același timp să înțelege că au să facă și dovada cumpărăturii oilor cu vreo chitanță pe care Lipan a scris-o în vârful muntelui, deși acolo nu se află nici un fel de cancelarie, iar vântul nu aduce în

vârtejurile lui acolo nici cerneluri, nici pene de scris. Hârtia de cumpărătoare a oilor e la Lipan în tașcă, nu-i la dâșii; însă dacă spun ei că au dat bani pe partea lui de oi și i-au numărat acolo cu martor, cine poate îndrăzni să spuie că nu-i așa? Adevărat este că lumea se dovedește plină de vorbe și înșelări și ar fi spunând unii și alții de peste munte că toată treaba asta n-ar fi curată; însă ea nu poate obijdui pe nimeni, fiind încredințată că Dumnezeu va scoate la urma urmei adevărul la lumină.

— Femeie, zise domnu Anastase Balmez, răsfrângându-și cu dispreț buzele; din ce spui dumneata, eu nu pot alege nimica. A fost vreun martor când s-a făcut târgul?

— Nu știu, n-am de unde ști, domnule subprefect; dumneata vei întreba și gospodarii vor răspunde.

— Bine, la asta ne pricepem noi, și avem să-i întrebăm. Dar dumneata știi ceva despre acel martor? De unde l-ai scos?

— Eu nu l-am scos de nicăieri, domnule subprefect; dar trebuie să fi fost. Dacă n-a fost acolo un străin pe care l-am putea trage la răspundere, atunci să deie samă prietenii.

— Dumnezeu să te înțeleagă, femeie. Bănuiești cumva pe acei prieteni, Calistrat Bogza și Ilie Cuțui?

— Ferească Sfântul; eu nu bănuiesc pe nimeni. Ei au să vă spuie ș-au să-și deie sama, ca niște gospodari ce sunt. Până la Borca, în urma oilor, au umblat trei. Dincolo, peste munte, nu s-au mai văzut decât doi. Pe-al treilea l-au mâncat hultanii și lupii, după cum se vede. Dumnealor să arate cine a dat cu baltagul; căci și asta se vede în căpățâna aceasta. Eu n-am de unde ști; dumneavoastră nici atâta; să spuie dumnealor, să arate pe acel care a fost martor și a văzut numărătoarea banilor.

— Ce martor, femeie? Ce-mi tot vorbești de martor?

— Grăiesc și eu ca o minte slabă ce mă aflu.

— Lasă martorul, femeie. Datoria mea e să strâng în chingi pe cei doi. Oricât de vicleni ar fi, cu mine nu se pot pune. Am descoperit eu cazuri mai grele.

Vitoria își strânse umerii și buzele:

— Dumneavoastră, domnule subprefect, veți face cum veți crede că-i mai bine; numai să-mi dați învoire să-mi îngrop omul și să-i fac rânduielile creștinești. Vă rog să scrieți și ciobanilor.

— Care ciobani?

— Ciobanii lui Lipan, care aveau în samă oile lui. Nu se poate să nu știe și ei de vânzare - dacă într-adevăr a fost vânzare.

— Dumneata crezi cumva că n-a fost vânzare? și l-au ucis cei doi ca să-i ieie oile?

— Eu n-am spus asta, domnule. Am spus să scrieți ciobanilor. Nu se poate să-i lepede stăpânul lor așa, fără să le plătească simbriile și să-i cinstească, după datină.

— Ai dreptate, vom face întrebare. Și cred, nevastă, că n-ar fi rău să mergi și dumneata cu mine acolo, să fii de față când am să-i chem pe Bogza și pe Cuțui.

— Merg, de ce să nu merg? se învoi Vitoria. Am acolo treabă și c-o prietenă a mea, soția unui negustor. Vreau s-o poftesc și pe dânsa să fie de față când vom coborî aceste oase în sat, ca să le punem la hodină, în pământ. Se cuvine să poftesc și pe acei gospodari, cu nevestele.

— Cum așa? Eu mă duc să-i cercetez și dumneata îi poștești la îngropăciune?

— De ce să nu-i poftesc? îi poftesc și la îngropăciune, și la praznic, ca pe niște buni creștini. Eu n-am nimic cu dâșii; Dumnezeu nu mi i-a arătat încă. Oamenii pot vorbi una și alta; femeia lui Cuțui poate spune despre Bogza că ar fi având visuri urâte și grăiește prin somn; dumneavoastră, ca stăpânire, puteți să le puneți întrebări; dar eu ce pot face decât o îngropăciune cu datoriile care se cuvin morților? îi poftesc și pe dâșii; de ce să nu-i poftesc? Vă poftesc și pe dumneavoastră, dacă nu vi-i cu supărare. Parcă așa nu vor fi subț ochii dumneavoastră?

Domnu Anastase Balmez clătină din cap și rămase gânditor. Iar avea femeia dreptate; însă nu credea de demnitatea lui să recunoască. O cercetare discretă și delicată i se înfățișa ca sistemul cel mai bun să descopere și să apuce de grumaz pe făptași. Negreșit, cei doi gospodari nu vor putea să refuze să vie la înmormântare în Sabasa. Asta ar fi ceea ce, în drept, se cheamă o confruntare cu cadavrul victimei. Încercă să lămurească asta femeii. Acuma în sfârșit i se părea c-o înțelesese și o judecă destul de vicleană și ascunsă. Vitoria nu putea ști ce poate fi o confruntare, dar primi, zâmbind, hotărârea autorității - cugetând în sine că nu-i rău să fie amestecat și boierașul acela cu căciula țuguată, în zvonurile, prepusurile și intrigile otrăvite care creșteau ca un bulz de omăt în cealaltă vale, în sat la Suha. Cât era el de boier și de fudul, ea și cucoana Măria îl puteau vinde și răscumpăra, jucându-l pe degete, cu tot cu doftor, cu tot cu Bogza și Cuțui, și cu tot cu nevestele lor.

Autoritățile sfârșindu-și cercetarea, femeia trase iar poclada peste ciolane și schimbă lumânarea din fanar. În același timp suspina și bocea încet, dar cu coada ochiului priveghea în toate părțile la oamenii aceia străini, în straie negre, și cu urechea era atentă la tot ce se spunea și se șoptea.

XV

în Suha, domnul Anastase Balmez și-a început cercetările lui cu o dibăcie de care se simțea cu drept cuvânt mândru. A poftit la domnia sa, ca informatori, pe cei doi gospodari, hotărât să-i asculte cu răbdare și cu blândețe.

— Ce pot pentru ca să știu eu, domnule subprefect? a răspuns cu glas destul de hotărât, amestecat cu puțină supărare, omul cu buza despicată. Eu nu pot pentru ca să știu nimica.

— Știu, te cred, domnu Bogza, îl domolea subprefectul. Dumneata ești un om cu stare. Te bucuri de deosebită considerație. Eu am datoria să te întreb. Dumneata ai datoria să răspunzi. Căci de la Dorna și până aici te-ai aflat cu Nechifor Lipan. Ați călătorit împreună; ați mâncat împreună. Nu-i așa?

— Așa este.

— Fiind așa, te rog să binevoiești a-mi spune unde v-ați despărțit.

— Apoi să vie și Ilie Cuțui, să fie de față. Să spuie și el. A fost și dânsul acolo.

— Îl întreb și pe dânsul, n-ai grijă. Eu am interesul să aflu toate acestea, pentru a putea urmări pe făptaș. Crezi dumneata că pot eu să ridic un deget până ce nu am încredințare deplină? Eu nu sunt învățat să obijduiesc pe nimeni. Așa că să fii bun să-ți aduci aminte când v-ați despărțit, ca să pot prinde un fir.

— Care fir?

— Să pot prinde un fir, să găsesc o urmă, să încep cu ceva.

— Care urmă? Pe mine, domnule subprefect, să nu mă năcăjiți, că destule am eu pe cap. Eu de moartea aceluia oier nu pot ca să știu nimica. Ce pot pentru ca să spun, decât atâta, cum că eu și Cuțui ne-am despărțit de el când am ajuns în vârful Stănișoarei. Atuncea, când a văzut el cât drum mai are până la apa Moldovei și pe urmă până la apa Prutului, s-a lehametit și s-a hotărât să se lase de turma asta. „Am eu destule oi - zice - la apa Jijiei. Dați-mi câștig ca și pentru celelalte o sută, și cheltuielile pe care le-am făcut, și duceți-vă sănătoși. Să deie Dumnezeu să aveți spor de la dânsule. Eu mă întorc acasă.”

— Așa a spus?

— Da; întocmai.

— Și i-ați dat banii?

— I-am dat banii. I-am numărat hârtii de câte o mie și de câte o sută.

Nevasta mortului stătea umilită într-un colț al odăii, cu capu-n vatră, cu coatele pe genunchi, cu fruntea în palme.

— Nici nu se poate altfel, zise ea încet, fără a se clinti. Gospodarii i-au numărat paralele.

Celălalt sta la o parte și-a văzut.

— Care celălalt? se încruntă Bogza.

— Lasă-ne, femeie, hotărî subprefectul. Nu încurca lucrurile.

— Eu nu le încurc. Eu vreau să descurc pe acest creștin care nu-i vinovat cu nimica, se întoarse munteanca zâmbind către Bogza. A fost unul străin, care a văzut când s-au numărat banii. Acela trebuie cunoscut și urmărit.

— Dar n-a fost nici un străin, femeie; ți-am mai spus.

— Ba poate să fi fost, se întoarse Bogza.

— Nu spun eu? Trebuie să fi fost. Dumneata poate credeai că vorbesc de domnu Cuțui?

Domnu subprefect se întărâtă puținel:

— Dacă a fost, să spuie omul. Cine a fost? îl cunoaște?

— Nu cunosc; poate pentru ca să știe Cuțui.

— Nu știe nici el. De unde să știe? Să zicem că i-au ieșit hoții înainte și gata!

— Vezi? Atuncea de ce tot amesteci acel martor?

— Nu-l amestec, domnule subprefect. Dar noi, muntenii, avem obiceiul să facem vânzările cu martori, nu cu hârtii scrise de domnii judecători. Dacă domnia voastră spuneți că nu-i martor, eu tac. Atunci s-au scris hârtii. Dar la urma urmei nici de acestea nu-i nevoie, căci domnu Bogza și domnu Cuțui erau prietini buni cu domnu Nechifor Lipan. De aceea să știți, oameni buni, că eu n-am venit pentru alta aici, decât să vă poftesc la înmormântarea oaselor care au mai rămas. Eu atâta treabă mai am în aceste locuri și pe urmă mă duc acasă, rugând stăpânirea să găsească ea pe făptaș. Eu știu că domnu subprefect are să-l găsească, așa că, în privința asta, n-am nici o grijă. Dumneavoastră, ca buni gospodari, veți da toate deslușirile și veți ajuta cum veți putea. Iar la îngropăciune numai de cântec să veniți. Subprefectul își bătea nerăbdător cizma cu vârguța pe care o ținea în mână. Secretarul, la măsura lui, asculta, neștiind ce să mai scrie. Vitoria se ridicase din locul ei, încheindu-și sumăieșul. Pe dânsa n-o mai interesa întru nimic cercetarea.

— Omul acesta al meu a fost vrednic gospodar, încheie ea; se cuvine să-i faceți o asemenea cinste.

— Bine, se învoi, nedumerit, Bogza; putem să venim, dacă domnu subprefect socoate că ne putem duce.

— Veniți cu tot cu nevestele dumneavoastră. Tare frumos vă poftesc. Mâni îi facem soțului meu petrecerea din urmă. Merge și domnu subprefect.

— Eu?

— Da, se înțelege. Parcă acolo nu puteți sta de vorbă, cum stați ș-aici? Ba încă acolo domnu Bogza poate și-a aduce și mai bine aminte.

Calistrat Bogza se scociorî în chimir, scoase tabacherea, o deschise și-și răsuci o țigară groasă. Femeia puse mâna pe clampa ușii. Plictisit, subprefectul o aștepta să plece. I-ar fi poruncit să se ducă, însă ea era un om cu sentimente delicate.

— Mai am eu ceva de spus, vorbi subțire femeia, dar las pe mâni. Vorbim după aceea.

— După care?

— După ce *astrucăm* pe Nechifor Lipan, (*astruca* - a îngropa, a înmormânta.) El a spus ce avea de spus. Te-aștept numaidecât, domnu Bogza.

— Bine, bine, răspunse gospodarul, trăgând fum după fum din țigara-i groasă.

Vitoria ieși. În odaia cealaltă erau jandarmi. Cuțui sta la o parte, pe o laiță, și fuma și el dintr-o țigară tot așa de groasă ca a lui Bogza. Munteanca zâmbi, oprindu-se:

— V-ați sfătuit să vă faceți țigările la fel și-n aceeași vreme? vorbi ea. Domnu Bogza te prepune pe dumneata.

— El? Mă prepune pe mine? tresări cu îndârjire Ilie Cuțui.

— Ce să te prepuie? Că ai fost de față la numărătoarea banilor. Dar eu vorbeam de altcineva.

— Nu pricep ce spui dumneata, femeie, grăi moale gospodarul, așezându-se iar pe laiță.

— Eu ziceam cătră domnu subprefect că trebuie să mai fi fost cineva de față, care-a văzut banii, ș-acela-i făptașul. Dar s-a dovedit că n-a mai fost nimeni. Atuncea ar putea spune cineva că, dacă n-a fost mărturie, nu s-au numărat bani. Dacă n-are bani, cine să-l ucidă? Dacă nu s-au numărat parale, n-are de ce să se întoarcă; trebuie să se ducă înainte după oi.

— Cum nu s-au numărat parale? Ce vorbești dumneata? Nu ți-am mai spus că i le-am numărat sus, pe munte, în popas?

— Știu, domnu Cuțui, eu nu vorbesc de asta, nu te supăra.

— Cum nu vorbești de asta? Atunci ce tot spui?

— Vorbesc și eu, răstălmăcind și potrivind, ca lumea care n-are ce face și se amestecă în treaba asta a noastră. Dumneavoastră știți mai bine decât oricine ce-a fost și aveți să spuneți. Mortul a spus atâta cât trebuie, domnu Ilie. Tot ce avea de spus, a spus. Ce te uiți așa la mine? Acu mai rămâne să spuneți și dumneavoastră, și pe urmă gata. După asta, domnu subprefect a vedea ce-a mai face. Fiindu-mi nădejdea în ajutorul dumneavoastră, l-am rugat pe domnu Calistrat și te rog și pe dumneata, domnu Ilie, să nu lași așa pe un prietin. Acuma, după ce a fost aflat, să veniți să fiți față când l-om pune în locașul de veci.

Cuțui o asculta cu luare-aminte, privind într-o parte.

— Cum ai spus?

— Să vii, domnu Ilie. Vine și domnu Calistrat.

— Dacă zice el că vine, eu nu mă pun împotriva.

— Îmi pare bine, domnu Ilie, și să vă luați și soțiile. Avem să facem oleacă de praznic.

Vitoria ieși, tropăind repezitor. Pentru o împrejurare ca aceasta și pentru sărbătoarea mortului, își lăsase opincile și-și pusese încălțările cele bune, cu vârfuri de glanț. Trecu pe cărări zbicite și pe drumul cel mai scurt, până la prăvălia lui domnu Iorgu Vasiliu. Găsește acolo căruța tocmită, în care avea să încapă în voie, alături de dânsa și o bună prietină cum era cucoana Măria. Acolo, după ochiul cel rotund de geam, știa mai ales că avea să afle pe Gafița, chemată în mare grabă de Ghițișor.

După ce intră și scoase de pe dânsa sumăieșul, se așeză pe un scăunel și privi cu plăcere spre cucoana Măria. Se întoarse și spre Gafița. Îi păru bine c-o găsește. Nici nu se aștepta s-o întâlnească. Îi pare bine mai ales pentru că poate să-i spuie ce se petrece la primărie, unde face subprefectul cercetare. A stat la întrebările subprefectului întâi și întâi domnu Calistrat; după aceea domnu Ilie. Dar nevestei lui Lipan nu i-a plăcut cum îi întreabă.

— Cum îi întreabă? și ce-i întreabă? se interesă, cu destulă grijă, Gafița.

— Îi întreabă fel și chip. Înainte de a intra acolo, am văzut și pe femeia lui Bogza.

— Hm! ai văzut-o? Dar ea, mă rog, ce caută acolo?

— Nu știu. Am stat și eu puțintel în preajmă. Am ascultat ce vorbea cu niște femei. Atâta pot a spune, dragele mele, că doresc în toată viața mea să nu vorbească despre mine prietenele.

— Vorbea despre mine; nici nu se poate altfel.

— Nu îndrăznesc a spune una ca asta. Eu nu văr nici un fel de *intrică*. Mă gândesc că nu-i toată lumea urâtă, nici calică, nici proastă; nu trăiește când cu notarul, când cu jandarul. Știu eu că acestea-s niște vorbe din zavistie. Un lucru l-aș înțelege mai puțin decât toate: să arunce năpaste. Să mă ferească Dumnezeu. Eu sunt cea mai năcăjită și mai amărâtă de pe lumea asta, am rămas văduvă și sărăcuță, dar n-aș cuteza să arăt pe cineva dintre cei pe care-i văd oameni cumsecade, așezați bine la casele lor, ținând la nevastă și îmbrăcând-o cât se poate de frumos - n-aș putea, Doamne ferește, cuteza să arunc o vorbă, să se creadă cumva că aș avea vreo bănuială. Deci l-am și rugat pe domnul Ilie să poftască mâni, dincolo de munte, la Sabasa, la petrecerea din urmă a unui prietin.

Gafița era o femeie nălțuță, subțire în boi, c-un obraz neclintit în frumuseța lui, încondeiat cu sprâncene codate și cu ochi mari ca migdalele, umezi și negri. Purta catrință cu fluturi, bluză de modă nouă și pantofi cu călcăie nalte. La vorbele prietenești și pătimeșe ale muntencii, obrații i se rumeniseră. Cu răsuri în față, îi sta și mai bine. Zâmbi ascuțit, gândindu-se la viclenia unei anumite prietene și găsi destule vorbe potrivite ca să dovedească ce fel de femei trăiesc pe lumea asta și mai cu samă la Doi Meri. Cât privește de năpăști, apoi a mai spus și altă dată că cel fără vină n-are a se teme de nimic, Ilie Cuțui își are baltagul acasă, sub icoane. S-a plimbat cu el în lume, fără să-l spurce.

— Pentru soțul meu eu pot să jur, cu mâna pe sfânta cruce.

— Știu, dragă nevastă, nu te uita la vorbe. Eu mă găsesc cea mai asuprită - și nu mă întorc asupra nimănui. Aștept de la Dumnezeu să se facă lumină. Hotărârea Lui are să cadă la vreme.

— Să cadă, se ascuți Gafița, cu ochii aprigi. Cine-a făptuit, să primească pedeapsă. Cine râde, să cunoască plânsul.

— Știu, o liniști iar Vitoria. Știu că domnu Ilie răspunde cu dreptate subprefectului; dinspre partea asta, n-am nici o grijă. Orice or spune unii și alții, eu și de Bogza am anume părere. Pân-acuma nu s-au arătat alte semne, decât cele pe care le-a scos la vedere mortul.

— Să știi, leliță Vitorie, că semne sunt și altele.

— Știu, știu asta.

— Nu știi! Dumneata socotești că eu azvârl numai așa vorbe. Spun din durere și din usturime, căci de o bucată de vreme nu mai am tihnă din pricina unei ticăloase.

— Te cred, dragă.

Se amestecă, blând, și soția lui domnu Iorgu Vasiliu:

— Nu te potrive. Dumneata rămâi cum ești. Ce ți-a dat Dumnezeu, nu poți împrumuta.

Gafița râse, alinată. Așa era mai frumoasă. Tovarășele ei o pândeau pieziș și-și aruncau săgeți cu ochii. După ce n-au mai avut ce face cu dânsa, i-au dat drumul. Îndată, în odăița plină de scorțuri și de ștergere, ochii Vitoriei se întristaseră și se întoarseră către răsărit, la icoane. Făcând trei cruci, femeia salută pe sfinți. Înturnându-se spre ochii micșorați și plini de curiozitate ai gazdei, se grăbi să-i spuie nu atât cum merge cercetarea omului stăpânirii, cât mai ales cum stă în picioare, împotriva unor hotărâri mai tari decât oamenii, acel om care-și arată colții prin buza despicată.

— El cearcă, dragă cucoană Mărie, să se ascundă după deget, lămurea cu înverșunare munteanca. Nu știe, sârmanul, cum că ce i-i scris i-i pus în frunte. Eu acum l-am deschis și l-am citit deplin. Mai are și omșorul cel cu căciula țuguată a se juca o zi, două cu dânsul. Ș-acela înțelege cum stă chestia, căci nu-i nici chior, nici prost, dar tare l-am rugat să mai îngăduie. Trebuie să iasă împotriva dușmanului, din porunca lui Dumnezeu, toate dovezile, ș-atuncea doresc să-l văd zbătându-se cum s-a zbătut omul meu în răpă. Dacă-ș putea să-l lovesc și eu cu același baltag, în locul unde l-a pălit el pe Nechifor Lipan, m-aș simți mai ușurată. Dar asta nu se poate; nici pe Gheorghită, care-i încă prost și copil, nu-l pot pune. Așa că vreau să-l împung și să-l tai altfel, ca să mai scot din mine obida care m-a înăbușit atâta vreme. Căci eu, dragă cucoană Mărie, am trăit pe lumea asta numai pentru omul acela al meu ș-am fost mulțămită și înflorită cu dânsul. Iar de-acuma îmi mai rămân puține zile, cu nour. Stau și mă mir într-o privință, cum de-am mai găsit în mine puterea să rabd atâtea și să îndeplinesc toate. După ce l-am căutat și l-am găsit, ar fi trebuit să mă pun jos și să-l bocesc. Dar știu eu cine mi-a dat îndemn și putere. Am făcut toate ș-am să mai fac, cât voi mai avea suflet. Am trecut muntele ista în toate felurile, am fost la Borca nu știu de câte ori, am cheltuit parale în dreapta și-n stânga, am mișcat oameni și preoți; am vorbit, dragă cucoană Mărie, și printr-o sârmă, tocmai la Piatra. Eu eram de partea asta, în primărie la Borca, și de partea cealaltă era domnu prefect, și l-am rugat pentru omul meu, pe care l-am găsit risipit într-o răpă, să-mi deie voie să-l îngrop în țințirim. Să nu rămâie între lupi; să-l aduc între creștini. Am săvârșit și asemenea păcat, vorbind pe sârmă. Râdeau bărbații de mine, cum m-am spăriat auzind glas de la Piatra. Am făcut multe altele; ș-acuma s-apropie vremea să le sfârșesc. Munteanca își lăsă fruntea pe umărul soției lui domnu Iorgu Vasiliu și începu a plânge și a suspina. După asta își șterse lacrimile, îndesat, cu mâneca și se pregăti de plecare.

Toată alcătuirea încurcată din acel colț de la Suha, cu dușmăniile, cu prietenii, cu intrigile, cu vorbele deșarte, cu spaimile ascunse și cu nădejdiile, s-a încărcat în căruțe și-a trecut muntele Stânișoara, în preajma mortului care aștepta cea din urmă alinare lângă făclia lui de ceară.

Domnu Toma avusese grijă să aducă la fața locului un car cu doi boi frumoși. îl împodobise cu cetină și așezase în el sicriu gol. După porunca Vitoriei, se aflau de față trei preoți și trei oameni cu buciume; și patru femei bocitoare. Le alesese domnu Toma: două din Borca și două din Sabasa, care știau să plângă și să bocească mai bine. în căruța dascălului a adus pomenile. Preoții își aveau și ei o *nadișancă* vopsită verde. (*Nadișancă* - brișcă.) S-au înșirat oamenii cu prapurile și cu crucea. Alții au coborât racla în râpă și-acolo Vitoria singură, suflecându-și mânecile, a luat cu grijă bucățile soțului său și le-a potrivit una câte una în cutia de brad, stropindu-le cu vin. Bărbații au opintit sus povara destul de ușoară, au așezat sicriul în car; au pus peste capac un lăvicer vrâstat negru și roș și-au dat de veste: gata. Atunci cel de la coarnele boilor a îndemnat și-a făcut semn și celor dinainte cu steagurile și crucea. La cel dintâi popas, preoții au coborât, au făcut rugăciune și-au înălțat cântare. Vitoria singură umbla împrejurul slujbei, priveghind rânduilele și având la îndemână o babă cu sulurile de pânză pentru datina podurilor. Când au pornit iar, au sunat muntanii din buciume, dând veste spre depărtarea văilor. După ce au stat buciumașii, au prins a plânge și a boci tare frumos femeile tocmit. Vitoria privea și asculta cu luare-aminte. Deși aceasta era pentru dânsa ziua cea mai grea și se zbuciuma ea singură mai mult decât toate ostenitoarele, se socotea destul de mulțămită.

Autoritățile și gospodarii de la Doi Meri erau de față. Bogza umbla despărțit de Cuțui, unul pe o parte a drumului, celălalt pe altă parte. Nu-și vorbisera; nu se priviseră. Numai când sătenii au suit din râpă racla și au potrivit-o în car și i-au scos capacul, Calistrat Bogza nu s-a putut opri să nu întindă gâtul pe deasupra altor capete, ca să se uite să vadă rămășițele mortului.

Vitoriei i se părea că Bogza nu s-a putut opri. Dimpotrivă, nici o clipă omul nu avusese gândul să se stăpânească. Era ca într-o fierbințeală bolnavă și altceva nu dorea deocamdată decât să vadă. Dacă ar fi cu puțință să vadă de-aproape în ce stare se află țeasta. Căci dacă nu se cunoaște vreo pălitură de unealtă de fier, atunci oricine cu ușurință ar putea crede că Lipan, fiind amețit de băutură, a nimerit, noaptea, cu tot cu cal, în râpă.

Femeile umblau și ele despărțite, repezindu-și din când în când ascuțișuri de dușmănie. Toate le observa munteanca și le cântărea în capul ei. Nu uita nimic din ce trebuia pentru buna rânduială și avea vreme să se alăture și de cucoana Măria, șoptindu-i ceva cu grabă. Gheorghită nu se afla de față. După porunca mamei lui, încălecase cum ajunsese ea, venind de peste Stânișoara, și coborâse înainte în Sabasa ducând cânele și târhatul mortului.

Au mers așa până ce alaiul a fost zărit din vale de cătră oamenii tocmiți care privegheau în turnul bisericii. Clopotele au început a bate. Asupra zvonurilor de clopot, au venit amestecându-se cântările buciurilor. Tot satul întâi s-a suit pe prispe cu mâna streșină la ochi; apoi, rânduri, rânduri, s-a îndreptat spre țințirim. S-a făcut slujbă mare, cum puține s-au mai văzut în Sabasa. Asupra rămășițelor descoperite ale lui Nechifor Lipan bătea pieziș soarele auriu de aprilie. Preoții au cerut lui Domnul Dumnezeu pace pentru sufletul robului său, apoi au cântat cu glas înalt veșnica pomenire. Vitoria a venit lângă cucoana Măria și a rugat-o, cu glas pripit, să aibă ea grijă de cele din urmă rânduile și mai ales să nu uite să ceară în clipa anumită vinul pentru stropit și găina neagră care se dă peste groapă. Bătrâna pe care a tocmit-o ajutoare le are toate în traistă — numai să i le ceară. O roagă pe cucoana Măria să-i facă această mare binefacere, căci ea trebuie să steie lângă soțul său în clipa asta de despărțire. îl mai vede acuma o dată. Pe urmă n-are să-l mai vadă până la învierea cea din veac.

Atuncea, apropiindu-se, și-a pus mâna în creștet și și-a mânat broboada neagră pe ceafă. Aducându-și după asta degetele ca niște gheare asupra frunții, a părut că vrea să-și smulgă ochii.

A strigat:

— Gheorghită! de ce m-ai lăsat!

Cu așa glas a strigat, încât prin toți cei de față a trecut un cutremur. S-a dărmănat în genunchi; și-a rezemat fruntea de marginea sicriului.

Cucoana Măria s-a repezit spre dânsa ferind lumea cu palmele într-o parte și într-alta. S-a aplecat, a cuprins-o de umeri și a tras-o la o parte. Vitoria s-a lăsat dusă. Apoi, desfăcându-se cu ușurință, s-a întors iar lângă Lipan și-a îngenunchiat.

— Să vie și băietul! a țipat ea.

Băiatul era aproape. A venit, acoperindu-și ochii cu brațul drept. Nu știa ce să spuie. îi era rușine să bocească față de bărbii, ca o femeie.

Cucoana Măria a săltat iarăși în sus pe munteanca și oamenii s-au grăbit să coase în cuie capacul sicriului. îndată l-au coborât și s-a auzit huruitul bulgărilor de pământ. Vitoria s-a întors mai liniștită și a zvârlit și ea asupra soțului său un pumn de țărână.

XVI

La poarta țințirului au stat ajutor lângă Vitoria domnu Toma și cucoana Măria. S-a dat fiecăruia dintre cei care ieșeau, întru pomenirea mortului, un sfert de pane ș-un păhărel de rachiu. Bărbații și femeile șopteau închinarea rituală: „Dumnezeu să-l ierte!”, deșertau dintr-o dată băutura, apoi frângeau din pane o bucată cu care își astupau arsura plăcută a gurii.

Copiii râdeau și se hârjoneau printre morminte.

După ce făcură împărțeala pomenilor și a colivei, preoții își scoaseră de pe ei odăjdiile. Mai aveau un crâmpei de slujbă, care nu era dintre cele mai ușoare. Vitoria grăbi spre ei, ca să-i poftască la praznic, acasă la domnu Toma. Acolo aveau să se adune și oamenii stăpânirii, cu domnu subprefect, și gospodarii străini veniți de peste munte.

Gospodina lui domnu Toma făcuse toate cum putuse mai bine. Fiind vremea postului celui mare, în privința mâncării era mai greu. Dar era băutura destulă și bună, care împlinea lipsurile. Mai ales era un vin din jos, de la Odobești, în care domnu Toma își punea toată credința.

Când s-au așezat la masă, soarele era în asfințit. Răposatul își găsise în sfârșit hodina. Cei vii începură să mănânce găluște de post și curechi prăjit cu oloi de cânepă. Preoții și cu domnul subprefect stăteau la locul de cinst, în fundul odăii. Gospodarii de la Doi Meri mai cătră margine. Vitoria se așeză în apropierea lor.

După ce cinstiră câteva pahare, începură a vorbi despre treburile de pe lumea asta.

— Dumneata, domnule Calistrat, zise munteancă, mi se pare că nu prea mănânci.

— Ba mănânc, slavă Domnului și bogdaproste.

— Atunci nu bei. Se cuvine să bei pentru un prietin.

— Ba mai ales am băut. Mă gândesc că suntem departe și avem a porni la drum asupra nopții.

— Ce are a face asta? Parcă dumnitale ți-i frică noaptea? Văd că ai baltag.

— Am.

— Frumos baltag. Ia mai bea un pahar, ca să văd și eu. Și pe urmă vei mai bea și altele, după pofta inimii dumnitale. Arată-mi și mie acel baltag. Poftesc să-l văd. Are și Gheorghiiță, flăcăul meu, unul, alcătuit întocmai la fel.

Bogza rânji nu cu voie bună și trecu femeii baltagul, prin latura mesei. Femeia își chemă flăcăul. Era la spatele ei.

— Gheorghiiță, ia vezi și tu. Pare-mi-se că tot așa-i ș-al tău. Numai că al tău abia a ieșit din foc și de sub ciocan. Acestalalt e mai vechi și știe mai multe.

Râzând, nevasta trecu feciorului baltagul. Calistrat întinse mâna spre armă; apoi și-o retrase. Flăcăul îi cerceta cu luare-aminte ascuțișul curb și părțile late.

— Lasă-l să se uite și să vadă, domnu Calistrat, zise munteancă. Dumneata poftim și mai cinstește un pahar de vin de la Odobești. Dumneata cunoști și știi tare bine că asemenea vin mai ales îi plăcea și lui Nechifor Lipan. Eu cred așa, vorbi ea deodată cu alt glas, întorcându-se către meseni. Eu cred așa, domnu Calistrat, că soțul meu umbla singur la deal pe drumul Stănișoarei și se gândea la oile lui. Poate se gândea și la mine. Eu n-am fost față, dar știu. Mi-a spus Lipan, cât am stat cu dânsul, atâtea nopți, în râpă.

— Ce ți-a spus? râse Bogza.

— Mi-a spus cum a fost, răspunse munteancă privindu-l ațintit și zâmbind.

— Asta n-oi mai crede-o.

— Ba s-o crezi. Îți aduci aminte, domnu Calistrat, că Lipan avea cu el ș-un câne?

— Mi-aduc aminte. Îi zicea Lupu. Era harnic câne și viteaz.

— Ei, vezi, domnu Calistrat? Eu știu și asta, că acel câne s-a pus pentru stăpânul lui, când i-a văzut în primejdie viața.

— Se poate să se fi pus.

— Crezi că a pierit și cânele?

— Nu cred. Mai degrabă s-a prăpădit.

— Așa zic și eu. Dar dacă s-a prăpădit, se poate găsi.

— Asta-i mai greu.

— Greu pân-într-atâta nu-i, domnu Calistrat, când este voința lui Dumnezeu. Te rog să mai bei ș-acest pahar. Să-ți spun cum s-a întâmplat?

Masa tăcuse. Interesat, domnu subprefect Balmez își puse coatele pe ștergar și-și întoarse urechea stângă, cu care auzea mai subțire, privind în același timp și cu coada ochiului. Simțindu-se observat, Bogza se neliniști.

— Dumneata știi și eu nu știu, zise el cu îndrăzneală. Dacă știi, spune.

— Să-ți spun, domnu Calistrat. Omul meu se gândea, vasăzică, la ale lui și la mine și umbla la deal în pasul calului, suind spre Crucea Talienilor.

Femeia se opri.

— Ei? o îndemnă, zâmbind, domnu subprefect. Spune. De ce te-ai oprit?

— Unii ar putea zice că venea la vale. Dar eu știu mai bine că se ducea la deal. Dar nu era singur. Avea cu el cănele. Și se mai aflau în preajma lui doi oameni. Unul dăduse călcâie calului și grăbise spre pisc, ca să bage de samă dacă nu s-arată cineva. Al doilea venea în urma lui Lipan, pe jos, și-și ducea calul de căpăstru. Să știți că nu era noapte. Era vremea în asfințit. Unii cred că asemenea fapte se petrec noaptea. Eu am știință că fapta asta s-a petrecut ziua, la asfințitul soarelui. Când cel din deal a făcut un semn, adică să n-aibă nici o grijă, că locu-i singuratic, cel care umbla pe jos a lepădat frâul. Și-a tras de la subsuoara stângă baltagul și, pășind ferit cu opincile pe cărare, a venit în dosul lui Nechifor Lipan. O singură pălitură i-a dat, dar din toată inima, ca atunci când vrei să despici un trunchi. Lipan a repezit în sus manile, nici n-a avut când să țipe; a căzut cu nasu-n coama calului. Întorcând baltagul, omul s-a opintit cu el în deșertul calului, împingându-l în râpă. Chiar în clipa aceea cănele s-a zvârlit asupra lui. El l-a pălit cu piciorul dedesubtul botului. Calul tresărise de spaimă. Când a fost împins, s-a dus de-a rostogolul. Cănele s-a prăvălit și el. S-a oprit întâi hămăind întărat; omul a încercat să-i deie și lui o pălitură de baltag, dar dulăul s-a ferit în râpă și s-a dus târâș după stăpân. Asta-i. Cel din urmă a încălcat și-a grăbit după cel din vârful muntelui, și s-au dus. Nu i-a văzut și nu i-a știut nimeni până acuma.

Munteanca tăcu și se uită, cu buzele strânse, către cucoana Măria. Nevasta lui domnu Vasiliu, ca și cei care erau de față, sta într-un fel de încremenire și așteptare. În toată lumea de-acolo erau bănueli. Vorbele și iscodirile lucraseră cu hărnicie. Deci toată lumea înțelegea întrucâtva istorisirea muntencei. Numai cei mai mulți nu-și puteau da samă de ce muiera asta străină umbla cu pilde și răutăți. Dacă are vreo bănuială, să spuie; dacă are vreun prepus, să-l deie pe față. Asemenea cuget se aduna, cu mânie, mai ales în Calistrat Bogza. El de la început, de cum a văzut-o întâi și întâi, a priceput că nevasta oierului vine asupra lui. Pe urmă a stat cu răbdare, îndoindu-se că s-ar putea cumva descoperi asemenea faptă care n-a lăsat după ea nici o urmă. Femeia are să se zbată fără folos și după aceea are să se ducă în treaba ei.

Dar ea nu se ducea. Umbla cu vorbe și cu intrigi proaste. Punea la cale pe nevasta lui Cuțui. Strecura vorbe de vrăjmășie Ilenei. Stârnea pe oameni cu feluri de feluri de închipuiri. O lăsa. Ce-i putea face? Îi era și milă de dânsa într-o privință, căci era o văduvă care-și căuta bărbatul.

De mare mirare este cum l-a putut descoperi într-o râpă așa de prăpăstioasă și de singuratică. Mai de mirare sunt alte vorbe pe care le scornește din nou. Și acuma - povestea întâmplării.

Prost și tâmp ar fi să-și închipuie că ea a fost de față. Mai prost și mai tâmp să creadă că mortul a putut vorbi. Asta n-o mai crede nimeni în ziua de azi. Și totuși, muiera aceasta care-l urmărește a arătat întocmai lucrurile, punct cu punct, pas cu pas. Să fie adevărat, cum spune Ileana, și cum arăta Gafița când nu era încă așa de otrăvită de dușmănie, să fie adevărat că se pot face vrăji și sunt oglinzi în care poți privi lucruri trecute și viitoare? Un bărbat nu poate crede asta; deși, dacă n-ar fi, nu s-ar povesti.

La urma urmei, să arate de unde știe și să deie pe față lucrurile cum sunt. Știe, poate, ceva de la nevasta lui Ilie Cuțui. Nepotrivit lucru este să ai de a face cu asemenea prietini și tovarăși ticăloși. Dar nici Ilie Cuțui n-a putut vedea în totul lucrurile cum s-au petrecut, în toate amănunțimile lor. Mai ciudat este că nici el nu știa bine cum a fost. Abia acuma vede că au fost așa întocmai.

Pe când i se învălmășeau aceste cugetări, Bogza, simțindu-se privit, bău pe nerăsuflăte un pahar de vin, și încă unul. După aceea, fără să știe cum, luă deodată o hotărâre năprasnică. Muiera-i muieră și bărbatu-i bărbat. El era un bărbat, de care încă nu-și bătuse joc nimeni în viața lui.

— Dă baltagul, vorbi ei, încă stăpânit, întinzând mâna îndărăt către Gheorghită.

— Mai stai puținel, îl opri femeia, ca să încheiem praznicul după cuviință. Ce te uiți, Gheorghită, așa la baltag? Întrebă ea după aceea, râzând; este scris pe el ceva?

— Ascultă, femeie, mormăi cu mânie Bogza, de ce tot mă fierbi și mă întepi atât? Ai ceva de spus, spune!

— Nu te supăra, domnu Calistrat, eu întreb pe băiet dacă nu citește ceva pe baltag.

— Destul! răcni gospodarul bătând cu pumnul în masă și înălțându-se de la locul lui.

Tacâmurile se învălmășiră, mesenii se ridicară speriați. Ceea ce se făcea nu era bine, căci era la un praznic. Bogza avea întrucâtva dreptate.

— Destul! răcnea omul, destul! Glasul îi răguși dintr-o dată.

— Destul! Pentru o faptă, este numai o plată. Chiar dacă aș fi eu, mi-oi primi osânda de la cine se cuvine. Dar nu sunt eu. Ce ai cu mine?

— Eu? N-am nimic! se apără munteanca, uimită mai presus de orice de o întrebare ca aceea.

— Cum n-ai? mugi Calistrat, împrăștiind cu dosul mâinilor talgerele și paharele. Dar cu cine vorbești tu așa, muiere? Dar ce? Ai trăit cu mine, ca să ai asupra mea vreun drept?

— Gheorghică, vorbi cu mirare femeia, mi se pare că pe baltag e scris sânge și acesta-i omul care a lovit pe tatu-tău.

Calistrat se smulse din locul lui, repezindu-se spre flăcău, ca să-și ieie arma. Cuțui i se puse în față, poprindu-l cu brațele încordate, ca pe un mal. Dar în gospodarul cel mare izbucnise crâncenă mânia. Păli cu pumnul pe Cuțui în frunte și-l lepădă la pământ. Bătu cu coatele pe cei de aproape și-i dărmă și pe ei. Se zvârli cu coatele pe ușa deschisă, mugind. Vitoria fâlfâi cu brațele ca din aripi după el. Intr-o clipă fu și ea în prag, țipând:

— Gheorghică! dă drumul cânelui!

Flăcăul avea de mai nainte hotărât cum să facă. Se încurcă însă în lanțug, în cotlonul șurii. Prin lucirea amurgului, Bogza îl văzu și se prăvăli pe-o coastă asupra lui. Atunci cânele dădu un urlat fioros. Izbindu-se înainte, chelălăi zugrumat. Izbindu-se a doua oară, rupse lanțugul. Bogza îl ocoli, cercând să apuce, dintr-un salt, brațul feciorului cu baltagul.

Împuns de alt țipăt al femeii, feciorul mortului simți în el crescând o putere mai mare și mai dreaptă decât a ucigașului. Primi pe Bogza în umăr. Îl dădu îndărăt. Apoi îl lovi scurt cu muchea baltagului, în frunte. Calistrat Bogza șovăi. Cânele se năpusti la beregată, mestecând mormăiri sălbatice cu sânge.

Oamenii fură îndată asupra lor. Subprefectul porunci cuiva, răcnind, să cheme pe loc jandarmii de la masa cea mică din căsuța din fundul ogrăzii. Veniră și jandarmii în fugă. Ilie Cuțui se supuse numaidecât. Cele două femei boceau, blestemând răutatea acelei muieri străine. Oamenii despărțiră pe câne, bătându-l cu despicături de lemn, vârsând asupra lui apă, învelindu-l într-un țol și trăgându-l. Aduseră pe Bogza pe brațe și-l întinseră pe prispă.

Se făcuse întuneric. Cineva așeză pe prichiciul ferestrei, înlăuntrul geamului, o lumină. Nevasta lui domnu Iorgu Vasiliu ceru numaidecât apă. Îi aduse Vitoria cofa din casa cea mică. Amândouă stropiră pe rănit.

Bogza găfăia și pufnea. Încet-încet se liniști și-și întoarse privirile obosite într-o parte, înspre oamenii adunați.

Munteanca întrebă cu voce dură:

— Mai vrei ceva, omule?

Omul făcu semn cu pleoapele. Mai voia ceva.

— Ce vrei?

— Vreau să mă mărturisesc.

Se făcu tăcere. Preotul cel bătrân și burduhos își făcu loc, găfăind. Bărbații se descoperiră. Jandarmii vorbeau tare în preajma șurii, punând felurite întrebări lui Cuțui. Cei de lângă rănit îi țistuiră. Ei tăcură și veniră în vârful degetelor spre adunare, aducând și pe prizonier. Cuțui mormăia:

— N-aveți să mă asupriți; n-aveți să mă ucideți. Eu spun de bună-voie. Și să se știe că a fost întocmai cum a arătat femeia mortului.

Oamenii țistuiră din nou. Omul cel mare, întins pe prispă, începea să vorbească.

— Părinte, zise Bogza, găfăind iar; eu văd că se poate întâmpla să pier. Pentru asta, fac mărturisire aicea, să se știe că eu am pălit într-adevăr pe Nechifor Lipan și l-am prăvălit în râpă, după cum a dovedit nevasta lui. N-am înțeles de unde știe; dar întocmai așa este.

— Părinte, șopti munteanca, să spuie și de ce. Rănitul pricepu.

— Am făcut fapta asta ca să-i luăm oile. Am socotit că nu s-a mai afla nimic. Acuma turma oierului să se întoarcă înapoi, după dreptate.

— Bine, grăi cătră sine Vitoria.

Bogza își aținti ochii asupra ei. Erau ochi umezi în care pâlpăiau luminițe. Ruptura buzei de sus părea un râs straniu.

— Părinte, vorbi el iar, cu neliniște, să nu mă lași să mor așa. Pune asupra mea patrafirul și citește-mi dezlegarea. Mă rog de nevasta asta și de feciorul ei să mă ierte.

Vitoria făcu semn lui Gheorghică să se apropie.

— Iertați-mă.

— Poate să trăiască, șopti Vitoria. Stăpânirea facă ce știe cu el.

— Iartă-mă, femeie! ceru muribundul. M-a sugușat cânele. Mă duc și eu după Nechifor Lipan și trebuie să mă ierți.

— Dumnezeu să te ierte, îi zise Vitoria.

Își strânse buzele, îl privi neclintit o vreme. După aceea se retrase.

— Vină încoace, Gheorghică, vorbi ea, trezită din nou de griji multe. Vezi de țesală caii, după moda nouă care am aflat-o aici, și-i întărește cu orz, căci drumurile încă nu ni s-au sfârșit. Facem cu

domnu Toma toate socotelile și-i plătim cinstit, mulțămindu-i frumos. Plătim preoților, oamenilor care s-au ostenit și tuturor. Pe urmă, stăm și ne hodinim trei zile, după care facem parastasul întâi tatălui tău. Îndată ne încălărăm și ne ducem la apa Prutului la Ștefănești, ca să cunoaștem turma de la Rarău. Socot că mergând cu spor, pe vreme bună, ne putem întoarce iar aici în Sabasa, ca să facem parastasul de nouă zile. Apoi ne ducem dincolo la Jijia, ca să vorbim cu baciul Alexa și să ne alcătuim cu el pentru întoarcerea oilor către munți, unde avem tocmită pășunea de vară. La patruzeci de zile vom fi iar aici și vom ruga pe domnu Toma și pe părintele să ne-ajute a împlini datoria de patruzeci de zile. Atuncea om face praznic mai bun, cu carne de miel de la turma cea nouă. Om aduce atuncea de la mănăstirea Vărațului și pe soră-ta Minodora, ca să cunoască mormântul. Și-apoi după aceea ne-om întoarce iar la Măgura, ca să luăm de coadă toate câte-am lăsat. Iar pe soră-ta să știi că nici c-un chip nu mă pot învoi ca s-o dau după feciorul acela nalt și cu nasul mare al dascăliței lui Topor.